

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ
У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 6 курсу, 610 групи

Ватаман Віоліна Валеріївна

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент **Богданюк А.М.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 6 від 22 листопада 2022 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК ВИЩОГО РІВНЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА	7
1.1. Педагогічна творчість у професійній діяльності вчителя як психолого-педагогічна проблема	7
1.1.1. <i>Історико-педагогічний аспект дослідження педагогічної творчості</i>	7
1.1.2. <i>Сучасні підходи до трактування сутності і змісту педагогічної творчості</i>	15
1.2. Професійна діяльність сучасного педагога як творчий процес	22
1.3. Критерії, ознаки та рівні творчої педагогічної діяльності сучасного вчителя початкової школи	38
<i>Висновки до розділу 1</i>	48
РОЗДІЛ 2. УМОВИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ .	50
2.1. Характеристика умов розвитку творчості сучасного вчителя у професійній діяльності	50
2.1.1. <i>Організаційно-педагогічні умови розвитку творчих здібностей та реалізація творчого потенціалу вчителя початкових класів у педагогічній діяльності</i>	50
2.1.2. <i>Стан готовності сучасного вчителя початкових класів до творчої діяльності</i>	58
2.2. Вивчення, аналіз та узагальнення досвіду успішного педагога з проблеми розвитку творчих можливостей учителів початкових класів	63
2.3. Експериментальне дослідження рівня розвитку педагогічної творчості сучасного вчителя початкових класів	71
2.4. Методичні рекомендації щодо застосування педагогічної творчості як вищого рівня професійно-педагогічної діяльності сучасного вчителя початкової школи	79
<i>Висновки до розділу 2</i>	88
ВИСНОВКИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93
ДОДАТКИ	100

ВСТУП

Актуальність дослідження. Національна доктрина розвитку освіти України XXI століття виокремлює головну мету української освіти – створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації кожного громадянина України, формування поколінь, здатних навчатися впродовж життя, розвивати й продукувати цінності громадянського суспільства. У контексті мети й пріоритетних задач освіти вагомі вимоги ставляться до вчителя, як до людини-вихователя, як формує майбутнє України.

В умовах відродження суспільства, науково-технічного прогресу діяльність закладів освіти потребує змін, викликаних необхідністю формування соціально-активної, творчої особистості. Вирішити дані проблеми можливо тільки у процесі створення сприятливих ефективних умов для всебічного розвитку потенційних можливостей особистості, самореалізації її в освітньому процесі, що великою мірою залежить від майстерності педагога, розвитку творчого його потенціалу.

Стратегічні завдання реформування освіти знайшли втілення в державних документах: в Законі України «Про освіту», у «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», у Законі України «Про загальну середню освіту», «Концепції національного виховання» тощо.

Отже, актуальність дослідження спричинена активним пошуком шляхів підвищення якості підготовки педагогічних кадрів, підвищення ефективності на основі рівня їх педагогічної творчості, у професійній діяльності. Успішне рішення даної проблеми шляхом використання різноманітних форм і методів професійної підготовки, які б змогли допомогти учителю швидко включатися у навчально-виховну діяльність і забезпечувати найвищий її результат.

Тож творчість виступає інтегральною якістю особистості, що виявляється у діяльності та зумовлює їй успіх. Даний підхід спрямований на формування духовно-моральної складової особистості.

Вдосконалення змісту освіти як головного джерела культурного потенціалу суспільства притягує погляди наукових і педагогічних фахівців різних рівнів.

Стан дослідження проблеми. Проблема формування та розвитку творчої особистості вчителя та педагогічної творчості розглядається в наукових дослідженнях як філософів, так і психологів та педагогів, а саме: В. Андрєєва, Н. Бердяєва, В. Бухвалова, В. Загвязинського, В. Кан-Калика, Л. Лузіної, А. Маркової, Н. Нікандрова, Я. Пономарьова, М. Поташника, С. Рубінштейна, Л. Рувинського, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського та ін. У їх працях з'ясовано сутність основних категорій проблеми, рівні та критерії розвитку, визначено специфіку педагогічної творчості та шляхи її реалізації в освітньому процесі.

Проблему визначення педагогічної творчості розглядали Н.П. Волкова, І.Д. Бех, І.С. Волощук, С.О. Сисоєва, ВА. Кан-Калик, та ін. Проблеми ж розвитку творчого потенціалу особистості розглянуті в працях науковців: І.А. Зязюна, В. О. Моляко Н. В. Кичук, та ін.

В галузі творчого розвитку особистості педагога дослідження здійснили теоретики та прауктики: О.А. Дубасенюк, Є.А. Антонович, Д.Б. Кабалевський, Н. Є. Миропольська, Н.Г. Ничкало, О.Я. Музика, В.Ф. Орлов, О.П. Рудницька, С.О. Соломаха, Г.Г. Філіпчук, Л.О. Хомич, Н.О. Філіпчук та ін.

Отож, в умовах націєтворчого і соціокультурного відтворення державності й демократизації сучасного суспільства, відродження духовного й інтелектуального потенціалу України вагомого значення надається проблемі становлення й формування педагога творчого – як найважливішого чинника формування всебічно розвиненої творчої дитячої особистості. Крайня необхідність розробки даної проблеми в зв'язку із запитами й потребами сьогодення і зумовили вибір даної теми магістерського дослідження, а саме: *«Педагогічна творчість у професійно-педагогічній діяльності сучасного вчителя початкової школи»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити умови розвитку педагогічної творчості у професійній діяльності сучасного вчителя початкової школи.

Для досягнення мети сформульовано **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми формування педагогічної творчості сучасного вчителя у педагогічній теорії та практиці.
2. Охарактеризувати педагогічну діяльність як творчий процес; виокремити критерії, ознаки та рівні творчої педагогічної діяльності сучасного вчителя початкової школи.
3. Визначити умови розвитку педагогічної творчості сучасного педагога та здійснити діагностику готовності вчителя до творчої діяльності.
4. Розробити методичні рекомендації щодо реалізації педагогічної творчості як ефективної умови професійно-педагогічної діяльності сучасного педагога.

Об'єкт дослідження – педагогічна творчість як вищий рівень професійної діяльності педагога.

Предмет дослідження – умови розвитку педагогічної творчості у професійно-педагогічній діяльності сучасного вчителя початкових класів.

Досягненню мети й реалізації завдань дослідження сприяв **комплекс науково-педагогічних методів:**

а) теоретичних: аналіз психолого-педагогічних джерел літератури та нормативної документації у процесі розкриття теоретичних засад досліджуваної проблеми; узагальнення передового педагогічного досвіду; метод системного аналізу, узагальнення й систематизації;

б) емпіричних: діагностика (бесіда, спостереження, анкетування) для одержання інформації про стан досліджуваної проблеми у практиці початкової школи; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний); методи математичної обробки експериментальних даних.

Теоретичне значення дослідження полягає у визначенні теоретико-методичних основ та організаційно-педагогічних умов розвитку творчості у професійно-педагогічній діяльності вчителя початкових класів.

Практична значущість полягає у можливості використання основ дослідження рівня розвитку педагогічної творчості у процесі професійної діяльності вчителя початкових класів у практичній та науковій діяльності майбутніх педагогів.

Експериментальною базою дослідження виступають заклади загальної середньої освіти міста Чернівців та Чернівецької області.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження здійснено виступ на міжнародній науково-практичній студентській конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (квітень, 2022 р.) та опубліковано тези на тему: «Розвиток педагогічної творчості вчителя – одне з важливих завдань педагогічної науки».

Структура дослідження: зміст, вступ, два розділи та підрозділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел і додатки.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК ВИЩОГО РІВНЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

1.1. Педагогічна творчість у професійній діяльності вчителя як психолого-педагогічна проблема

1.1.1. Історико-педагогічний аспект дослідження педагогічної творчості

Родовою властивістю людини і людства в цілому є творчість, але у різні історичні епохи реалізуються вони різною мірою. Суспільство створює певні об'єктивні умови щодо творчих проявів особистості, яка і є «тією структурною одиницею суспільства, що здатна до творчого перетворення світу. Саме на особистісному рівні формуються і реалізуються дійсні людські можливості, з яких у кінцевому підсумку складаються можливості суспільства» [14, с. 167].

Різні науки, зокрема психологія, педагогіка й філософія займалися та займаються дослідженням сутності творчості, умов її розвитку й інших аспектів. Давньогрецький філософ Платон, наприклад, відносив до творчості все те, що створене людиною, зокрема: «...Усе, що викликає перехід з небуття у буття – творчість...» [12]. Саме такий підхід до творчості був характерним і для античної педагогіки в найкращих її зразках.

Так, якщо в античній педагогіці та філософії творчість характеризується «відкриттям нового», а присутньою всьому є новизна, що створена людиною. «Новизна» в розумінні німецького філософа і вченого І. Канта «...є чимось рідкісним і вражаючим у таємниці. Новизна стає тут джерелом і засобом пожвавлення уваги. Творчість усе більше суб'єктивується і з універсальної перетворюється у часткову здібність людини» [28].

Голландський філософ з португальським та єврейським корінням, мислитель та учений Б. Спіноза пов'язує творчість безпосередньо з людською діяльністю та переконаний, що саме вона є сутнісною характеристикою буття [24]. Представник німецької класичної філософії І.Г. Фіхте визначає творчість «...переходом від старої дійсності до нової під дією продуктивної активності творчого «Я» [86].

Осмилення та визначення сутності творчості спостерігаємо також і у філософів Г.В.Ф. Гегеля, Л. Фейєрбаха, Ф.Г. Шеллінга та інших [3, с. 2-30]. Сьогодні ж творчість у науковій літературі визначається діяльністю, кінцевим результатом якої називають створення іншого, якіснішого, що відрізняється оригінальністю, неповторністю й історично-суспільною унікальністю. При цьому стверджується, що творчість є специфічною для людини та завжди передбачає «творця суб'єкта творчої діяльності» [62].

Так, науковець В. Цапок, досліджуючи філософські особливості творчості, доводить, що саме «...творчість сприяє розвитку особистості, її самореалізації в процесі створення матеріальних і духовних цінностей» [21]. Вчений О. Спіркін зауважує, що «...цей феномен можна визначити як мислення й практичну діяльність, результатом яких є створення оригінальних, неповторних цінностей, встановлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження та перетворення матеріального світу або духовної культури» [25]. Г. Гиргинов – болгарський філософ – розглядає творчість за двома рівнями: перший – властивий людському мисленню та практиці, другий рівень пов'язаний із науковою творчістю, винахідництвом тощо [23].

Спростовуючи матеріалістичне формулювання творчості як процесу переважно колективного, філософія християнська стверджує, що творчість має не загальний (колективний), а особистісно-індивідуальний характер. Так, один із найвидатніших мислителів ХХ століття М. Бердяєв наголошує: «Творчість людини є не її вимогою, а дарунком Бога, її (людини) правом і

обов'язком. Із цього випливає, що до творчості здатна кожна людина, життя якої наповнене елементарними формами праці» [9].

Науковець Я. О. Пономарьов розкриває у своїх працях тенденції історичного розвитку дослідження поняття «творчість». Опираючись на роботи дослідника С. О. Грузенберга, він розглядає окремі спроби створення теорії творчості, зокрема: інтуїтивні, психологічні, філософські, а також наголошує, що першими у педагогіці та психології творчості були науковці з галузей мистецтва, словесності та історії літератури.

Також Я. О. Пономарьов при аналізі різних визначень творчості авторів В. М. Бехтерева, П. К. Енгельмейєра, А. Матейка, В. В. Савича та ін., узагальнює, що, не зважаючи на різноманітність розуміння поняття «творчість», всі дослідники стверджують, що це поняття є комплексним. Так, прихильники інтуїтивізму (філософський напрям) та окремі природодослідники, зокрема А. Ейнштейн, А. Пуанкаре, Г. Гельмгольц, розуміли творчість виключно процесом інтуїтивним, твором безсвідомої роботи мозку. А прихильники емпіричного (опис окремих сторін суспільного життя) походження творчості (І. Бичко, Т. Едісон, Є. Жариков) трактували творчість як логічний процес виведення знань з вихідних посилок.

Французький науковець Луї де Бройль, підкреслюючи важливу роль інтуїції у науковій творчості, відзначає, що «...без логічного мислення інтуїція може ввести в оману. Для викриття механізму творчого процесу велике значення має дослідження того, як виникає задум і план його здійснення» [54].

У науковій праці «Творчий процес як предмет дослідження» авторства А. В. Брушлинського оприлюднено припущення про те, що «...сучасне має зворотній вплив на ті знання, що були накопичені раніше, чим більший цей вплив, тим вищий рівень творчого процесу. Те нове, що відкриває дослідник, знаходиться в певній системі відносин, яка пов'язує його з уже відомим у цій проблемі. Розкриття цієї системи відносин і є шлях пізнання невідомого» [8, с. 106].

Науковиця П. Ф. Кравчук доводить недостатність результативного підходу до поняття «творчість», вважаючи, що при цьому не розкривається різниця між творчістю (як процесом) та її зовнішніми результатами, а також між сутністю творчості й не завжди рівнозначними формами її виявлення [40].

Аналіз численних проявів творчості вітчизняних та зарубіжних досліджень був проведений і Я. О. Пономарьовим, який встановив взаємозв'язки творчості із психологічними якостями особистості й проаналізував будову психологічного процесу творчості й визначив творчість механізмом розвитку та як «взаємодію, яка веде до розвитку» [56]. Саме з цього слідує, що в процесі творчої діяльності втілюються творчі можливості унікальності та здійснюється їх розвиток. Особливостями процесу творчої діяльності є те, що процес впливає на результат, який проявляється не лише предметно, а і в зміні суб'єкта творчості.

Творчі потенційні можливості особистості можуть реалізуватися не лише в діяльності спеціальній при створенні загальнокультурних цінностей, а і в самому життєвому процесі людини та самореалізації її як чинника самоутвердження через саморозвиток та самовираження. У даній ситуації під творчим самовираженням розуміють спроможність людини будувати внутрішній світ, світовідчуття самого себе, творити самодіяльність. Так, предметом життєтворчості буде сам суб'єкт діяльності, що реалізує себе шляхом цілепокладання, в тому числі й власного життєвого шляху. У цьому змісті вагомою стає проблема цілепокладання у творчій діяльності, яку розглядала науковець Д.Б. Богоявленська, та інтелектуальних емоцій при розв'язанні мислительних задач [24].

Філософ і публіцист М.О. Бердяєв трактує творчість як «потрясіння і підйом усього людського єства, спрямованого до іншого, вищого життя, до нового буття» [13, с. 26]. На відміну від матеріалістичного визначення творчості як часто колективного процесу, філософія християнська стверджує,

що творець є одинаком і тому творчість є не колективно-загальною, а індивідуально-особистісною.

На думку М.О. Бердяєва «таємниця творчості, полягає в тому, що творчий акт не може цілком визначатися матеріалом, який дає світ, у ньому є новизна, детермінована світом зовні. Це є той елемент свободи, який існує в кожному дійсно творчому акті. Творчість людини не є вимога людини і право її, а є вимога Бога до Людини і обов'язок людини. Бог чекає від людини творчого акту як відповідь людини на творчий акт Бога. З цього випливає, що до творчості здатна кожна людина, життя якої наповнене елементарними формами праці» [13].

Погляди філософів релігійних та матеріалістів-філософів об'єднує те, що «...наслідком матеріальної чи духовної творчої діяльності є формування митця-людини, яка відчуває потяг до вдосконалення та самовдосконалення оточуючого середовища» [22, с. 134].

Посилаючись на праці С. Грузенберга, науковець Я. Пономарьов розглядає різні напрями теорії творчості, як-от: психологічні, філософські й інтуїтивні. Науковець, аналізуючи різні визначення творчості, робить висновок, що дослідники В. Савич, П. Енгельмейєр, А. Матейко й ін. називають комплексною цю проблему. Також він показав зв'язки творчої діяльності з якостями особистості (психічними) та проаналізував структуру психологічного устрою й визначив його як «механізм розвитку», як «взаємодію, що веде до розвитку» [66, с. 14]. З цього слідує, що під час творчості звершуються творчі можливості особистості та здійснюється їх ріст; плин процесу творчості впливає й на результат, який виявляється не лише предметно, а ще й у зміні власне об'єкта.

Окрім того, творчі можливості особистості втілюються у процесі людського життя, у результаті самоутвердження людини, власне через саморозвиток і самовираження. Це доводили науковці В. Шинкарук, В. Тихонович, О. Феоктистова, Л. Сохань та ін.. Творчим самовираженням називають «здатність людини будувати свій внутрішній світ, своє

світовідчуття, самого себе в цьому світі. Предметом життєтворчості виступає сам суб'єкт діяльності, який ставить перед собою мету й добивається її здійснення» [15].

Психолог та філософ С. Рубінштейн, підкреслюючи суспільне значення процесу творчості, виокремлював її як діяльність у створенні чогось нового та оригінального, такого, що входить не лише в історію розвитку творця, а ще й у історію розвитку мистецтва чи науки [19]. Передбачаючи рідкісне значення творчого розвитку особистості, науковець Л. Виготський зауважував: «Творчість – це діяльність людини, спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи умовиводів або почуттів, властивих самій людині» [10].

Отож, здійснивши аналіз цілого ряду психолого-педагогічної й філософської літератур, ми можемо узагальнити, що творчість є діяльністю, яка викликає щось не відоме раніше, нове, базуючись на основі осмислення вже нагромадженого досвіду й формування нових комбінацій умінь та знань.

При вивченні творчості найголовнішою проблемою є проблема особистості, яка творить, носія творчого початку. У педагогічній, психологічній та філософській літературах приділяється багато уваги визначенню поняття творчої особистості, зокрема: В.І. Андреев, Б.Г. Ананьєв, С.М. Бондаренко, Ю.К. Бабанський, Р.М. Грановська, Я.О. Пономарьов, В.А. Кан-Калик, Н.Ф. Тализіна, та ін..

Особистість творчу визначають як особистість, якої межі творчості охоплюють дії, починаючи від нестандартного розв'язання простого завдання до реалізації нового унікального індивіда у певній галузі; визначають як Людину, яка наділена певними якостями, зокрема – сміливістю мислення, умінням не зупинятися на досягнутому, рішучістю, умінням бачити більше, ніж бачать сучасники і умінням бачити більше, ніж бачили попередники. Така особистість має бути мужньою, щоб заперечити, піти проти всіх, зруйнувати саме те, чому сьогодні більшість вірить. За визначенням психологічного словника «творча особистість виникає лише внаслідок

наявності у неї здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [21].

З-поміж характерних особливостей особистості творчої науковці виокремлюють:

- ❖ оригінальність;
- ❖ ініціативність;
- ❖ відхилення від шаблону;
- ❖ наполегливість;
- ❖ працездатність;
- ❖ високу самоорганізацію [52, с. 12].

Зокрема, особливістю мотивації діяльності є те, що особистість творча отримує задоволення не тільки у досягненні мети творчості, а й у самому процесі. Найхарактернішою рисою творця видається навісний потяг до діяльності творчої. Переважна більшість авторів згідна з тим, що особистість творча є індивідуальністю, яка володіє значним рівнем знань, а також потягом до оригінального, нового, яка уміє відсторонити шаблонне, звичайне. Основним показником особистості творчої, найголовнішою її ознакою науковці вважають наявність здібностей творчих, які розглядаються як психологічно-індивідуальні здібності людини, ті, що відповідають вимогам діяльності творчої та є умовою успішного її виконання.

Окремі дослідники дають непряме визначення особистості творчої, а розглядають лише певні специфічні риси, зокрема: особливості мотиваційної сфери, характерологічні, інтелектуальні тощо та визначають особистість творчу таку, якій такі риси притаманні певною мірою. Окрім того, цілий ряд дослідників, зокрема – В.Н. Козленко, Н.Ю. Посталюк, Л.Б. Єрмолаєва-Томіна та ін., – поняття особистості творчої розглядають крізь поняття творчого стилю діяльності чи творчої активності. Отож, узагальнюємо, що визначення особистості творчої характеризується значним розмаїттям.

Вважаємо, що у дослідженнях І. Авдєєвої подається підхід інтерактивний до визначення особистості творчої щодо можливостей

педагогічної практичної оцінки й самооцінки рівня сформованості. Науковець розкриває також найкращу та найуніверсальнішу класифікацію особистостей творчих, за якою поділ їх наступний:

- ❖ практик;
- ❖ теоретик-інтуїтивіст;
- ❖ теоретик-логік;
- ❖ ініціатор;
- ❖ організатор.

Зокрема, «практик» є типом творчої особистості, яка завжди прагне до експериментального аналізу нових своїх гіпотез» [1, с. 105];

Так, «теоретик-інтуїтивіст – це тип творчої особистості, для якої характерна здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, фантазії, творча уява. Творці цього типу – це великі винахідники, автори нових концепцій, шкіл і напрямів» [1, с. 106];

«Теоретик-логік характеризується здатністю до широкого узагальнення, класифікації та систематизації інформації. Люди цього типу чітко планують свою роботу, для них характерна висока обізнаність та інтуїція» [1, с. 106];

«Ініціатор – це тип творчої особистості, для якої характерні ініціатива і натхнення, особливо на початкових етапах розв'язання нових творчих завдань» [1, с. 107];

«Організатор же володіє високим рівнем здібностей щодо організації колективу для розробки і виконання нових завдань. Під керівництвом таких людей створюються наукові школи і творчі групи» [1, с. 107].

Швидкість здобутку певного рівня результатів творчих є нерівномірною і повністю залежить від психофізіологічних індивідуальних особливостей певної особистості та соціального оточення й зокрема умов творчої діяльності.

Аналіз психологічної, педагогічної й філософської літератур, їх осмислення дають нам можливість узагальнити такий підхід до визначення

творчої особистості: «Творча особистість – це креативна особистість, яка має внутрішні передумови творчої активності, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють дослідженню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності» (схема 1, додаток А1).

Отож, якщо учитель ставить за мету розвиток ймовірних творчих можливостей учня, формування його як творчої особистості, він має володіти тими методами, формами та засобами педагогічної діяльності, що забезпечують розвиток креативності особистості, а також й тих додаткових особистісних якостей. здібностей та мотивів, які сприятимуть творчій успішній діяльності. Саме для цього й сам учитель безпосередньо повинен бути творчою особистістю, адже «...як добро виховує добро, так і творчість розвивається через творчість» [29, с. 20]. У зв'язку з цим у наступному параграфі розглянемо, поняття «педагогічна творчість» та роль творчого педагога у ній.

1.1.2. Сучасні підходи до трактування сутності і змісту педагогічної творчості

Сьогодні у психолого-педагогічній літературі поняття педагогічної творчості трактується за різними значеннями. Так, науковець І. Авдеев характеризує педагогіку творчості як «науку про педагогічну систему двох діалектично зумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання та самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності і спілкування з метою всебічного та гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і творчих колективів» [1].

Дослідник В.С. Шубинський конкретизує «педагогіку творчості» як «...особливу галузь педагогічної науки, яка займається виявленням закономірностей формування творчої особистості» [27]. А Л.І. Рувинський подає визначення педагогічної творчості як «...пошуку вчителем нових

рішень, постановки нових завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності» [22].

Проблема визначення змісту педагогічної творчості знайшла своє трактування і у педагогічних працях М.М. Поташникова, В.А. Кан-Калика, М.Д. Нікандрова та ін.

У педагогічному словнику «педагогічну творчість» подано як «оригінальне та високоефективне вирішення вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання й навчання» [14].

Отже, охарактеризуємо поняття «творчість» як діяльність окремої людини, яка розглядається науковцями у двох аспектах:

- «як сукупність якостей особистості, в яких проявляється відношення суб'єкта до світу і до самого себе, його спосіб самоствердження»;
- «як діяльність певного характеру, яка відбиває вищу ступінь активності особистості» [21, с. 34].

Розбіжна єдність таких двох аспектів відображається у наукових дискусіях про взаємозв'язок діяльності та творчості. Власне розуміння взаємозв'язку категорій діяльності та творчості ми виражаємо у наступних узагальненнях:

1) діяльність є базою творчості; сутність творця-людини виражена в діяльності, але не виявляється повністю в ній. Повноцінно сутність людська проявляється у творчості, яка відображає високий рівень людської активності, яка спрямована на розв'язання діалектичного протиріччя між «новим та старим», в та змінюються процесі якого переборюються межі наявної діяльності та розпредмечування;

2) і діяльність, і творчість орієнтовані на перетворення самої людини і навколишнього світу як суб'єкта діючого, але діяльність може бути репродуктивною і продуктивною; творчість проявляється лише у взаємозв'язку репродуктивного та продуктивного й включає не лише результативні дії, а також й мотиви самосвідомість, погляди, відношення,

переживання й інші форми прояву якостей людини, які не призводять до певного результату, який можна побачити. Мотиви є поштовхом дії творчого механізму. Зауважимо при цьому, що результати творчої діяльності, зокрема у практиці педагогічній, не завжди є соціально новими та значущими у прямому розумінні цих слів.

У дослідженнях сучасних вчених психолого-педагогічна сутність творчості розглядається співвідношенням понять «педагогічна творчість» із супровідними якостями, властивостями й ознаками особистості (В.А. Крутенський, В.О. Лісовська, Д.А. Степашко, М.М. Поташник та ін.); стиль індивідуальної діяльності особистості як важлива ознака її творчості (В.С. Мерлін, Є.А. Клімов, Я.О. Пономарьов, Н.І. Петров, Г. М. Пілонов та ін.); механізм єдності творчого мислення та педагогічної майстерності (Н.М. Тарасович, І.А. Зязюн, Ю.П. Азаров, В.І. Загвязинський та ін.); розвиток педагогічно-наукового стилю мислення як основи становлення творчої особистості учителя (В.О. Сластьонін, Ю.К. Бабанський, Г.І. Щукіна та ін.); аспекти педагогічної творчості, механізми та види педагогічної імпровізації (А.Й. Капська, М.Д. Нікандров, В.А. Кан-Калик та ін.); педагогічні шляхи, засоби, умови формування творчої особистості (О.О. Бодальов, Н.В. Кичук, В.І. Андрєєв, М.В. Демінчук, О.Г. Мороз, В.В. Рибалко, Т.І. Сущенко, Л.М. Лузіна та ін.); вивчення обдарованості, методики вияву й розвитку особистісних творчих якостей (В.О. Моляко, Г.О. Балл, П.С. Перепелиця, М.О. Холодна, М.Л. Смульсон, та ін.).

Отже, метою педагогічної творчості вчителя є «створення сприятливих психолого-педагогічних умов для розвитку потенційних можливостей кожного учня в навчально-виховному процесі. Ефективність розвитку дитини значною мірою визначатиметься освітнім середовищем, скоординованою діяльністю всіх суб'єктів, причетних до її виховання» [20, с. 34].

Таким чином, педагогічною творчістю учителя називають педагогічну діяльність, що спрямована на безпосередній розвиток ймовірних

можливостей кожного школяра у освітньому процесі, для якої притаманними є:

- ✓ поява проблемної ситуації, протиріччя;
- ✓ присутність соціальні та матеріальних (об'єктивних) умов щодо творчості;
- ✓ знань, умінь, особистісних якостей, мотивації, творчих здібностей (суб'єктивних умов щодо творчості);
- ✓ суб'єктивна чи об'єктивна оригінальність й новизна процесу і результату;
- ✓ особисте та соціальне значення й педагогічна творчість вчителя здійснює окремий внесок у розвиток особистості та суспільства (прогресивність);
- ✓ діалектична взаємообумовленість впливу на розвиток і дитини, і вчителя внутрішнього й зовнішнього процесу руху особистості (самовиховання, виховання, саморозвиток, розвиток тощо).

У наукових дослідженнях В.А. Кан-Калика, Н.В. Кичук, В.І. Загвязинського, Л.М. Лузіної, М.М. Поташника, М.Д. Нікандрова та багатьох інших спостерігаємо аналіз специфіки педагогічної творчості вчителя [7, 12, 16].

Результатом аналізу наукових праць згаданих вище дослідників, виокремлюємо такі риси педагогічної творчості учителя, як:

- ✓ «можливість суб'єктивної оригінальності та новизни процесу й результату;
- ✓ спільний творчий характер щодо об'єкта-суб'єкта педагогічної діяльності;
- ✓ вплив на педагогічну творчість учителя численних факторів, які важко передбачити;
- ✓ обмеженість часом творчої діяльності педагога» [30, с. 43].

Згідно специфіки педагогічної творчості формується й творча особистість вчителя. А ті проблеми, що пов'язані з цим аспектом,

розглядалися у працях багатьох авторів, зокрема, Ю.К. Бабанського, І.А. Зязюна, Ю.П. Азарова, В.А. Кан-Калика, Л.М. Лузіної, Н.В. Кичук, М.Д. Нікандрова, Р.Х. Шакурова, М.М. Поташника та ін..

Так, науковиця Л.М. Лузіна, визначаючи творчість як об'єктивну рису педагогічної діяльності учителя, підтвердила факт, що «формування творчої індивідуальності вчителя означає вироблення у нього особливого ставлення до професійної діяльності як способу життя» [49, с. 12].

А дослідники М.Д. Нікандров та В.А. Кан-Калик виокремлюють основні умови перетворення діяльності учителя в творчу, як-от: «Усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі; усвідомлення сутності, значення і завдань власної педагогічної діяльності, її мети; сприймання вихованця як особистості в педагогічному процесі (як об'єкт і суб'єкт виховання); усвідомлення власної творчої індивідуальності» [48, с. 14].

Отож, аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми визначили найхарактерніші риси педагогічної креативності педагога, з-поміж яких виокремлюють:

- «рівень моральної та соціальної свідомості»;
- «проблемно-пошуковий стиль мислення»;
- «інтелектуально-логічні розвинені здібності: уміння обґрунтовувати, аналізувати, пояснювати, виділяти головне тощо)»;
- «розвинена уява, творча фантазія»;
- «особисті специфічні якості: готовність до ризику, сміливість, цілеспрямованість, самостійність, допитливість, наполегливість, ентузіазм»;
- «провідні мотиви: необхідність реалізувати власне «я», прагнення бути визнаним, інтерес творчий, захопленість творчим процесом, бажання досягати найбільшого результату в певних робочих умовах)»;

- «комунікативні здібності»;
- «здатність до самоуправління»;
- «високий рівень загальної культури» [55, с. 16].

Варто зауважити, що перелік найголовніших рис педагогічної креативності учителя не є стійким. Тому, проблема формування творчої особистості вчителя у професійній й педагогічній діяльності, розвитку його педагогічної креативності сьогодні повноцінно ще не вирішена.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми приходимо до висновку, що рівень творчої діяльності учителя, визначається, загалом, у залежності від того або іншого певного напрямку педагогічної діяльності.

Так, зокрема, І.П. Раченко конкретизує рівні творчої діяльності педагога щодо його уміння організувати свою працю.

Науковиця М.М. Поташник виділяє їх, залежності від підготовки педагога до уроку чи позаурочного заходу.

Досвід наукової теорії дослідника В.А. Кан-Калика визначає рівні діяльності педагога відносно уміння керувати знаннями через взаємодію зі шкільним колективом.

Так, для визначення рівня творчої діяльності педагога слід розглядати різні його напрями педагогічної діяльності.

Ми ж розділяємо погляд І. Авдєєва щодо визначення п'яти підсистем творчої педагогічної діяльності учителя, зокрема:

– «Дидактична підсистема характеризує ступінь володіння вчителем змістом навчального матеріалу, формами, методами, засобами ефективної організації навчальної творчої діяльності учнів;

– Виховна підсистема характеризує творчу педагогічну діяльність учителя із забезпечення психолого-педагогічних умов для формування кожного учня як особистості через активну життєву діяльність вихованців, їх творчий розвиток, самореалізацію своїх потенційних можливостей у різних видах діяльності;

– Організаційно-управлінська підсистема характеризує творчу педагогічну діяльність учителя з розвитку здатності до самоуправління і комунікації;

– Підсистема самовдосконалення характеризує творчу педагогічну діяльність учителя з підвищення своєї професійної та загальної культури, із самовиховання і саморозвитку професійно-значущих якостей, педагогічної колективності, створення своєї творчої лабораторії;

– Громадсько-педагогічна підсистема характеризує професійний, громадський та особистісний рейтинг учителя» [1, с. 8].

Зокрема, у цих підсистемах, за твердженням сучасних вчених, різні педагоги можуть перебувати на творчих різних рівнях, а саме:

- *«Репродуктивний* передбачає, що вчитель, працюючи на основі вироблених методик, рекомендацій, досвіду, відбирає ті, які найбільше відповідають конкретним умовам його праці, індивідуально-психологічним особливостям учнів;

- *Раціоналізаторський* передбачає, що вчитель на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов власної педагогічної діяльності вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує її;

- *Конструкторський* передбачає таку діяльність учителя, у якій на основі свого досвіду, знань психолого-педагогічних особливостей учнівського колективу, використовуючи існуючі методики, учитель конструює свій варіант вирішення педагогічної проблеми;

- *Новаторський* передбачає вирішення педагогічної проблеми на принципово нових засадах, відрізняється новизною, оригінальністю, високою результативністю» [36, с. 12].

Таким чином, учитель творчий – «це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмету, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями,

уміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості учителя умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей учнів» [39, с. 17].

Отож, творчість є вкрай необхідною складовою освітньої діяльності педагога, без якої неможливий повноцінний педагогічний процес. За своєю суттю специфічна творчість педагога має чимало спільного не лише з художнім, але й з науковим. «Учитель дає науковим фактам, гіпотезам, теоріям ніби нове життя, відкриваючи їм шляхи до розуму і серця своїх учнів. Таким чином, творчість – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості» [41, с. 21].

Підсумовуючи, зауважимо про значення вище окресленого у недалекому майбутньому, зокрема: розвиваючи здібності, творчість формує педагогічний талант вчителя.

1.2. Професійна діяльність сучасного педагога як творчий процес

Професія педагога загалом, зокрема, учителя початкової школи, є унікальною в освітньому середовищі. Саме від рівня фахової підготовки учителя, його високого професіоналізму, його умінь виробляти індивідуальний стиль педагогічної діяльності та готовності до творчої праці, рівня самовдосконалення, упровадження нових підходів до організації та здійснення освітнього процесу у початковій школі залежить ефективність освітнього процесу. Ось тому «серед завдань вищої професійної школи пріоритетне місце посідає підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів» [75].

Щодо поняття «професійна діяльність», то воно, за узагальненням Т. Коломоєць, «є детермінантою і складовою соціально-економічного процесу розвитку суспільства, але в той же час, й особливістю людини, як суб'єкта трудової діяльності, як фахівця» [50].

Серед авторів теорії професійно-педагогічної діяльності існує думка виокремлювати декілька ключових складових професійної діяльності, узагальнення яких наводимо схематично (див. Додаток А 1).

Отже, будь-яка професійна діяльність має характер суспільний, який проявляється у формуванні поділу праці й необхідності перекладання певних видів діяльності на фахівців, з іншого боку – індивідуально-соціальний шляхом втілення у результат діяльності інтелектуальних та особистісних якостей суб'єкта цієї діяльності.

Так, отримані людиною вміння, знання і навички, що лягають в основу професіоналізму, слугують і факторами спілкування з оточуючим середовищем, комунікативності, соціалізації людини [31].

На основі зазначеного вище науковці стверджують, що професійно-педагогічна діяльність характерна тим, що:

- «включає в себе розумові операції»;
- «базується на наукових дослідженнях і знаннях»;
- «використовується як спосіб реалізації соціальних цілей, спрямованих на розвиток суспільства» [58, с. 23].

Професія педагогічна за своїм походженням зобов'язана виокремленням освіти як функції, що є важливою завдяки соціалізації, а «...розвиток педагогічної діяльності пов'язаний з розвитком суспільства в різні десятиліття. Підґрунтям педагогічної професії є різновид діяльності, яку ми відповідно називаємо педагогічною. Якщо заглибитись в саме поняття, то «педагогічна діяльність являється передачею професійного і соціального досвіду, та існує як інтегративна частина професії педагога» [58, с. 22].

Професійна діяльність педагога спрямована на оптимальну взаємодію у колективі педагогів, пришвидшену передачу досвіду, самоосвіту і саморозвиток. За твердженнями певного ряду дослідників, це «діяльність, яка спрямована на навчання, розвиток і виховання учнів, пов'язана з їх розумових, інтелектуальним та особистісним розвитком» [60, с. 33].

Отож, відповідно до сучасних наукових розвідок, учитель є:

- ❖ «особою, яка навчає, викладає який-небудь навчальний предмет у школі»;
- ❖ «людиною, яка є авторитетом у певній галузі, впливає на інших, передає свій досвід, знання, служить для них прикладом» [70, с. 23].

Сучасний вчитель, на думку учнів, батьків та майбутніх учителів – це:

- «людина-лідер, яка може вести за собою,
- професіонал, який любить свою професію,
- фахівець, який якісно викладає,
- сучасник, який йде в ногу з часом,
- особистість, що постійно розвивається,
- педагог, який завжди готовий до комунікації з дітьми, батьками, адміністрацією школи та громадськістю тощо [71, с. 45].

Сучасний педагог, на думку самих опитуваних, повинен уміти взаємодіяти зі школярами таким чином, щоб бути одразу помічником їхньої роботи та одним із джерел інформації.

Так, зокрема, підготовка учителя початкової школи вимагає від учителя, як від режисера, створити атмосферу, сприятливу для навчального самостійного пізнання учнів, але не бути у їх групі головним [76, с. 56].

Зауважимо, що діяльність сучасного вчителя повинна спрямовуватися на формування таких його якостей, як:

- «наявності професійних, загальнонаукових та особистісних рис, що мають формуватися в гармонії зі шкільною концепцією, відповідати потребам сучасної школи»;
- «віри в обдарування кожної без винятку дитини»;
- «сповідування принципу природовідповідності»;
- «володіння новітніми педагогічними технологіями (індивідуалізації та диференціації навчання, електронно-інформаційними, педагогікою співробітництва, новим глобальним педагогічним мисленням)»;

- «наявності творчих, дослідницьких, експериментальних умінь, прагнень до розробки і впровадження в практику нових прогресивних технологій та власних дидактичних і виховних знахідок» [68, с. 34].

Згідно тверджень новітніх наукових розвідок, однією з найважливіших характеристик сучасного учителя виступають:

- високий рівень професіоналізму,
- раціоналізм та прагматизм,
- діловитість,
- почуття відповідальності,
- активність,
- здатність швидко орієнтуватися в ситуації,
- вміння працювати;
- мобільність,
- повага до праці, працелюбність,
- уміння оперативно приймати рішення,
- наявність високої культури,
- володіння діловою етикою,
- навички спілкування,
- потреба підвищувати рівень своїх знань [51, с. 10].

Нинішня парадигма розвитку освіти визначає нові умови управління освітнім процесом, з-поміж яких визначаємо такі, зокрема:

- «сучасна педагогічна освіта орієнтована на компетентнісні засади,
- індивідуальний підхід,
- педагогіку партнерства,
- широке використання ІТ-технологій,
- дитиноцентризм,
- мультимедійних засобів навчання тощо» [53, с. 12].

У зв'язку із зазначеним вище новими умовами управління освітнім процесом слід розглянути важливі функції, «...які покладаються на учителя як на суб'єкта впровадження концепції Нової української школи» [34].

Сьогодні учитель виконує у своїй професійності цілий комплекс певних функцій, з-поміж яких виокремлюють:

- ✓ забезпечення і підтримка навчання, виховання та розвитку учнів;
- ✓ планування освітнього процесу та його реалізація;
- ✓ рефлексія та професійний саморозвиток;
- ✓ створення комфортного освітнього середовища;
- ✓ надання методичної допомоги колегам з питань навчання, розвитку, виховання й соціалізації учнів;
- ✓ узагальнення власного педагогічного досвіду та його презентація;
- ✓ оцінювання результатів роботи;
- ✓ проведення педагогічних досліджень [60, с. 34].

Окрім того, педагог сучасного закладу освіти повинен теж володіти сучасними навичками, затребуваними часом, зокрема:

- проектуванням,
- аналізом,
- синтезом,
- організацією ефективного навчального процесу,
- конструюванням,
- продуктивним спілкуванням з різними учасниками педагогічного процесу та іншими не менш важливими навичками [37, с. 24].

Вагомою ознакою професії учителя є її творча природа, зокрема: педагогічна діяльність володіє якісною характеристикою та, передусім, творчим ставленням педагога до власної діяльності. А рівень творчості педагога демонструє рівень застосування педагогом власних компетентностей для того, щоб досягти професійної мети. Саме тому, творчий характер педагога є його важливою частиною діяльності.

А діяльність вважається творчою, «якщо її продукт характеризується

новизною, яка може бути об'єктивно та суб'єктивною. Реалізація такого підходу у процесі аналізу поняття «творчість вчителя» може бути представлена схемою (див. Рис.1).

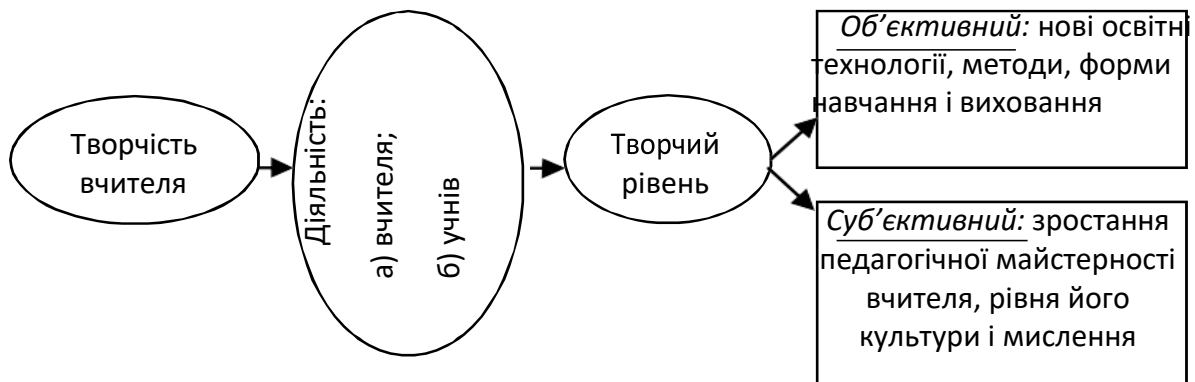

Рис. 1. Сутність творчої педагогічної діяльності

Роль педагога змінюється й у оновленому освітньому процесі. Зокрема, науковці відзначають, що ключовими у роботі працівників сучасної освіти є такі ролі:

- тьютора,
- фасилітатора,
- модератора,
- коуча (ментора) тощо.

Більш детальну характеристику вище вказаних ролей наводимо в таблиці (див. Додаток А 2.).

Тож розбудова національної української школи вимагає від учителя володіння високим рівнем педагогічної культури й методичної майстерності. Суттєво покращує освітній процес виконання учителем сучасної школи різних ролей та розширює можливості і учнів, і вчителів.

Отож, «головне завдання вчителя – створити умови для розвитку учня, його здібностей, творчого сприйняття знань, мотивувати до вивчення предметів» [32, с. 2]. Окрім того, зауважуємо, що сучасний педагог має:

- ✓ «досконало знати теорію і практику компетентнісного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного підходів»;
- ✓ «керуватися в своїй роботі вимогами Державного стандарту»;

- ✓ «розуміти значення основної навички XXI століття – вміння самостійно вчитися впродовж всього життя»;
- ✓ «демонструвати універсальні і предметні способи дії»;
- ✓ «створювати умови для набуття життєвого досвіду»;
- ✓ «бути партнером учнів та батьків» [43, с. 3].

Цінними є також сучасні формулювання щодо ЗУН нинішнього педагога: «Успішний педагог сучасного освітнього закладу повинен володіти такими знаннями, якостями та навичками:

– особистісними рисами – педагогічна спрямованість (бажання любити і навчати дитину, сприяти її особистісному розвитку і самовдосконаленню), емпатія (чуткість до емоцій, переживань своїх учнів), педагогічний такт (збереження соціальної ролі вчителя, поваги до себе, не принижуючи гідності батьків, учнів, педагогічного колективу), педагогічна антиципація (вміння побачити перспективний ріст учнів), педагогічний оптимізм (віра в кожного учня, незважаючи на його соціальний стан, тип темпераменту, успіхи у навчання), педагогічна рефлексія (аналіз власних педагогічних дій з подальшим планом вдосконалення навчального процесу)» [35, с. 4];

– «професійними знаннями та вміннями (отриманими як під час отримання педагогічної освіти, так і при активній професійній діяльності) – інтелект, бажання саморозвитку та самоосвіти, відмінне володіння предметами навчання, методик навчання, основ психології та педагогіки» [35, с. 4];

– «професійними компетентностями – діловими та особистісними якостями педагога, певним рівнем знань, компетентностей, готовністю до впровадження новітнього педагогічного досвіду, педагогічною майстерністю, готовністю підніматися по професійній драбині все вище і вище на шляху до оволодіння найвищим рівнем – педагогічною творчістю, новими галузями знань, відкритістю до змін і перебудов» [35, с. 4].

Аналіз наукової літератури свідчить що у сучасних дослідженнях психолого-педагогічного змісту творчості визначення понять «творча

педагогічна діяльність», «педагогічна творчість вчителя», «педагогіка творчості», ґрунтуються, передусім, на визначенні змісту поняття «творчість», проте розглядаються наведені поняття двозначно, часто між собою ототожнюючись.

Так, І. Авдєєва визначає педагогіку творчості зокрема як «науку про педагогічну систему двох діалектично взаємообумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання та самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності і спілкування з метою всебічного і гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і їх творчих колективів» [1].

Щодо цього означення зауважимо, що:

1) формування творчої особистості, вважаємо, передбачає не тільки гармонійний та всебічний розвиток здібностей, що забезпечують успіх у творчій діяльності, а й розвиток характерологічних якостей особистості та мотивів, які мають значення вирішальне для успішної діяльності творчої і, які об'єднати не можна під терміном «творчі здібності». Окрім того, як зазначає Г.М. Коджаспирова, «у процесі навчання і виховання змінюється особистість учня, особливо ті риси, що піддаються формуванню під впливом педагогічних дій» [38, с. 78];

2) в Україні із загальної педагогіки у нинішніх соціально-економічних умовах виокремлюються перспективні її галузі, зокрема позашкільна педагогіка, соціальна педагогіка та ін. Зокрема, соціальна педагогіка визначається як галузь педагогіки загальної, як наука про механізми розвитку й становлення та закономірностей особистості впродовж здобуття освіти й виховання у соціальних інститутах, «...а також соціально орієнтована діяльність освітніх, наукових, культурних та інших закладів, установ і соціальних служб, які сприяють формуванню соціальної активності дітей та молоді у процесі вирішення суспільних, політичних, економічних та інших проблем суспільства» [33; 65; 72];

3) науковець Т.І. Сущенко визначає предмет позашкільної педагогіки як мистецтво розвитку та виховання духовно повноцінної, вільної, творчої особистості із урахуванням власних її потреб та природних даних [80];

4) «Актуальна потреба виділення педагогіки творчості в окрему галузь загальної педагогіки зумовлена об'єктивними процесами демократизації і гуманізації освіти, необхідною умовою і метою яких є особистісна орієнтація освітніх процесів» [84, с. 65];

5) ми розглядаємо педагогіку творчості як фундаментальну науку, яка вбирає в себе результати досліджень психології творчості, виходячи з концепції творчості Я.О. Пономарьова [35, с. 67];

б) такий підхід потребує розуміння предмета педагогіки, як науки про навчання та виховання у широкому розумінні меж вікових. «Включення до психології творчості лише наукознавства, яке розглядає проблеми наукової творчості, звужує можливості використання наслідків фундаментальних досліджень у галузі психології творчості. Елементи творчості притаманні будь-якому виду діяльності, творчість має велике значення для навчання й особистісного розвитку людини, є запорукою емоційного здоров'я, має суттєвий психореабілітаційний ефект. Саме тому включення в педагогіку проблем наукової, художньої, технічної творчості не тільки зближує навчання й виховання з наукою, технікою, мистецтвом, а й, безумовно, сприяє формуванню особистості як творчої, розвитку її талантів та обдарованості» [42, с. 34].

Психолог Я.О. Пономарьов зазначав, що «включення психології творчості як абстрактної науки до складу педагогіки творчості як конкретної науки – необхідна умова розвитку дієво перетворюючого типу знань про творчу діяльність. Таким чином, в умовах демократизації та гуманізації освіти педагогіка творчості набуває риси самостійної наукової дисципліни. Ми розглядаємо педагогіку творчості як галузь загальної педагогіки, яка вивчає закони та закономірності: формування творчої особистості, розвитку та саморозвитку її творчих можливостей у процесі освіти та навчання;

створення психолого-педагогічних умов для прояву творчого потенціалу особистості в суспільно-корисних і індивідуально-значущих для неї видах життєдіяльності» [64, с. 23].

7) погоджуємося із Я.О. Пономарьовим, що з точки зору розуміння її як фундаментальної науки, педагогіці творчості притаманна єдність конкретного та абстрактного;

8) у такому змісті можна говорити й про фундаментальну та емпіричну фази теорії педагогіки творчості, які, передусім, відображають конкретні й абстрактні знання, а педагогіка творчості, що безпосередньо пов'язана з практикою, конкретна і разом з тим, вона є синтезом абстрактних знань. Головним та найбільш складним явищем, що вивчає педагогіка творчості, є, зокрема, формування творчої особистості учня в його освітньо-виховній взаємодії з педагогом. Саме у цьому процесі особисті можливості і учня, і учителя розвиваються та набувають характеру об'єктивного, відображаючись у конкретних якостях та особливостях їх особистості [74].

Ось чому процес формування творчої особистості школяра неможливо виокремити від власне творчого розвитку того, хто навчає його. Саме цей процес є не лише сукупністю послідовних та взаємопов'язаних дій вчителя і учня, які спрямовані на свідоме й міцне засвоєння системи умінь, навичок та знань, формування культури поведінки, світогляду учня тощо, а ще й сукупність взаємопов'язаних та послідовних «перетворень» у творчому їх розвитку, як-от:

- ✓ мотивація,
- ✓ характерологічні особливості,
- ✓ творчі уміння,
- ✓ психічні процеси, які сприяють успіху людини у творчій діяльності тощо [42, с. 89].

На наш погляд, саме цей процес відображає зміст педагогічної творчості, яку ми ж визначаємо як процес цілісний щодо професійної реалізації й самореалізації учителя у освітньому просторі.

Так, особливість педагогічної творчості становить те, що «педагог реалізує свої особистісні і професійні творчі потенції засобом творення особистості дитини, а розвиток його творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу виховання» [44, с. 221].

Тож, педагогічній творчості притаманні такі основні етапи:

- «педагогічний задум»;
- «актуалізація й відбір фахових умінь, знань, здобутків особистого педагогічного досвіду відносно втілення задуму»;
- «пошук інформаційних знань; прогнозування навчальної взаємодії з учнями»;
- «визрівання остаточного розв'язку»;
- «відтворення педагогічного задуму»;
- «здійснення аналізу та привнесення корективів у наступні впровадження педагогічного задуму» [47, с. 304].

Провідна ланка педагогічної творчості – особистісно-зорієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу, якими є учитель та учень, яка зумовлена власне специфікою психолого-педагогічних відносин між ними й спрямована на розвиток творчого їх потенціалу. Отже, поняття «педагогіка творчості» уособлює в собі й поняття «педагогічна творчість вчителя».

Опираючись на праці болгарського філософа Г. Гиргинова, можна вирішити дискусивне питання про творчий або ж не творчий характер педагогічної діяльності, а саме: педагогічну творчість варто охарактеризувати за двома рівнями:

I. Перший рівень – це та творчість, яка іманентно притаманна професії педагога через: нестандартність й неповторність щоденних проблем педагогічної практики; неспроможність абсолютно точного прогнозу результатів педагогічної діяльності; комунікативного кола учителя; обмеженості педагогічного процесу у часі. Наслідком педагогічної творчості другого рівня стає наступний розвиток творчого потенціалу суб'єктів

освітньо-виховного процесу, зокрема учителя та учня. Педагогічна ж творчість на першому рівні є двохетапною творчістю.

II. На другому рівні педагогічна творчість включає усі етапи. Принциповою відмінністю творчості художньої чи наукової від творчості педагогічної, вважаємо, полягає в тім, що творчість педагогічна може здійснюватися на рівні конструювання та вибору з уже відомого і набутого досвіду, що й «відкриває шлях до технологізації педагогічної творчості: створення технологій творчого розвитку особистості дитини як технологій кращого вибору й конструювання» [57, с. 21].

Варто зауважити, що визначаємо ми освітню технологію як «теоретично обґрунтовану систему впорядкованих професійних дій педагога, яка при оптимальності ресурсів і зусиль гарантовано забезпечує ефективну реалізацію поставленої освітньої мети та можливість відтворення процесу будь-яким педагогом незалежно від рівня його майстерності» [63, с. 49].

Технологія творчого розвитку, зокрема, є підсистемою освітньої технології, у якій метою професійних впорядкованих дій педагога став розвиток творчого потенціалу особистості школяра.

Особистісно-зорієнтованою є технологія творчого розвитку. Технологія творчого розвитку школяра є засобом творчого професійного розвитку учителя, оскільки творчий професійний розвиток вчителя зумовлений творчим розвитком учня.

Провідними технологіями творчого розвитку особистості педагога, вважаємо, слід назвати такі технології:

- «вибору пріоритетних цілей особистісного, інтелектуального, професійного розвитку»;
- «мотивації досягнень та успіху»;
- «проектування»;
- «управління і самоуправління»;
- «самовдосконалення»;
- «партнерської взаємодії»;

- «діалогу»;
- «свободи вибору»;
- «моделювання діяльності, креативного змісту навчального матеріалу» [73, с. 234].

Ми виокремлюємо «закони педагогіки творчості» на основі аналізу соціальної, психолого-педагогічної, філософської літератури з проблеми творчості. «Закон» у філософії характеризується як «необхідна, внутрішньо притаманна природі явищ реального світу тенденція зміни, руху, розвитку, яка визначає загальні етапи і форми процесу становлення і самоорганізації конкретних систем, явищ природи, суспільства і духовної культури людства, які розвиваються» [80, с.192].

«Педагогічний закон – це об'єктивний необхідний, загальний і суттєвий зв'язок між завданнями, змістом і методами педагогічного процесу і його результатами, які проявляються в зміні знань, умінь, переконань і поведінки вихованців. З одного боку, у педагогіці творчості, як і в загальній педагогіці, функціонують загальні закони розвитку й виховання людей, закони і закономірності педагогічного процесу, а з іншого, діють закони і закономірності, притаманні творчому процесу, специфіці формування творчої особистості» [90, с. 20].

Вважаємо, що до одного з основних законів педагогіки творчості належить закон педагогічної розвивальної взаємодії, що відображає загальний закон живої й неживої природи, як взаємодію, яка веде до розвитку. Парадоксальним є те, що відкритий ще відомий Ньютонівський закон – сила дії дорівнює силі протидії – закон, який виражається інтуїтивно багатьма народними прислів'ями й яскраво проявляється в сфері людських комунікацій, залишився поза увагою педагогічної традиційної науки, що віддавала першість «об'єкт-суб'єктивним» педагогічним впливам в системі «вихованець -педагог». Закон розвивальної педагогічної взаємодії зумовив реалізацію концепції особистісно-зорієнтованого навчання, наявну гуманізацію та демократизацію будь-якого освітнього процесу.

Закон фасилітаційного режиму педагогічного впливу є другим законом педагогіки творчості, який відображає реальність об'єктивну, яка притаманна процесові формування особистості творчої та може здійснюватися за певних педагогічних й психологічних умов, що й сприяють творчій діяльності особистості та стимулюють творчу її активність, або ж полегшують подолання психологічних бар'єрів у творчості.

У зв'язку з цим процитуємо професора-науковця Г.О. Балла: «Стоячи на гуманістичних позиціях, не можна обмежувати діяльність освітніх установ функціями підготовки, хоч би як визначеними. Адже дитина живе сьогодні, а не тільки готується до життя. Тож треба робити все можливе для того, щоб її сьогоденне життя було повноцінним, щасливим, щоб задовольняти її найважливіші потреби. І – хоч на перший погляд це виглядає парадоксальним – саме в такий спосіб можна, сприяючи розвитку її особистості, якнайкраще прислужуватися підготовці до наступних етапів життя» [85, с. 68].

Третім законом є закон взаємозумовленості розвитку суб'єктів педагогічного процесу, який відображає концептуальні положення теорії творчості, зокрема: «у творчості людина виступає не тільки як суб'єкт пізнання, а й водночас як творець самої себе, своєї творчої сутності; наслідком творчості є творення, формування людини-митця; у процесі творчості реалізуються творчі можливості індивідуальності та здійснюється їх розвиток; особливості процесу творчості полягають у тому, що сам процес впливає на його результат, який виражається не тільки предметно, а й у зміні суб'єкта творчості» [83, с. 121].

Четвертим законом науковці називають закон неперервної творчої реалізації й самореалізації особистості, який відображає концепцію людської життєтворчості (В.А. Тиханович, Л.В. Сохань, В.І. Шинкарук, О.Л. Феоктистова, Н.А. Шульга та ін.), що творчі можливості особистості реалізуються у самому процесі життя, самореалізації як засобу самовираження, самоствердження та саморозвитку. Окрім того, цей закон вбирає у себе й концептуальні положення теорії творчості репродуктивного

та продуктивного тощо. Тому-то основним завданням педагогіки творчості є вироблення педагогічних та психологічних концепцій приєднання особистості до творчого процесу особистісного й психічного саморозвитку та самовдосконалення.

Засоби використання загальних законів відображають принципи педагогіки творчості. Науковці ж виокремлюють такі базові принципи педагогіки творчості, зокрема:

✓ «Принцип взаємозумовленості освіти і творчого розвитку особистості, в основі якого є розуміння будь-якого навчання як джерела нового у психічному розвитку особистості» [12; 43];

✓ «Принцип самоорганізації, який відображає специфіку управління процесом формування творчої особистості й реалізації її творчого потенціалу, зумовлену особливостями управління нелінійними системами» [13].

Другий принцип орієнтує учителя на узгодження розвитку школярів із власними тенденціями розвитку, на внутрішній вплив та потребу «збуджувати» й прогнозувати творчу активність, при цьому враховувати, що управління має бути мінімальним, непомітним за своїм зовнішнім впливом і має здійснюватися методами опосередкованими. Саме у цьому випадку слід говорити, зокрема, не про управління, а про процеси самоуправління. Так, ідея самоорганізації у сучасних умовах є найвагомим методологічним й філософським принципом нової парадигми в освіті.

У процесі об'єкт-суб'єктної взаємодії у системі «учень-учитель», що сприяє розвитку творчого потенціалу і учня, і учителя, виявляються принципи педагогічної творчості педагога.

Принцип діагностики, зокрема, передбачає побудову й корекцію освітнього процесу на базі психологічних і педагогічних діагностичних досліджень, передусім оцінювання рівнів еволюції творчих можливостей учнів й учнівських колективів, із якими вчитель взаємодіє.

Принцип оптимальності передбачає, що актуальною творчою педагогічною взаємодією педагога й учня є така, яка забезпечує не лише успішне засвоєння умінь, навичок, знань, а і позитивну енергію розвитку творчих можливостей школярів в певних умовах педагогічної праці учителя.

Окрім того, принцип оптимальності передбачає роботу учителя щодо відбору засобів дидактики, які відповідають рівню розвитку творчих можливостей переважної більшості учнів, враховують рівень розвитку творчих можливостей меншої кількості учнів, тому сприяють розвитку творчих можливостей всіх.

Принцип взаємозалежності відображає взаємозалежність і взаємозумовленість творчої педагогічної праці педагога й творчої освітньої діяльності учнів. Дотримання принципу взаємозалежності потребує дослідження та визначення рівня творчої педагогічної діяльності учителя й співвіднесення його з рівнем розвитку творчих можливостей учнівського колективу, з яким учитель взаємодіє.

Принцип креативності відтворює необхідність виявлення умов змісту навчального матеріалу для того, щоб посилити його орієнтацію на формування творчої особистості школяра. Під час планування і організації взаємодії учителя та учня в процесі навчання, зміст освітнього матеріалу необхідно використовувати максимально для розвитку характерних особливостей, творчих умінь, мотивів, психічних процесів, що мають провідне значення для творчої діяльності і, передусім, розвитку мислення, умінь створювати нові ідеї, віднаходити нетрадиційні шляхи вирішення проблемних завдань.

У практичній діяльності реалізації принципу сприяє застосування навчальних та навчально-творчих завдань, аналіз змісту навчального матеріалу, аналіз методів та прийомів стимулювання творчої активності школярів, використання завдань психологічної діагностики щодо розвитку творчих якостей особистості.

Принцип доповнення визначає посилення зростання творчих можливостей школярів щодо реалізації додаткового змісту організаційних форм навчально-пізнавальної діяльності у час поза уроками. Реалізація принципу в практичній діяльності означає запровадження у шкільному компоненті навчального плану курсів додаткових, які б могли компенсувати прогалини у розвитку творчих умінь та психічних процесів, на розв'язку яких не вистачає об'єктивно часу у процесі виконання державного компонента освітнього плану.

Необхідність подолання одноманітності змісту, форм і методів навчання відображає принцип варіантності. У системі «учитель-учень» для ефективної взаємодії принцип варіантності визначає мету й стратегію проектування педагогічної взаємодії та має регулятивне значення.

1.3. Критерії, ознаки та рівні творчої педагогічної діяльності сучасного вчителя початкової школи

Останнім часом в світовій педагогічній думці значною мірою активізувались ті дослідження, які спрямовані на створення освітньої технології, що розв'язала суперечності між невпинно зростим обсягом знань й обмеженими можливостями людини.

Освітній процес потрібно переорієнтувати на формування в учнів бажання самостійно оволодівати знаннями, використовувати літературу та інформаційні джерела, не применшуючи позитивних результатів професійної освіти. Важливо також навчити втілювати здобуті знання у повсякденному житті та виробити вміння критичного й творчого ставлення до отриманої інформації. Ось тому втілення особистісних і орієнтованих педагогічних технологій розвитку творчого має значну цінність, адже таке навчання та виховання особистості створює максимальні умови для самоосвіти й саморозвитку осмисленого визначення своїх можливостей й життєвих цілей. Найбільш значним фактором позитивного рішення цієї проблеми є розвиток у вчителя-професіонала творчого потенціалу.

Суттєвою характеристикою властивості людини є творча діяльність. Дослідженням умов розвитку та змісту творчості, її взаємовпливу на формування особистості, її самореалізацію попередньо та нині продовжують займатися різні науки, зокрема й соціологія, філософія, педагогіка а психологія. Базовими категоріями взагалі проблеми творчості й зокрема педагогічної творчості є такі як «творчість», «педагогічна творчість», «творча педагогічна діяльність», «творча особистість», «творча особистість учителя».

«Творчість – це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення» [7]. Так, за психологічним словником, «творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей» [4].

Сьогодні у наукових джерелах творчість визначається як така діяльність, «результатом якої є творення якісно чогось нового», яке вирізняється оригінальністю, неповторністю, історично-суспільною цінністю та унікальністю. Зокрема, підкреслюючи суспільне значення процесу творчості, психолог С. Рубінштейн характеризує її як діяльність щодо створення оригінального, нового, такого, що входить не лише в історію розвитку творця, але й в історію розвитку мистецтва, науки та ін. [66].

Науковець Л. Виготський, визначаючи виняткове значення творчості для розвитку особистості, зауважував, що творчість є діяльністю людини, яка спрямована на створення нового: щодо речей зовнішнього світу, або ж умовиводів чи почуттів, які є властивими самій людині [45].

Відомий гуманіст-педагог В. Сухомлинський визначає творчість як «... діяльність, у яку людина вкладає немовби частинку своєї душі, і чим більше вона вкладає, тим багатшою стає її душа. Процес творчості характерний тим, що творець самою працею своєю і її наслідками справляє величезний вплив на тих, хто поряд з ним» [77, с. 207]. Носієм й суб'єктом творчості є людина. Чимало уваги виокремленню поняття творчої особистості у педагогічній, філософській та психологічній літературі приділяли науковці такі як: В. Андреев, Б. Ананьев, С. Бондаренко,

Ю. Бабанський, В. Кан-Калик, Р. Грановська, В. Сухомлинський, Я. Пономарьов, Н. Тализіна, В. Цапок та ін. Зміст поняття творчої особистості подається дослідниками через основні характерні особливості, серед яких, зокрема:

– стверджують, що саме педагогіка є однією з найбільше творчих професій, а відсутність або ж обмежений характер педагогічної творчості здатен завдати значних втрат для системи національної освіти у найкоротші терміни та, вірогідно, катастрофічні у довгостроковій перспективі. Творчість у освітній сфері означає прагнення до успіху, віру у ідеали й цінності, ентузіазм, загалом – все те, без чого неможливий по-справжньому якісний освітній процес;

Творчість варто розуміти як «...процес діяльності, що створює принципово нові цінності, або підсумок створення об'єктивно нового (у матеріальній чи, як у педагогіці, в духовній сфері). Результат творчості є унікальним і його неможливо безпосередньо вивести з початкових умов.

Уточнення поняття творчості, насамперед у власній свідомості викладача, виявлення його факторів, рівнів і структури є необхідним для проектування й реалізації систем розвитку професійної педагогічної творчості [26, с. 16-17].

Взаємозв'язок проблеми із важливими практичними чи науковими завданнями полягає в тім, що ця проблема існує на стику декількох наукових предметів:

- суспільствознавства;
- педагогіки;
- теорії наукових досліджень;
- евристики, як сфери знань, що вивчає творчість.

Проблема творчості педагогічної достатньо широко отримала висвітлення у вітчизняних наукових сферах. За часом праць з-поміж останніх, опосередковано чи безпосередньо присвячених цьому питанню, варто відзначити дослідження таких вчених, зокрема, О. Левченко,

В. Андрущенко, В. Мадзігон, А. Нісімчук, С. Лободи, К. Приходченко, Н. Пихтіна та інших науковців-практиків педагогічної науки.

Так, у статтях і монографіях Р. Серьожникової аналізується визначення змісту та особливостей педагогічного творчого потенціалу майбутнього учителя. Розглядається значення педагогічної майстерності й творчості структури творчості педагога.

Окрім того, тісно зв'язаним з поняттям творчості педагогічної є явище освітянської майстерності, яку досліджували Н. Гузій, О. Карпенко, А. Федорович, Т. Волобуєва та ін. За останніми дослідженнями визначення поняття «творчість» переходить у розряд «об'єктивної професійної необхідності у діяльності вчителя». Зокрема, у педагогічній науці творчий підхід розглядають, виходячи з таких позицій:

- ✓ створення чогось цінного не лише для педагога, а й для інших;
- ✓ діяльність, яка створює якісно щось нове, чого раніше ніколи не існувало;
- ✓ процес формування суб'єктивних цінностей учнів.

Поруч із педагогічним спрямуванням наукової ерудиції, професійною працездатністю, педагогічною уявою, педагогічною спостережливістю й інтуїцією педагогічна творчість є однією із найбільших важливих науково-педагогічних якостей учителя. Супутніми безумовними якостями діяльності творчого по-справжньому педагога також є, за нашим спостереженням:

- «безперервний науковий пошук»;
- «активна інтелектуальна діяльність»;
- «майстерне володіння інноваційними педагогічними методиками»;
- «гнучкість і швидкість мислення у складних педагогічних ситуаціях»;
- «висока культура поведінки і мови» [82, с. 17].

Важливим у вищій освіті є креативний підхід, особливо, коли значимим є формування самодостатньої й творчої особистості майбутнього фахівця.

Розв'язання цього вагомого завдання вищої освіти значною мірою залежить від особистісних якостей викладача закладу вищої освіти.

На місці виникнення об'єктивно нового об'єкту (процесу, речі), яка має аксіологічне значення в масштабах онтогенезу присутній творчий початок. Саме у цьому значенні універсальними й загальними формами творчості стають мистецтво та наука, діяльність художня й дослідницька.

Отож, таке розуміння для педагогіки творчості не є вичерпним та універсальним, адже залишає поза межею не тільки інші типи діяльності, але й вікові групи. Окрім того, у педагогіці творчості можуть виявляти креатив не тільки педагоги, але й учні чи підопічні.

Як форма цілеспрямованої активності людини діяльність є первинною, а творчість – вторинною. Саме у цьому значенні формою прояву творчості виступає не діяльність, а творчість уже є формою прояву певної діяльності. «При цьому форма завжди змістовна, а зміст оформлений. Тому будь-яка зміна змісту (діяльності) спричиняють зміну форми його прояву (творчості)» [61, с. 65].

У всіх елементах педагогічної діяльності виявляється педагогічна творчість, зокрема: у цілепокладанні, проектуванні нових цілеспрямованих та побічних результатів, а також у методах, засобах та умовах тощо. Як динамічний процес, педагогічна творчість здійснюється не лише під час підготовки до заняття чи уроку, але й під час реалізації задуманого, під час уточнення й конкретизації цілей, змісту, методів навчання, які закладені у педагогічному проєкті уроку, згідно вимог та навчально-виховних ситуацій наявного процесу освіти. Це свідчить про те, що у педагогічній діяльності існують такі види творчості, які взаємно доповнюють один одного та визначаються як:

- ❖ теоретичний;
- ❖ практичний.

Безперечно, що «...творчість у теоретичному сенсі припускає і практичні елементи, але домінує в ній інтелектуальна робота. У творчості,

яка розгортається у практичному полі, домінують предметно-діяльнісні моменти» [9].

Як форма здійснення педагогічної діяльності, педагогічна творчість спрямована, зокрема, на розвиток педагогічного професіоналізму та його структурних елементів. Мета ж педагогічної творчості полягає у тім, щоб «безупинно вдосконалювати новаторську сторону праці. Тільки за цих умов буде зростати виконавська майстерність педагога» [69, с. 15].

Творчою формою здійснення педагогічної діяльності є один із факторів ефективної професіоналізації освітніх працівників. Педагогічна творчість спрямована на удосконалення елементів педагогічної праці. У залежності від педагогічної ситуації, необхідні інноваційні та нові засоби, прийоми, методи та форми. Тому саме творчість педагогічна дає унікальні можливості вдосконалення методики. Вирішення складних педагогічних проблем теоретичного і практичного характеру поза творчістю, принципово неможливо.

Антонімом творчості є поняття «рутинізація», яка, на відміну від творчості, як форма діяльності, характеризується, навпаки, невключенням у діяльність проектування та реалізації нововведень, моменту інноваційності, як матеріальних нових носіїв. А стабілізація умов діяльності призведе до стабілізації форм, а також до появи соціальних установок на відтворення традицій й зразків, що склалися.

Не можна недооцінювати та абсолютизувати, досліджуючи феномен творчості, нормативну й творчу сторони професійної діяльності, адже творчість поза нормативними формами, поза нормою, втрачає справжній зміст, так як вона не виникає ні з чого, а включає вивчення зібраного досвіду й знань, які закріплені у нормах. За межами норм творчість повноцінно існувати не може. З іншої сторони, «творчість спричиняє зміну норм, в яких фіксуються суспільно значимі ефекти творчої діяльності» [55].

У педагогічній праці й існує сукупність прийомів та навичок, яким педагог навчений, тому професійна своєрідність діяльності учителя полягає у

тім, що повна її алгоритмізація практично неможлива. Кожне педагогічне перетворення обов'язково має творчу базу, адже сама особистість є унікальною та неповторною.

Важливо зауважити, що творчість педагогічна має свою неповторну специфіку, яка й виявляється у кількох градаціях, зокрема:

1) творчість є характеристикою будь-якої діяльності, не тільки педагогічної, що спричиняє неприпустимість збільшення значення творчості в успішності діяльності професійної, збільшення уваги до її формування у системах професійної освіти та підготовки. Також важливим у діяльності є явище виконавчої дисципліни;

2) творчість пов'язана з появою чогось нового: «Сенс творчості може бути розкритий на основі визнання, що вся культура, усі результати творчості особистості є лише факторами розвитку потенціалу людини як суб'єкта соціальної форми руху матерії. Якщо «нове» відповідає критерію «цінності», то творчість у соціальному плані позитивна, а якщо ні, то вона деструктивна» [68, с. 43].

3) творчість – не діяльність та не інваріантний компонент усіх типів діяльності: «Перш ніж стати діянням або для того, щоби стати ним, творчість спочатку повинна бути особливого роду наддіяльнісним відношенням суб'єкта до світу й самого себе. Це положення є ключовим для розуміння суті творчості. Як відомо, в якості інваріантних сторін діяльності виступають перцептивно-пізнавальна, організаційно комунікативна, проектувальна й інші сторони, які можуть мати рутинну або творчу форму свого здійснення» [70, с. 12].

4) творчість є тотальною, пов'язаною з усіма інваріантними сторонами діяльності, видами та типами.

5) безумовно, творчість не лише стихійний, а й організований процес, але «...навіть у колективі (спеціально організованому творчому процесі) індивідуальна творча інтенція домінантно викликається внутрішніми факторами й умовами суб'єкта» [28, с. 32].

Розгляд співвідношення «пошуку, творчості та праці» є актуальним. Відомо, що надважливим моментом багатьох типів і видів діяльності є самостійний пошук. У науковому дослідженні він виступає елементом системотворчим. Але, й творчий і пошуковий процеси – не одне і те ж, адже, творчу наповненість, драму і характер пошуку можна оцінити, виділивши рівні педагогічної творчості.

Аналізуючи рівні педагогічної творчості, варто зауважити, що «рівень – це стан об'єкта та його окрема властивість, що характеризується якісною визначеністю або певним заходом» [67, с. 33].

У дослідженні алгоритму педагогічної творчості виокремлюють п'ять основних рівнів, які можна стисло охарактеризувати як:

- ❖ «створення дидактичної системи з відомих інструментів;
- ❖ формування дидактичної системи з відомих елементів, деякі з яких використовуються в нових ситуаціях;
- ❖ створення дидактичної системи з відомих і винайдених самим автором складових;
- ❖ створення принципово нової дидактичної системи;
- ❖ створення нового напрямку в дидактиці» [76, с. 15].

На різному рівні творчості може здійснюватися створення дидактичної системи з відповідних інструментів. Творчий пошук у цілому може здійснюватися за градацією: від нижчого (першого), який називають раціоналізаторством до найвищого (п'ятого) – осяяння, відкриття. Рівнем креативу називають творчість, що характеризується зафіксованим заходом появи «нового» у процесі та продуктах діяльності, як у об'єктивному, так і в суб'єктивному аспекті.

Серед безлічі критеріїв творчої педагогічної діяльності учителя виокремлюємо наступні показники:

- ✓ бачити нову проблему у зовнішньо знайомій ситуації, знаходити варіантні шляхи її вирішення;
- ✓ здатність розробляти принципово нові підходи до навчання, виховання

- і розвитку учнів;
- ✓ здійснювати вибір дій у конкретній педагогічній ситуації;
- ✓ модернізувати зміст, форми, методи та засоби навчально-виховного процесу, передусім задля мети розвитку творчих можливостей школярів, їх обдарувань та задатків;
- ✓ комплексно використовувати у професійній діяльності сукупність теоретичних знань та практичних навичок;
- ✓ реалізовувати у практичній діяльності принципи педагогіки співробітництва;
- ✓ оригінально конструювати освітній процес;
- ✓ проявляти гнучкість у процесі вибору оптимального управлінського рішення нестандартних ситуацій;
- ✓ проводити систематичний самоаналіз професійної діяльності, науково-дослідницької роботи, досвіду своїх колег тощо.

Щодо визначення рівнів творчої педагогічної діяльності учителя доцільно розглядати різноманітні напрями його діяльності, адже творчість учителя в різноманітних видах професійної діяльності проявляє себе по-різному.

Зауважимо, що сучасні дослідники виділяють 5 підсистем творчої педагогічної діяльності учителя, а саме:

- організаційно-управлінську,
- дидактичну,
- виховну,
- громадсько-педагогічну,
- самоудосконалення [5, с. 199].

При чому методична підсистема без посередньо присутня в усіх підсистемах творчої педагогічної діяльності вчителя.

Сучасна дослідниця С.О. Сисоєва обґрунтувала 4 рівні творчої педагогічної діяльності вчителя, а саме:

- ◀ репродуктивний;

- ◀ раціоналізаторський;
- ◀ конструкторський;
- новаторський [70, с. 306].

Зокрема, репродуктивний рівень передбачає діяльність вчителя на основі апробованих відомих методик, досвіду, рекомендацій, відбір найбільш відповідних конкретним умовам праці, рівню розвитку творчих потенційних можливостей учнів.

Раціоналізаторський же рівень, як правило, передбачає внесення вчителем корекцій до своєї роботи, модернізацію і удосконалення існуючих рекомендацій та методик на основі аналізу власного педагогічного досвіду, конкретних умов власної педагогічної творчості, а також можливостей учнів.

Зауважимо, що конструкторському рівню відповідає діяльність вчителя із конструювання свого варіанту вирішення педагогічної проблеми шляхом самоаналізу власної діяльності та відомостей про творчі можливості учнівського колективу, але із використанням відомих проєктивних методик, рекомендацій тощо.

Новаторський же рівень передбачає, що учитель розв'язує педагогічні проблеми на нових принципових засадах, що відрізняються оригінальністю, високою результативністю та ефективністю.

У навчанні характерним може бути творче ставлення, зокрема, не тільки у діяльності вчителів, але й учнів. Творчість, загалом, передбачає «здатність привносити у процес виконання виробничих чи навчальних робіт щось оригінальне, нове», або ж удосконалювати організацію праці чи навчання, окрім того – створювати можливість технічного винаходу та раціоналізації. Проте, лише вчитель, якого називають справжнім ентузіастом своєї справи, може власним прикладом «зарядити» своїх вихованців на творчий пошук.

Професійна творчість, відповідно до позицій вітчизняних фахівців, також тісно пов'язана загалом із творчою життєдіяльністю. Тоді, коли фахівець в педагогічній роботі прагне активізувати креативну складову свого

мислення, виникає творчий підхід. Ініціалізує творчість потреба у розвитку особистості, а тому сприяє якісній передачі педагогом своїх знань учням.

Отже, професійно-творче самовизначення є «важливою передумовою творчої самореалізації особистості» [21, с. 123].

Висновки до розділу 1

Підсумуємо: «освіта ХХІ століття – це освіта для людини, розвивальна домінанта виховання відповідальної особистості, здатної до самоосвіти й саморозвитку, яка вміє критично мислити, опрацьовувати інформацію, використовувати набуті знання та вміння для творчого розв'язання проблем, яка прагне змінити на краще своє життя й життя країни».

При переході країни до нових соціально-економічних умов вища школа зазнала суттєвих змін, що стосуються всіх її структурно-змістових компонентів. У системі вищої освіти відбулися серйозні зміни. З одного боку, відійшли в минуле ідеологізація духовного життя, державна регламентація всіх сфер культури, були проголошені принципи ліквідації монополії держави на освіту; з іншого – в зазначений період тривалий час була відсутня чітка і послідовна державна політика в галузі освіти, наслідком чого стали кризові явища в усій системі вищих навчальних закладів.

У той же час, новітня реформа системи української освіти і, зокрема, впровадження концепції НУШ – Нової української школи – дозволила розпочати розбудову концептуально нової та високоякісної системи підготовки майбутніх педагогів і, у тому числі, майбутніх учителів початкової школи.

Професія вчителя початкової школи є унікальною в педагогічному середовищі. Від рівня фахової підготовки вчителя, його високого професіоналізму, умінь продукувати індивідуальний стиль педагогічної діяльності, готовності творчо працювати, самовдосконалюватися, упроваджувати нові підходи до організації й здійснення навчального процесу в початкових класах залежить ефективність навчально-виховного процесу в

початковій школі. Саме тому серед завдань вищої професійної школи пріоритетне місце посідає підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів [59].

Професійна творчість, відповідно до позицій вітчизняних фахівців, також тісно пов'язана загалом із творчою життєдіяльністю. Тоді, коли фахівець в педагогічній роботі прагне активізувати креативну складову свого мислення, виникає творчий підхід. Ініціалізує творчість потреба у розвитку особистості, а тому сприяє якіснішій передачі педагогом своїх знань учням.

Отже, професійно-творче самовизначення є «важливою передумовою творчої самореалізації особистості» [21, с. 123].

РОЗДІЛ 2

УМОВИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

2.1. Характеристика умов розвитку творчості педагога у професійній діяльності

2.1.1. Організаційно-педагогічні умови розвитку творчих здібностей та реалізація творчого потенціалу вчителя початкових класів у педагогічній діяльності

Провідною ланкою сучасного навчання є створення оптимальних умов для розвитку та формування загально-навчальних здібностей учнів і їхнього творчого потенціалу. Тому перед кожним учителем сьогодні постає завдання виявити й закріпити прагнення в учнів та потяг до творчого самовираження, створити необхідні умови для їхнього подальшого розвитку й удосконалення.

А виховання творчої особистості школяра неможливе «без права вчителя на власну творчість, на пошуки своєї технології, яка відповідає його особистісним якостям» [14, с. 198].

Охарактеризуємо педагогічна творчість як двосторонній процес:: творчість як організатора навчально-виховного процесу – самого вчителя і творчість учнів як важлива умова вдосконалення учителя й розвитку творчих можливостей та задатків дітей. Педагог як суб'єкт педагогічної творчості має бути сформований як творча індивідуальність, яка об'єднує творче мислення і здатність до творчої діяльності.

Здійснюючи аналіз низки зразків психолого-педагогічної літератури (авторів Ю.К. Бабанського, В.І. Загвязінського, В.О. Кан-Калика, Н.В. Кузьміної, М.Д. Нікандрова, Л.М. Лузіної, М.М. Поташника, В.О. Сластьоніна, І.А. Зязюна, Н.В. Кичук, Р.Х. Шакурова та ін.), можливо сформулювати найважливіші якості вчителя, які стають основою та сприяють успішній творчій діяльності.

Серед основних якостей творчого вчителя відзначимо:

- пошуково-проблемний стиль мислення;
- здібності мислити нестандартно та оперативно приймати рішення;
- оригінальність у всіх сферах діяльності;
- добре розвинута уява;
- творча фантазія;
- уміння створювати та розв'язувати проблемні, нестандартні навчально-виховні ситуації;
- спеціальні особистісні якості (оптимізм, сміливість, цілеспрямованість, готовність до ризику, ентузіазм, кмітливість, винахідливість, настирливість, інтуїтивне відчуття нового, упевненість та оригінальність тощо).

Активність у творчій діяльності вчителя демонструє позитивний результат у випадку, якщо буде базуватися на 2 важливих основах: розвитку творчої активності студентів як майбутніх учителів у період навчання в ЗВО і подальшій організації творчого пошуку вчителя в ЗЗСО.

Тому одним із завдань підготовки майбутніх учителів у вищій школі та діючих учителів-практиків є розвиток їх творчих здібностей, нетрадиційного мислення, формування умінь і навичок здійснювати у майбутньому освітній процес на творчому рівні. Адже, «творчий процес – це створення нових соціально значущих матеріальних і духовних цінностей» [23, с. 9].

Звісно, ми розділяємо точку зору дослідника В.С. Шубинського та його розподіл етапів творчого процесу в освітньому процесі школи:

- ✓ зіткнення з новим;
- ✓ творча невизначеність, критика;
- ✓ пошуки нових рішень;
- ✓ підтвердження й утілення [23, с. 10].

Одним із пріоритетних напрямів реформування освіти в Україні є

гуманізація освітньої діяльності, спрямування навчально-виховного процесу на формування творчої особистості, сприяння розкриттю талантів, а для цього створення умов для реалізації розумових та духовно-емоційних здібностей.

Серед численних професійних якостей у структурі особистості вчителя сучасні дослідники виділяють як одну з провідних у педагогічній діяльності здатність до творчості (креативність). Тож сьогодні в умовах докорінної реорганізації системи освіти проблема формування творчості вчителя набуває особливої актуальності, що пояснюється існуючою суперечністю між соціальним замовленням на творчу особистість вчителя і недостатньою розробленістю психолого-педагогічних умов її формування.

Вимоги до школи зростають значно швидше, ніж держава і суспільство змінюють на краще статус учителя, мотивацію його до праці. Наслідком цього стала низька спроможність традиційної методичної системи створювати належні педагогічні умови для інноваційної діяльності вчителя. Ось чому проблема творчості вчителя є сьогодні надважливою не лише для молодих, але й для досвідчених педагогів.

За вище вказаних умов проблема профпідготовки майбутніх учителів до педагогічної творчості стає дедалі більш актуальною. І саме педагогічна творчість учителя у значній мірі зумовлює впровадження особистісно-орієнтованих освітніх технологій та створення тих сприятливих умов, які нададуть можливості внутрішнього саморуку (самовиховання, саморозвитку, самовдосконалення) як педагога, так і вихованця.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях належна увага приділяється дослідженню аспектів педагогічної творчості і особливостей готовності до неї майбутніх учителів, зокрема у дослідженнях вчених Н.В. Кичук, В.А. Кан-Калик, Л.М. Лузіної, С.О. Сисоєвої, М.Д. Нікандрова та ін.; процесу формування творчого потенціалу - П.Ф. Кравчука, С.С. Гасанова, О.Е. Приходько, В.А. Лісовської,); професійної підготовки вчителів до творчої педагогічної діяльності – Ю.А. Карпової, Н.В. Гузій та ін.

Певною мірою розв'язанню проблеми формування педагогічної творчості

сприяло узагальнення та висвітлення в педагогічній літературі, інтернет-ресурсах (презентації) творчого досвіду вчителів-новаторів тощо.

Успішне розв'язання даної проблеми потребує чіткого визначення сутності самого поняття «творчість вчителя». Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що поняття «педагогічна творчість» трактується неоднозначно.

Як зазначалося вище, педагогічна творчість розглядається з точки зору оптимізації навчально-виховного процесу (Ю.К. Бабанський, В.А. Кан-Калик, Л.І. Рувинський, М.М. Поташник), як процес професійної реалізації й самореалізації вчителя (С.О. Сисоєва), як інтегративна якість особистості (З.С. Левчук, Л.М. Лузіна), як критерій якісного становлення особистості вчителя (Н.В. Кичук). Візьмемо на озброєння модель творчого педагога, на основі дослідження творчої особистості та творчого вчителя, зокрема (рис.2).

Рис.2. Модель розвитку творчого педагога

Слідом за С.О. Сисоєвою розглядаємо педагогічну творчість як «цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога, центральною ланкою якого є особистісно-орієнтована розвивальна взаємодія в системі «вчитель-учень», що спрямована на особистісний розвиток суб'єктів навчально-виховного процесу і сприяє їх внутрішньому руху та саморуху» [7, с. 32-47].

Духовне і національне відродження школи, вирішення завдання щодо формування соціально-активної особистості та створення сприятливих умов для розвитку творчих можливостей учня залежать від професійної компетентності вчителя, рівня його освіти та загальної культури, здатності до творчої діяльності і спілкування, його професійних та особистісних якостей, соціальної активності та громадської позиції.

Характерними рисами сучасного вчителя є глибокі знання своєї спеціальності у поєднанні з методичною майстерністю, розуміння особливостей розвитку учнів різного віку, їх внутрішнього світу, мотивів поведінки, любов до дітей, бажання й уміння спілкуватися з ними, сучасне науково-педагогічне мислення, почуття нового, готовність до постійної самоосвіти, поглиблення й поповнення знань у різних галузях науки, мистецтва й культури тощо.

Сучасні дослідники на основі багатьох попередніх виділяють певні критерії, що визначають рівень творчості педагогічної діяльності учителя. Це, зокрема, і розробка нових підходів до навчально-виховного процесу, і модернізація методів, змісту, форм, засобів реформування освіти задля розвитку творчих потенцій учнів, їхніх талантів і обдарованості, і застосування наукової доказовості у виборі дій в конкретній педагогічній ситуації, і реалізація в практичній діяльності принципів педагогіки співробітництва; й оригінальне конструювання освітнього процесу, і прояв гнучкості у виборі управлінського рішення [15].

Концептуальним положенням щодо вибору рівнів творчої діяльності педагога слід розглядати різноманітні напрями його діяльності, адже

творчість учителя в різних видах професійної діяльності проявляється по-різному.

Так, сучасний польський дослідник З. Петрасинський зазначає, що людина «не може застосовувати творчий підхід до розв'язання всіх проблем». Отже, творчу педагогічну діяльність учителя визначаємо як «педагогічну діяльність», яка характеризується властивості творчого процесу [5, с. 18].

На відміну від особистісного підходу до вивчення проблеми формування творчої особистості учня, при дослідженні творчості учителя – лпершість за «діяльнісним» підходом: «творча професійна діяльність учителя розглядається як провідний фактор, що впливає на розвиток творчих можливостей учня і забезпечує його ефективність» [8, с. 11].

А одночасно лише у процесі творчої професійної діяльності розкриваються і творчі можливості педагога виникає необхідність підготовки вчителя до рівня власної творчої профдіяльності, виникнення потреби аналізувати власний педагогічний досвід та впроваджувати педагогічний досвід інших.

Отже, «творчий вчитель» – це творча особистість з високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних особливостей та творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, і яка внаслідок спеціальної професійної підготовки та постійного самоудосконалення набуває ЗУН педагогічної праці...» [20, с. 109-112].

Креативність же педагога є синтетичним поняттям, яке охоплює всі креативні підходи у педагогічній діяльності [11, с. 4-22].

До ознак педагогічної креативності сучасні дослідники-практики відносять:

- пошуково-перетворюючий стиль мислення;
- високий рівень соціальної і моральної свідомості;
- розвинені інтелектуально-логічні здібності;
- комунікативні здібності;

- спеціальні особистісні якості (безкорисність, любов до дітей, сміливість, самостійність, цілеспрямованість, наполегливість, допитливість, ентузіазм);

- здатність до самоуправління;

- рівень загальної культури тощо [9, 20, 43, 70].

Наведений перелік ознак педагогічної креативності можна використовувати для проведення їх оцінювання і самооцінки вчителями та розробки на цій основі програми самовдосконалення (професіограми вчителя) [13, с. 98-111] (див. Додаток Д).

На сучасному етапі розвитку освіти в Новій українській школі керівники стараються створювати кращі сприятливі умови щодо розвитку педагогічної творчості вчителів й підвищення при цьому результативності навчально-виховного процесу.

Звісно, спираючись у своїй діяльності на людинотворчу педагогіку, керівництво повинно досконало володіти методичним інструментарієм (формами і методами, прийомами) виховання характеру учнів, формування їх мислення, моральних рис тощо.

Аналіз же вітчизняної й зарубіжної психолого-педагогічної літератури, дозволяє нам визначити організаційно-педагогічні умови, що сприяють, самореалізації особистості вчителя, зокрема реалізації творчої діяльності:

- сприяння самовизначенню вчителя в усіх сферах шкільного життя шляхом індивідуального вибору;
- детальне вивчення найбільш значимих для учителів форм та видів діяльності й сприяння вияву особистості кожного у певному виді діяльності для його самоутвердження й самовизначення;
- створення сприятливої творчої атмосфери в колективі;
- створення можливостей для реалізації учителем здібностей у трудовій діяльності;
- затвердження в колективі демократичного стилю спілкування, свободи критики, організація творчих дискусій;

- надання вільного часу вчителю з метою створення фундаменту для самореалізації особистості педагога на дозвіллі;
- своєчасне уміння керівника розвивати й гідно поцінувати неповторність індивідуальності кожного з учителів;
- забезпечення захисту учителя в умовах ринкової економіки (диференційована зарплата, добре обладнані навчальний та методичний кабінети, домашня бібліотека, кімната емоційного розвантаження тощо).

У процесі планування на основі річного плану роботи школи необхідно внести в план «розвиток педагогічної творчості вчителів» як один із напрямів роботи з кадрами, (наприклад, вивчення досягнень психолого-педагогічної науки та вивчення й опис передового педагогічного досвіду вчителів-новаторів, учителів-практиків; проведення творчих пошуків учителів у процесі атестації; виступи на методичних об'єднаннях, семінарах, вебінарах, конференціях, педагогічних читаннях тощо; відкриті уроки; колективні заходи з підвищення культурного рівня учителів; моральне і матеріальне заохочення та ін.).

Основними ж формами роботи для колективної творчості вчителів вважаємо можуть бути: методичні об'єднання; педагогічна рада; засідання круглого столу; дискусії, диспути, обговорення; робота в творчих групах; науково-дослідницька робота вчителів; науково-практичні, теоретичні, читацькі конференції тощо.

Зокрема, педагогічна рада сприяє розвитку педагогічної творчості учителів, школи загалом.

Науково-практичні конференції педагогів сприяють розвитку їх творчого потенціалу. Одна з найважливіших умов - створення сприятливих умов для творчих дискусій, обміну думками тощо.

Важливими компонентами формування творчої особистості вчителя є також створення його власної творчої лабораторії, активна участь у роботі методичних об'єднань, різних форм колективної творчої діяльності; створення методичних розробок, видання методичних рекомендацій тощо.

2.1.2. Стан готовності сучасного вчителя початкових класів до творчої діяльності

Здійснюючи аналіз стану готовності сучасного учителя початкової школи до діяльності творчої, ми будемо виходити із того, що «творчий вчитель – це творча особистість з високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, і яка, внаслідок спеціальної професійної підготовки і постійного самовдосконалення, набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці» [87, с. 19].

І саме у процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості та наявні творчі здібності вчителя, відбувається їх реалізація та розвиток.

Саме за таких умов з'являється необхідність підготовки педагога до розуміння ролі виявлення рівня власної творчої педагогічної діяльності, формування власної потреби аналізувати особистий педагогічний досвід і впроваджувати педагогічний досвід видатних педагогів, з урахуванням власної творчої індивідуальності.

А під творчою індивідуальністю розуміємо: наявність творчого потенціалу, бажання до самоствердження, потреби у творчій діяльності з метою самореалізації; певний рівень творчих досягнень людини; сформованість творчих здібностей; особистісний стиль творчості тощо.

Спроможність же вчителя до педагогічної творчості характеризується, перш за все, високим рівнем розвитку педагогічної креативності та професійної компетентності (див. рис. 2).

Педагогічна креативність учителя розвивається протягом всієї педагогічної діяльності і є вирішальним фактором його просування до вершин педагогічної майстерності. До ознак педагогічної креативності вчителя відносимо такі, як розвинені інтелектуально-логічні здібності; пошуково-перетворюючий стиль мислення; комунікативні здібності; проблемне бачення ситуації; творчу фантазію, розвинене уявлення; специфічні особистісні якості; специфічні

мотиви; здатність здійснювати самоуправління; високий рівень культури.

Ще видатний вітчизняний педагог В.О. Сухомлинський підкреслював, що «лише творчий учитель здатен запалити в учнях жагу до знань, тому кожному педагогу необхідно розвивати креативність, яка є незаперечним показником його професійної компетентності» [78]. А «педагогічна праця нетворчою не буває і бути не може!»

Оскільки творчість учителя не носить інваріантного (від лат. «invarians» – незмінний) характеру, не дивно, що самі вчителі розуміють поняття творчості у своїй діяльності по-своєму:

- як шлях створення інноваційних методик,
- як науково-експертну роботу,
- як можливість використання відомого вже досвіду в нових умовах,
- як продукт комбінування відомих методів та форм навчання тощо.

Для вивчення стану готовності вчителів-практиків до педагогічної творчості, нами було проведено опитування педагогів за спеціально розробленими опитувальними листами у школах міста Чернівці та Чернівецької області з метою виявлення підходів до розуміння респондентами сутності педагогічної творчості. Усього у дослідженні взяли участь 40 учителів різних категорій.

Поряд із запитаннями до опитувальника було введено елементи експрес-діагностики креативності Джонсона, які фокусують увагу на елементах, пов'язаних із творчим самовираженням. Опитувальник креативності – це об'єктивний контрольний перелік характеристик творчого мислення й поведінки, розроблений спеціально для ідентифікації проявів креативності. Даний опитувальник дозволяє провести самооцінку креативності вчителями. За його допомогою нами були визначені рівні креативності вчителів, що брали участь у дослідженні. Більшість респондентів продемонстрували високий і середній рівні прояву креативності. При цьому стаж роботи і категорія вчителів не мали визначального значення.

Аналіз результатів опитування засвідчив, що під «педагогічною

творчістю» більшість учителів сприймають суб'єктивні чинники. Які саме?

Це, зокрема:

- підвищення рівня ефективності власної професійної діяльності (17%),
- уміння знайти ефективний вплив на особистість учня (13%),
- продукт комбінування вже відомих методів навчання та на їх основі створення нових (19%).

Зазначимо, що наведені дані не зовсім збігаються з загальноприйнятими у науковій літературі, адже частіше найпоширенішим серед учителів наводиться останнє твердження. Можливо, це пояснюється тим, що респонденти вкладають у розуміння поняття «педагогічна творчість» більше змісту, ніж тільки знання відомих форм, методів і засобів навчання та уміння комбінувати їх у своїй діяльності.

Отже, сутність поняття «педагогічна творчість» респонденти вбачають, найперше, у особистісному професійному зростанні та удосконаленні. А також – в розвинутому вмінні трансформувати власну майстерність у модернізацію методів, прийомів, форм та засобів навчально-виховного процесу, його змісту – з метою розвитку творчих задатків учнів, їхніх талантів та обдарувань тощо.

Учителя, на думку респондентів, можна назвати творчим, «якщо йому властиві певні педагогічні здібності, основою яких є такі задатки, що проявляються в особливостях уваги (стійкість і переключення), пам'яті, її спрямованості на проблеми виховання і навчання, а також мислення (високий рівень інтелекту, критичність мислення, його об'єктивна цінність)» [3, с. 6].

Причому, серед якостей особистості, якими має володіти творчий учитель, опитаними вчителями було названо такі, як:

- оригінальність,
- ініціативність,
- висока працездатність,
- задоволення від процесу праці більше, ніж від її результатів.

Отож, результати опитування педагогів подано у діаграмі (рис. 3).

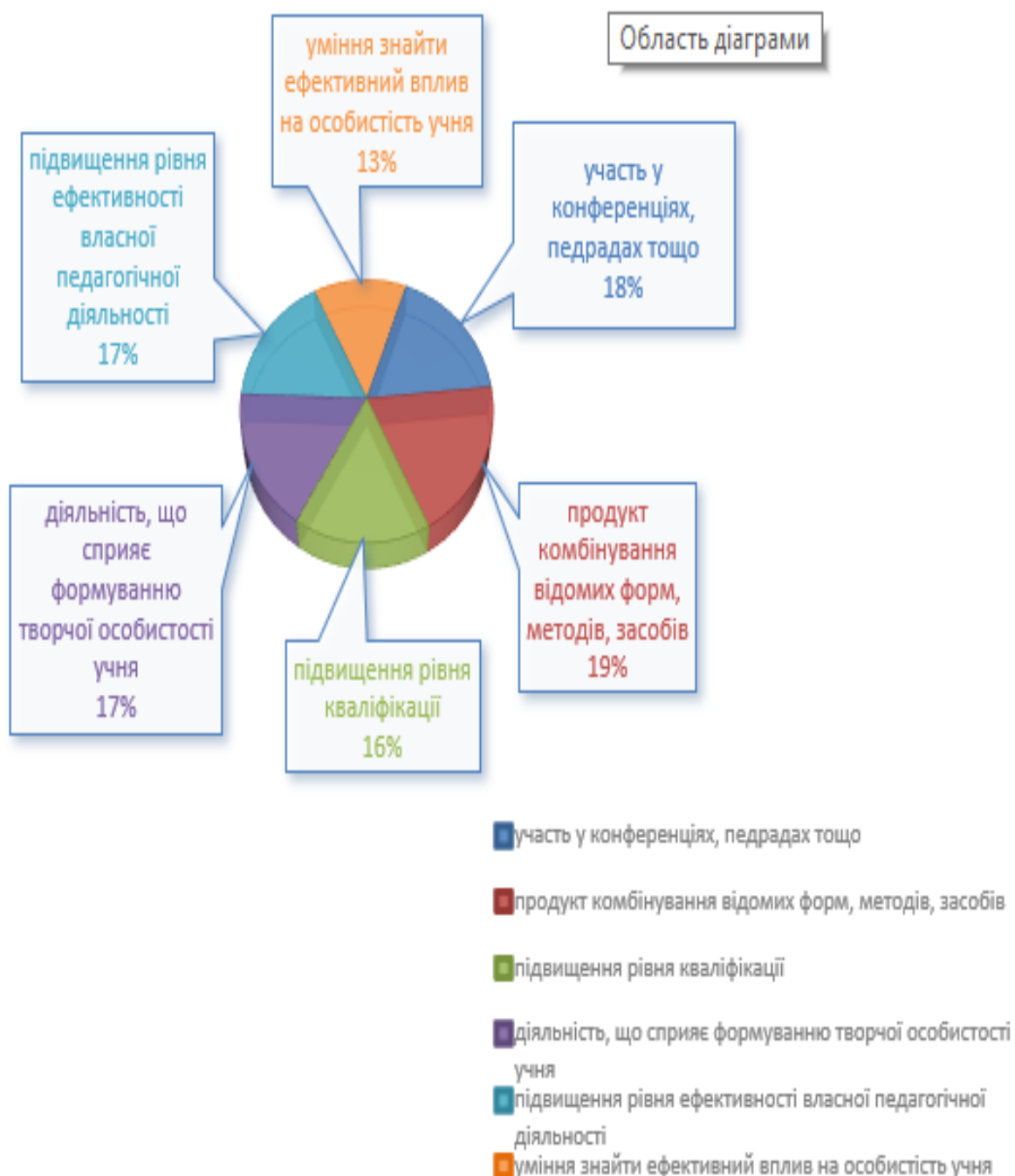

Рис. 3. Сутність педагогічної творчості, %

Проте, значна кількість респондентів зауважила, що якими б не були здібності феноменальними, поза педагогічною діяльністю вони розвиватися не можуть – тобто для їх розвитку одного бажання не достатньо. А одним із надважливих чинників для досягнення очікуваних результатів вчителі вбачають підтримку керівництва закладу, тобто адміністрації школи.

Серед умов, необхідних для реалізації творчості вчителя, респонденти відзначили такі:

- морально-психологічний клімат у педагогічному колективі (25%),
- матеріальну базу школи (22%),
- різні види стимулювання продуктивної творчої діяльності вчителів та учнів (20%) (рис. 4).

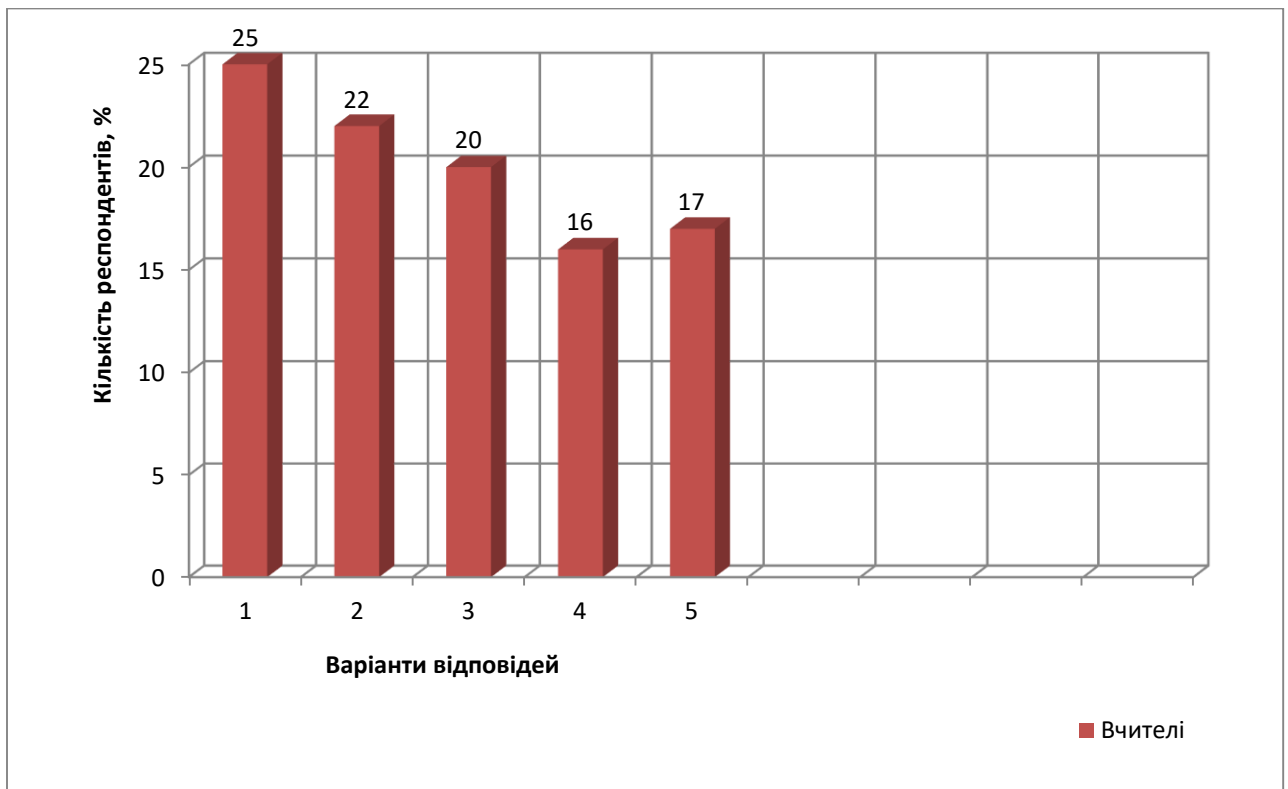

Рис. 4. Умови для реалізації творчості педагога, %

Серед менш впливових чинників учителями були відзначені плановість розвитку вчительської творчості (16%) та час учителя (17%).

Отже, підсумуємо: найбільш важливими умовами у розвитку педагогічної творчості сучасного вчителя респондентами було визначено:

1. Морально-психологічний клімат.
2. Матеріальна база.
3. Стимулювання творчої діяльності вчителя і учнів.
4. План розвитку вчительської творчості.
5. Час учителя.

Зокрема, морально-психологічний клімат розглядається як відсутність конфліктів та позитивний емоційний фон у педагогічному колективі. Матеріально-технічна база як підтримка створення бібліотек, методичних кабінетів, банку новітніх технологій навчання, нових ТЗН тощо. Стимулювання творчої діяльності як вчителя, так і учнів має відчуватися через моральне та матеріальне заохочення. Так план розвитку педагогічної творчості – це особистий творчий план, а час вчителя – задля можливостей до творчості, адже як стверджував В.О. Сухомлинський, «вільний час учителя – це корінь, який живить гілки педагогічної творчості», має стати реальністю для кожної школи!» [77, с. 56].

Тобто, творчість не є вродженою якістю особистості, вона розвивається в безпосередній активній діяльності педагога. Цьому сприятимуть вмiла організація співробітництва у системі «учитель-учитель», «учитель-учні»; вивчення досвіду своїх колег, відомих педагогів-новаторів тощо, а також цілеспрямована робота керівництва школи.

Отже, педагогічна творчість має досить вагоме значення у діяльності учителя та виконує ряд функцій: психологічну, дидактичну, варіативну, формуючу і виступає необхідною умовою в самореалізації особистості педагога.

2.2. Вивчення, аналіз та узагальнення досвіду успішного педагога з проблеми розвитку творчих можливостей учителів початкових класів

Людина приходить у світ, щоб виявитися в творчості, обираючи свій творчий шлях і, одночасно, підвищуючи інтелектуально-творчий потенціал, при цьому – підвищує не лише власний особистісний рівень, а й «ушляхетнює життя на Землі».

Доведено, що від духовного й етично-естетичного рівня розвитку батьків та вчителів безпосередньо залежить «розвиток Серця і Розуму наших дітей у процесі творчості». Як зазначав великий педагог минулого Януш Корчак, «...в мить натхнення людина не тільки пише, грає, пізнає і

передчуває. У мить натхнення вона знаходить друга, відкриває нові для себе істини, молиться своїми власними словами» [15, с. 34].

Згідно із провідною освітньою концепцією, творчість впливає на формування інтелектуально та морально досконалої особистості, надає можливості людині розуміти свою індивідуальність, свій талант і використати його на добро людям [88, с. 118].

В Національній доктрині розвитку освіти України зазначається про необхідність розвитку творчого пошуку педагогів й ініціативи, про важливість вивчення й поширення їхнього педагогічного досвіду. Зміни у суспільному житті України ставлять вимогу перед усіма педагогічними колективами працювати інноваційно («по-новому»): оновлювати засоби та форми, прийоми і методи діяльності («Далеко не кожний стане вченим, письменником, артистом, далеко не кожному призначено винайти порох, але майстром у своїй справі повинен стати кожний...») [83, с. 125].

Сучасна ідея особистісно-розвивальної освіти знаходить нині відображення у галузі, що на часі – т.зв. «педагогіці співробітництва» – напрямі в сьогоднішній практиці навчання й виховання, який оформився в нашій країні у 80-их роках як альтернативний на протидію традиційній педагогіці. Даний гуманістичний підхід започатковано видатними педагогами-новаторами, серед яких відомі прізвища Ш.О. Амонашвілі, С.М. Лисенко, І.П. Волкова, В.Ф. Шаталова, Є.М. Ільїна, М.М. Палтишева та ін. Під «педагогікою співробітництва» педагоги-новатори мали на увазі встановлення гуманістичних відносин між учасниками освітнього процесу, що стає необхідною умовою всебічного гармонійного розвитку особистості, що розвивається.

Отже, педагогічна діяльність відомих педагогів-просвітителів, високий рівень професійної компетентності здатні пробуджувати глибокі почуття у душах дітей та молоді, сприяти розвитку, спрямовувати особистісне та духовне їхнє зростання. Так на основі аналізу науково-педагогічної

літератури та вивчення досвіду педагогів у напрямку розвитку творчого потенціалу учнів виявляємо ряд відповідних закономірностей [41, 22].

Визначено, що особистість, котра обирає свій життєвий шлях як педагога вже на початку свого підняття сходинками кари – зростає - зустрічається із різноманітними проблемами. Однією з таких є входження молодого педагога в педагогічний колектив. Проблема полягає в тому, що важко здобути авторитет серед досвідчених педагогів, адже через брак досвіду і практики він не може працювати на рівні досвідчених вчителів. Так часто проблемою стають нові погляди, ідеї, методи викладання, які не приймаються. І саме через це багато молодих вчителів поринають у світ особистих переживань, залишають педагогічну кар'єру, шукають свій новий життєвий шлях, у якому вони втілюють у життя нові ідеї, де підтримають і зрозуміють [22].

Аналізуючи низку літературних джерел, ми здобули висновки, що «в науці не існує точного твердження стосовно педагогічної творчості та особливостей розвитку потенційних творчих можливостей особистості, що розвивається». Деякі дослідники вважають, що даний процес полягає «в формуванні педагогічного досвіду на основі раніше здобутого» [34, с. 18], інші - що це внесок нових ідей у навчально-виховний процес, «у результаті чого формується людина, здатна самостійно мислити, приймати рішення, втілювати свої ідеї у життя» [34, с. 18].

Характеризуючи рівень теперішньої підготовки педагогів до діяльності творчої, можна виділити вимоги сучасного суспільства, переваги реформування освіти в Україні, а також – підвищення рівня розвитку психолого-педагогічної науки – усе це й багатого іншого вимагає творчого підходу до педагогічної діяльності від сучасних педагогічних працівників. Та, на превеликий жаль, є нагальною проблема «відсутності готовності до творчої майбутньої діяльності».

Більшість з педагогів не готові до пошуку нових підходів чи новаторства, впровадження нових ідей у навчально-виховний процес, досить

часто психологічні проблеми становлення майбутніх педагогів стають причиною їх пригніченості, розгубленості, невпевненості у собі [97].

А для розширення професійного кругозору починаючому педагогу необхідно «якомога більше спілкуватися із досвідченими педагогами, переймати досвід, доповнюючи його, знаходити щось нове, ще не досліджене, не впроваджене у практику» [23, с. 7].

Отже, молодий вчитель повинен «підходити до своєї роботи творчо, цікаво, залучаючи таким чином і дітей до цієї діяльності» [4, с. 13].

А ще творча діяльність сучасного педагога має бути побудована так, щоб кожен учень почувався особливо – «як невід’ємна частинка такого важливого навчального процесу – тільки тоді вона проявить цікавість до даного предмету і з задоволенням буде розширювати свій світогляд, тому що вчитель зміг її зацікавити, знайти підхід до колективу, до кожного учня» [4, с. 14].

Отож, оволодіння певним рівнем розвитку професійної педагогічної творчості як «складової педагогічної майстерності» – є однією із умов професійного зростання сучасного педагога, який повинен володіти такими основними одиницями професійного виміру, як «педагогічний обов'язок, честь і гідність, благородність і відповідальність перед суспільством...». Зазначені поняття не прописані в Конституції України, в посадових обов'язках, та «вони викарбувані у підсвідомості педагога, і якщо людина гідна своєї справи, вона ні за яких умов не переступить дані «табу», оскільки для неї моральний, професійний, етичний обов'язок понад усе» [8].

Отож, учитель повинен постійно підвищувати рівень своєї педагогічної майстерності, рівень творчості. Адже, лише тоді, «коли його праця пустить коріння і дасть перші плоди, він має право називатися «Педагогом» з великої літери» [50, с. 114].

Так на сучасному етапі оновлення освіти проблема «формування та розвитку творчого педагога початкової школи» не може бути лише в площині теорії, а однозначно – розглядатися крізь призму практики. Як-от, ми

провели спілкування (опитування, бесіду, тестування, анкетування) зі вчителями ЗЗСО міста Чернівців та Чернівецької області.

Зокрема, сприятливі умови для творчої діяльності та самореалізації особистості вчителя, зокрема, створені у Глибоцькій гімназії, Станівецькому НВК Чернівецького району Чернівецької області, Чернівецьких ліцеях № 7, № 19, № 20 та ін., які стали базовими для підготовки фахівців спеціальності «Початкова освіта» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Намивстановлено, що ця проблема не тільки актуальна та складна, а є і цікавою для сучасних вчителів-практиків, адже кожен з них, сприяючи розвитку творчості учнів, і сам творчо розвивається.

У процесі нашого дослідження ми ознайомилися з досвідом роботи вчителів вищої категорії, вчителів-методистів шкіл м. Чернівці та Чернівецької обл., високо оцінили цінність «творчої лабораторії» знаних учителів-майстрів буковинського краю. Зокрема, Паламар Ніни Дмитрівни, Іванчук Марії Георгіївни, Матоніної Раїси Демянівни, Балук Вікторії Людвігівни, Кобевки Алли Пилипівни та ін.

Уваги сучасників заслуговує сьогодні також досвід інноваційний, новаторський, та звичайний досвід сучасних успішних педагогів – урок, що мотивує бути не просто тим, хто створює, а майстром своєї справи; той, що надихає сьогодні бути творцем, здійснюють вагомий внесок у розвиток творчості як учнів, так і педагогів-колег – це, зокрема, Володимири Миколаївни Симик, Олесі Василівни Косташ, Руслани Іванівни Сікорської, Лялі Віталіївни Гавриляк, Георгіни Георгіївни Жолобай тощо.

Зауважимо, що задля стимулювання творчого пошуку педагога, розвитку творчих задатків та здібностей школярів ще у процесі планування відкритих уроків треба передбачити проведення творчих нестандартних уроків. Зокрема, таких, що позбавлені шаблонів, мають спільний об'єднуючий початок та елементи рольової гри. Найбільш часто у практиці діяльності шкіл використовують види нестандартних уроків, які мають нетрадиційну форму проведення (наприклад, диспути, конференції, КВК,

змагання, спектаклі, уроки-загадки, подорожі, усні журнали, уроки-мандрівки та ін. Така форма роботи яскраво представлена у системі роботи учительки Володимири Миколаївни Симик. Під її керівництвом учні розробляють власні сценарії, за якими відбуваються постановки, драматизації. З цією метою ми відвідали уроки та творчі заняття в гуртку «Великі актори», де педагог-майстер навчає своїх вихованців творити.

Зокрема, вчителька проводить уроки літературного читання у формі театралізації, рольової гри, драматизації тощо:

- урок-театр (вистава) «Краса як гармонія духу і тіла»,
- урок-ток-шоу «У пошуках майстра...»,
- уроки-подорожі чи мандрівки до казкових країн.

За основу даних уроків взяті казки, складені дітьми. Вчителька пропонує і цікаву форму ознайомлення із життям і творчістю дитячих письменників. Школярі заздалегідь здійснюють підготовку до уроків, добирають та вивчають матеріал, готують інтерв'ю з письменником тощо. В процесі підготовки молодших школярів до згаданої творчої діяльності вчителька використовує творчі завдання характеру:

- за початком скласти власну кінцівку;
- прочитавши твір до кінця, змінити кінцівку;
- постановка проблеми – питання до кожної теми, яке передбачає відповідь (письмову);
- побудова схем чи таблиць до теми тощо.

У своїй педагогічній діяльності Косташ Олеся Василівна активно використовує метод аналізу, що має на меті розв'язання творчих завдань із використанням елементів системи, в якій виникали складності, частин оточуючого середовища та зв'язку між ними.

Так, на уроках української мови та читання Руслана Іванівна Сікорська активно застосовує метод аналізу літературних текстів. Добираючи творчі завдання, педагогу слід подумати і розділити матеріал на тексти з підручника

та матеріали зошитів, які треба запропонувати школярам для аналізу у процесі виконанні творчих завдань.

Під час вивчення української мови вчителька Гавриляк Ляля Віталіївна намагається добирати та пропонувати учням наступні види творчих завдань:

- скласти твір, протилежний даному,
- за малюнком скласти діалог до теми уроку тощо.

На заняттях роботи з дитячою книжкою запропонує учням такі творчі завдання:

- виконати малюнок до художнього твору,
- пояснити, чому саме такий стиль виконання;
- написати вірш-відгук до прочитаного твору та ін.

Під час проходження педагогічної практики нам вдалося познайомитися із успішною вчителькою сучасної НУШ, а саме Станівецького НВК Чернівецького району Чернівецької області Жолобай Георгіною Георгіївною, опис педагогічного досвіду роботи якої заслуговує неабиякої уваги. Працює педагог з 1984 року – а отже, її педагогічний стаж на посаді вчителя початкових класів становить 38 років. Це творча ініціативна вчителька, яка виявляє високий рівень професіоналізму, досконало володіє методикою викладання предметів у початковій школі.

Педагогиня працює над проблемою «Розвиток творчих здібностей учнів шляхом упровадження інтерактивних технологій навчання», метою якої є:

- розвиток творчого мислення та здібностей школярів;
- підвищення розумової та пізнавальної активності;
- створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває себе успішним, інтелектуально спроможним;
- набуття життєво необхідного досвіду;
- створення умови для отримання почуття радості і задоволення від навчання та бажання вчитися.

Найголовнішим завданням вчителька вважає - навчити дітей мислити самостійно і творчо. Розвиток творчих здібностей школярів вона здійснює шляхом використання інтерактивних технологій навчання, які розвивають логічне мислення та пізнавальні інтереси школярів.

Зокрема: на уроках використовує фронтальні, групові, парні та індивідуальні форми інтерактивного навчання: «Мозковий штурм», «Асоціативний куц», «Мікрофон», а також «Крісло автора» та ін. Для прикладу: на уроці української мови дану технологію застосовує з метою повторення вивченого матеріалу, виявлення ставлення дітей щодо доцільності вивчення поданого матеріалу тощо.

На уроках літературного читання, української мови, я досліджую світ часто використовує «Сенкан», «Групування», «Діаграму Вена», «Незакінчені речення»; роботу в парах – під час вивчення вірша напам'ять, під час рольового читання, вивчення нового правила, таблиці множення.

Педагог майстерно поєднує парну та індивідуальну форми роботи з дітьми, що дає хороші результати. В груповій роботі особливо цінним є те, що учні мають можливість брати на себе ролі, експертів, співрозмовників, мислителів, партнерів, друзів.

Особливу увагу вчителька приділяє рефлексії; свою роботу націлює на те, «щоб серце дитини було чутливим, щоб відгукувалось на кожне слово». Кожен виховний захід, кожен урок педагог будує так, щоб у школярів формувалися навички культури поведінки – і все це крізь призму творчого розвитку учнів.

Учителька вміло конструює навчальні заняття, інтегруючи навчальний матеріал, формує емоційний інтелект учнів та вміння спілкуватися, застосовує формувальне оцінювання; організовує навчання через діалог, часто пропонує учням вибір, разом вони приймають правила.

Освітній процес здійснюється через гру, часто заняття практикує на свіжому повітрі. Використання інтерактивних технологій, технологій розвитку творчого мислення сприяє кращому засвоєнню знань та розвитку

творчих здібностей школярів. Учні також часто є творцями нових сцен, нових подій, адже часто на уроках читання чи роботи з дитячою книжкою інсценують уривки з улюблених творів.

Учителька Георгіна Георгівна - не лише майстер своєї справи, але й наставник, друг дітей, вміло співпрацює з батьками, колегами, завжди дбає про добрий результат роботи кожного учня, виховання учнів на загальнолюдських чеснотах (*див. Додаток Ж*).

Звісно, про результативність педагогічної творчості учителя в освітньому процесі засвідчують реальні перетворення в становленні особистості самого учня чи поведінці колективу учнів на основі перетворення самої педагогічної діяльності учителя. Тож, аналізуючи взаємозалежність творчої діяльності педагога і школярів, спостерігаючи за результатами їх спільної діяльності, можна зробити висновки щодо динаміки розвитку творчої індивідуальності самого вчителя.

2.3. Експериментальне дослідження рівня розвитку педагогічної творчості сучасного вчителя початкових класів

За результатами сучасних наукових досліджень визначено, що «творчо розвинена особистість учителя може відігравати визначальну роль у підвищенні рівня професійної освіченості», - зазначав відомий педагог сучасності І.А. Зязюн [28, с. 35].

Отож, креативний розумовий процес є формуванням нових розумових асоціацій та може служити певним виміром творчості особистості.

Для підвищення якості тестування рівня готовності педагогів до творчості необхідно дотримуватися основних параметрів такого творчого середовища, як: мінімізація мотивації; немає обмежень за часом, мотивації змагання і критики дій. а в інструкції - жорсткої установки тощо.

Охарактеризуємо особливості організації експериментальної бази дослідження: діагностика рівня розвитку творчості педагогів проводилася на базі освітніх закладів м. Чернівці та Чернівецької області. Учасниками

експерименту стали вчителі початкових класів, яких розділено на 2 групи: контрольну (20 чол.) й експериментальну (20 чол.). Саме дослідження проводилось у лютому-жовтні 2022 р.

Згідно із, розробленою нами, програмою дослідження, на першому етапі ми проводили констатуючий експеримент для виявлення рівня розвитку творчості педагогів шкіл м. Чернівці та, зокрема, Чернівецького району Чернівецької області. З метою діагностики обрано наступні методики (див. Додаток. Б):

- ❖ методика «Самооцінка рівня творчого потенціалу особистості педагога» (Н.П. Фетискін);
- ❖ методика «Виявлення креативності особистості» (В.Н. Дружинін).

Діагностика «Самооцінка творчого потенціалу особистості педагога» (авт. Н.П. Фетискіна) надає можливість продіагностувати ставлення педагога до своєї творчості, самооцінку рівня особистої креативності. Опитувальник містить 20 запитань, на котрі треба відповісти або «а», або «б», або «в». (див. Додаток Б 1).

Слід зазначити, що на базі опитувальника автора ми уніфікували деякі запитання, підпорядковуючи їх нашій проблемі – розвитку творчості педагога, запропонувавши 20 запитань. Наведемо приклади окремих з них:

- *Могли б Ви бути причетними до змін оточуючого світу?*
- *Якщо не знаєте справу, але Вам подобається, чи хочете Ви знати все?*
- *Якщо ідея захоплює Вас, Ви думаєте про неї?*
- *У подорожі Ви могли б легко орієнтуватися в маршруті, який пройшли? тощо(див. Додаток Б 1).*

Доповненням до опитувальника стали запитання – із пропозицією намалювати малюнок, заспівати пісню, продекламувати вірш. Зокрема:

- *Проголюючись вихідного дня містом, Ви потрапили до проєкту, де методом гри «Квест» треба розшукати скарб. Ваші дії?;*
- *Вам несподівано запропонували брати участь у конкурсі - заспівати пісню, Ваші дії? (див. Додаток Б 1).*

Зарахування балів за відповіді відбуватися наступним чином:

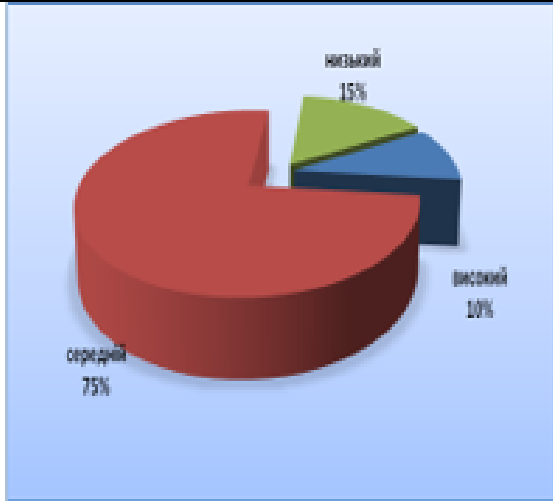
- ❖ 3 бали - за відповідь «а»,
- ❖ 1 бал - за відповідь «б»,
- ❖ 2 бали - за відповідь «в».

Далі підраховуються загальні результати дослідження за методикою «Самооцінка творчого потенціалу» (авт. Н. П. Фетискін) у контрольній та експериментальній групах, які подані в таблиці 2.3.1.

Таб. 2.3.1

Результати дослідження у контрольній й експериментальній групах за методикою «Самооцінка творчого потенціалу» (авт. Н.П. Фетискіна):			
<i>Рівень</i>	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Контрольна група	10% (2 <u>чол.</u>)	75% (15 <u>чол.</u>)	15% (3 <u>чол.</u>)
Експериментальна група	5% (1 <u>чол.</u>)	85% (17 <u>чол.</u>)	10% (2 <u>чол.</u>)

На етапі констатуючого експерименту:

<u>контрольна група</u>	<u>експериментальна група</u>
 <p>Діаграма № 2.3.1</p>	 <p>Діаграма № 2.3.2</p>

За наступною методикою «Виявлення креативності особистості» (автор В.Н. Дружинін) проведено діагностику, що дозволяє за допомогою самооцінки поведінки у нестандартних ситуаціях життєдіяльності визначити рівень соціальної та педагогічної креативності.

У бланку, запропонованому респондентам, необхідно за 9-бальною шкалою проаналізувати самооцінку особистих якостей або частоту прояву їх у заданих ситуаціях життєдіяльності. Так, запитання анкети стосувалися різних сфер життєдіяльності педагога. Зокрема:

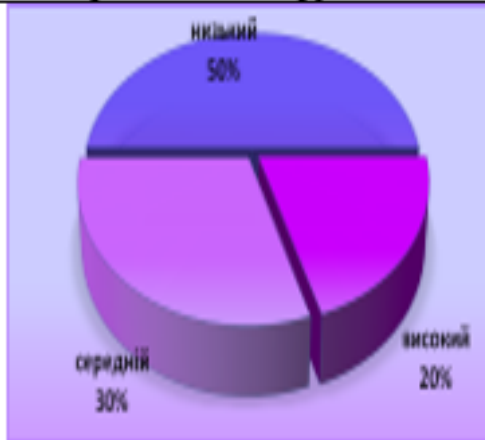
- ✓ *В якій мірі Ваш кінцевий «продукт» різниться від задуманого?*
- ✓ *Чи часто рішення залежить від Вашої енергії й наполегливості?*
- ✓ *Як часто Ваші проекти приходилося втілювати у життя?*
- ✓ *Як зачасто Вам доводилось реформувати докорінно власне життя і знаходити принципово нові підходи в вирішенні старих проблем?*

На основі сумарного числа балів визначається рівень творчого потенціалу педагогів (див. Додаток Б 2).

Результати констатуючого дослідження у контрольній й експериментальній групах за названою методикою (автор – В.Н. Дружинін) подані в таблиці 2.3.2.

Таб. 2.3.2

Результати дослідження у контрольній і експериментальній групах за методикою «Виявлення креативності особистості» (В.Н. Дружиніна):			
<i>Рівень</i>	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Контрольна Група	15% (3 чол.)	35% (7 чол.)	50% (10 чол.)
Експериментальна група	20% (4 чол.)	30% (6 чол.)	50% (10 чол.)

На етапі констатуючого експерименту:	
контрольна група	експериментальна група
 <p>середній 35% високий 15% низький 50%</p>	 <p>низький 50% високий 20% середній 30%</p>
Діаграма № 2.3.3	Діаграма № 2.3.4

Результати проведення цієї методики визначалися на основі числа набраних балів, які виявляли рівень творчого потенціалу особистості, де 39 балів – дуже низький рівень... та 162 бали – дуже високий рівень [14, 45-48].

Отож, підведемо підсумки щодо підходів до використання даних методик діагностування рівня творчого потенціалу особистості педагога:

1. В процесі діагностування нами використано методики (ігри, вправи, тести, тренінги), що сприяють розвитку творчого потенціалу особистості вчителя. Зокрема, в їх основі – розподіл науковцями креативності (вербальна (словесне творче мислення) і невербальна (образотворче творче мислення)). Такий розподіл став виправданим після виявлення зв'язку вказаних видів креативності із відповідними чинниками інтелекту: вербальним і образним.

2. Використання різних методик діагностики творчих здібностей дозволило нам виявити принципи оцінки креативності:

а) індекс продуктивності;

б) індекс оригінальності (сума індексів оригінальності відповідей, зарахована до спільного числа відповідей);

в) індекс унікальності (співвідношення кількості унікальних відповідей до спільної кількості).

3. Для підвищення ефективності тестування рівня готовності до творчості необхідне дотримання основних параметрів креативного середовища: «мінімізація мотивації досягнення»; «відсутність обмеження за часом»; «відсутність мотивації змагання і критики дій учасників» та ін.

Перевірка якості й ефективності методик формування творчого потенціалу педагога у експериментальному дослідженні, що здійснювалася на етапі формувального експерименту, проводилася з метою з'ясування рівня розвитку творчості педагога.

Так в експериментальній групі було проведено бесіду для налаштування довіри. Наступний крок – розробка та проведення психолого-педагогічного тренінгу у рамках методичного семінару за результатами педагогічної організаційно-методичної практики області (керівник – доц. Шевчук К.Д.,

методист – доц. Богданюк А.М.) на базі Станівецького НВК Чернівецького району Чернівецької на тему: «Я творча особистість!..», в який входила добірка розвиваючо-корекційних вправ-ігор (авт. Е.І. Рогова):

1) «Чарівний Ліс» – вправа, при виконанні якої дуже добре пофантазували. Кожний учитель створив «чарівний ліс», взагалі не схожий на інші роботи, що дало можливість виявити індивідуальність на повну.

2) «Чарівний олівець» – завдання виявилось для педагогів складним, викликало плутанину.

3) «Античас» – вправа-гра з словами, яку було запропоновано як тему «Будні педагога» - актуальна для досліджуваних, тому кожен запропонував свій варіант розповіді.

4) «Добери тлумачення» – творча вправа, що захопила вчителів, тому кожен пропонував по 10-12 своїх тлумачень до малюнків, причому приписи були найрізноманітніші.

5) «Групова картина» – творче завдання – уявно «намалювати» 5 неіснуючих картин:

- «Осінній ліс»,
- «Моя улюблена річечка»,
- «Мій маленький новий друг»,
- «Пригоди у бабусі» та ін.

Тут проявилася креативність на високому рівні, співдружність, колективізм, що є важливими показниками прояву педагогічної етики.

Отож, підведемо підсумки проведення експерименту – узагальнимо підходи до використання методик задля проведення діагностики рівня розвитку творчості вчителя:

Із метою перевірки ефективності формуючого дослідження проведено контрольний зріз: ми продіагностували експериментальну та контрольну групи за згаданими авторськими методиками, що застосували в констатуючому експерименті.

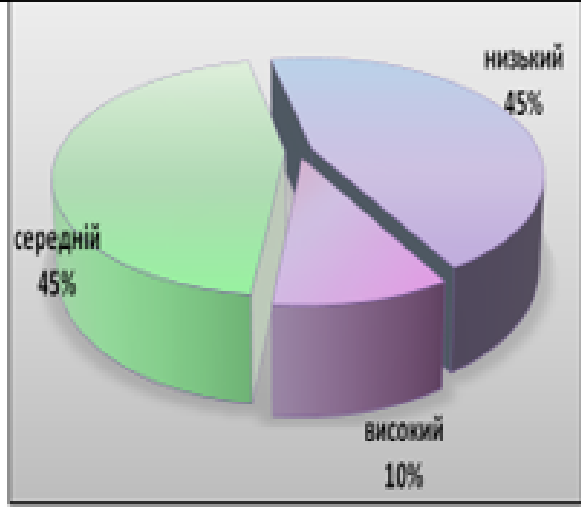
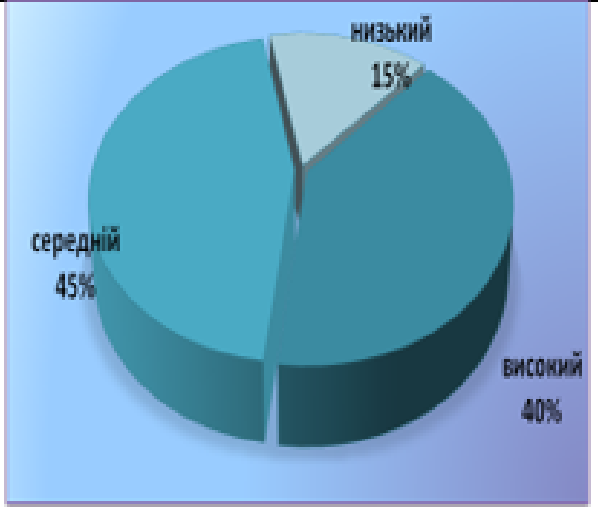
Таким чином, результати дослідження на етапі контрольного зрізу у контрольній й експериментальній групах за методикою «Самооцінка творчого потенціалу» (автор Н. П. Фетискін) нами висвітлено у таблиці 2.3.3.

Таб. 2.3.3

Результати дослідження у контрольній і експериментальній групі за методикою «Самооцінка творчого потенціалу» (Н. П. Фетискіна) на етапі контрольного зрізу:			
<i>Рівень</i>	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Контрольна група	20% (4 чол.)	70% (14 чол.)	10% (2 чол.)
Експериментальна група	70% (14 чол.)	25% (5 чол.)	5% (1 чол.)
На етапі контрольного зрізу			
контрольна група		експериментальна група /після формуючого експерименту/	
<p>середній 70% високий 20% низький 10%</p>		<p>високий 70% середній 25% низький 5%</p>	
Діаграма № 2.3.5		Діаграма № 2.3.6	

Результати дослідження на етапі контрольного зрізу в контрольній та експериментальній групах за методом «Виявлення креативності особистості» (авт. В.Н. Дружинін) представляємо в таблиці 2.3.4., де продемонстровано, що здійснюючи аналіз проведеного дослідження й опираючись на результати, одержані на етапі контрольного зрізу, можемо констатувати: рівень творчості педагогів контрольної й експериментальної груп (до якої застосовувалася КРП) значно різняться.

Таб. 2.3.4

Результати дослідження в експериментальній групі за методикою «Виявлення креативності особистості» (В.Н.Дружиніна) на етапі контрольного зрізу.			
<i>Рівень</i>	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Контрольна Група	10% (2 чол.)	45% (9 чол.)	45% (9 чол.)
Експериментальна група	40% (8 чол.)	45% (9 чол.)	15% (3 чол.)
На етапі контрольного зрізу			
<u>контрольна група</u>		<u>експериментальна група /після формуючого експерименту/</u>	
			
Діаграма № 2.3.7		Діаграма № 2.3.8	

Отже, порівнювані середні показники рівня розвитку творчості у педагогів контрольної групи на етапі констатуючого експерименту й експериментальної групи на контрольному його етапі, статистично різняться.

Тож корекційно-розвиваюча робота, проведена з педагогами експериментальної групи, спрямована на зниження хвилювання й набуття розкнутості, досить ефективна – установлені достовірні розходження між показниками без корекційної роботи та після корекційно-розвиваючої діяльності, що дійсно вірогідно відрізняються.

Отже, контрольний зріз насправді дав можливість простежити динаміку підвищення рівня творчих здібностей та креативності у експериментальній групі педагогів.

2.4. Методичні рекомендації щодо застосування педагогічної творчості як вищого рівня професійно-педагогічної діяльності сучасного вчителя початкової школи

У процесі проведення дослідження ми прийшли до висновку, що «творчий педагог – це особистість, яка під впливом зовнішніх чинників набула потрібних для актуалізації творчого потенціалу додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що допомагають досягти творчих результатів» [15, с. 45].

Опитані педагоги стверджують, що проблема розвитку творчого потенціалу вчителів початкових класів у організації навчальними закладами заходів щодо мотивації розвитку творчості педагогів, і це пов'язане із відсутністю матеріального заохочення – тобто стимулювання творчої діяльності, а тому потребує дещо нових шляхів розв'язання [74, 27].

Дослідження свідчать, що мотивація творчості педагогів передбачає: розуміння бажань, цілей, прагнень; розуміння суттєвих потреб педагогів; урахування їх особистісних особливостей і специфіки; здійснення індивідуального підходу; урахування стосунків взаємодії педагогів у колективі; вміння мотивувати й заохочувати; надавати допомогу й підтримку; відомості про відношення працівників до роботи; доброзичливість у стосунках з підлеглими; толерантність у спілкуванні, етику та повагу до колег.

На основі вище сказаного, підсумуємо відповіді педагогів-респондентів, та визначимо основні умови формування мотивації творчої діяльності на думку опитаних педагогів:

- надання матеріального забезпечення – як метод мотивації до творчості (винагороди, премії, курси підвищення категорії та ін.);
- нормативно-правовий захист (забезпечення) мотивації творчості (зміни у процедурі атестації, у положенні про преміювання, предметні та професійні конкурси та ін.);

- поновлення контрольної-аналітичної діяльності керівництва закладу (систематична оцінка результатів педагогічної творчості);
- застосування організаційних форм в методичній діяльності школи (виставки, конкурси, олімпіади, самоосвіта тощо);
- заохочення і запрошення до роботи з педагогами-майстрами (носіями передового педагогічного досвіду);
- створення мотивованого позитивного соціально-психологічного мікроклімату, формування психоготовності педагогів до творчої діяльності.

Аналіз стану вирішення проблеми у психолого-педагогічній літературі щодо її розв'язання в роботі сучасних закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) дозволяють зазначити наступні *психолого-педагогічні умови*, які сприяють реалізації творчої педагогічної діяльності, і, разом із тим, самореалізації особистості вчителя:

- ✓ здатність педагога до передбачення реалізувати свої здібності у ширшій сфері свого життя – праці, тобто: у навчальному процесі, у позааудиторній роботі з учнями, у системі підвищення кваліфікації для самоствердження, розвитку. почуття самоповаги;
- ✓ сприяння самовизначенню кожного вчителя в усіх сферах шкільного життя шляхом індивідуального вибору;
- ✓ детальне вивчення значущих видів соціальної діяльності вчителів та асистентів у прояві особистості кожного вчителя в певній діяльності для самоконститування, самоствердження та самореалізації;
- ✓ утвердження в стилі викладання народного спілкування, свободи, критики, творчих суперечок;
- ✓ створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в колективі;
- ✓ доречно сприймати позитивну оцінку дій учителя з метою розвитку почуття задоволення;
- ✓ уміння керівника помітити, посилити та сприйняти неповторну

творчу неповторність кожного педагога;

- ✓ забезпечення дозвілля вчителя (втілення в практику концепцій інтенсивності та науковості підготовки праці, оптимізації навчально-виховного процесу) з метою створення умов для самореалізації особистості вчителя через дозвілля, підвищення його загальної культури;

- ✓ забезпечення захисту господаря в економіці соціального ринку, матеріальних умов життя і праці;

- ✓ естетичні та технічні умови експлуатації проведення тощо.

Безперечно, творчість педагога не можна розвивати, не урахувуючи умов соціального середовища, профоточення та співпраці в колективі. Серйозні дослідження проблеми дають можливості узагальнення і виділення основних колективних форм розвитку творчості учителів, серед яких: науково-практичні і читацькі конференції; методичні об'єднання; педагогічна й методична ради; творчі групи (мікрогрупи, динамічні групи, тимчасові об'єднання); науково-дослідна робота вчителів; засідання «круглого столу», дискусії, дебати; мистецька діяльність різних напрямків та самодіяльність; громадська і суспільно-корисна праця тощо.

Прочитуємо слова сучасної дослідниці «педагогіки творчості» С. Сисоевої, яка в одноіменній праці зауважує, що «в умовах організації навчально-виховного процесу основними засобами розвитку педагогічної творчості вчителів є: створення сприятливих умов для організації методичної роботи; виконання керівниками особистісних програм надання індивідуальної допомоги вчителю в його самоосвіті, самовдосконаленні, саморозвитку; проведення відкритих уроків як засобу самовираження педагога; організація колективної творчої діяльності учителів, передбачену планом; організація методичної допомоги вчителю у створенні творчої лабораторії та ін.» [81, с. 21].

У наведеному вище дослідженні визначено процес створення майстерні, створеної вчителем, який, звісно, забезпечує певні умови:

- створення системи безперервної роботи із самоосвіти та

самовдосконалення базується на вивченні власних значущих професійних якостей, творчих можливостей, ускладнень і протиріч у навчальній діяльності;

- створення унікальної системи технологічного забезпечення навчального процесу (накопичення дидактичних матеріалів, оптимальних варіантів уроків, без конспектування, постійний аналіз результатів педагогічної діяльності);

- активна участь у роботі методичного об'єднання, різноманітні форми творчої діяльності, написання методичних роз'яснень тощо [68, 45].

Однак на цьому етапі розвитку важливо не тільки «як» здійснити цей процес, а й «якими способами» його можна стимулювати. Основними засобами стимулювання творчої педагогічної діяльності вчителів, а відповідно і розвитку їх продуктивних здібностей, є:

- ✓ систематичність пропаганди та передового досвіду педагогічної діяльності: можна одночасно використовувати у формі внутрішньошкільної пропаганди (виступи на методичних об'єднаннях, семінарах, педагогічних конференціях тощо) та позаурочної (участь лікарів району, міста, регіональні семінари, всеукраїнські та міжнародні конференції, підготовка розділів, положень тощо);

- ✓ створення системи заохочення вчителів за творчу діяльність (духовні, моральні та матеріальні стимули з боку державного управління);

- ✓ організація та проведення тижнів педагогічної творчості;

- ✓ діагностика, опитування, спонукання до творчої дії;

- ✓ конкурси творчих робіт, навчальні виставки тощо через знайомство з мистецтвом та його зразками;

- ✓ знайомство з новими методами та техніками тощо.

Слід зауважити, що у здійсненні внутрішкільного контролю задля розвитку педагогічної творчості учителів варто звертати особливу увагу на нестандартні форми і методи навчання та виховання школярів і їх поєднання; виявлення творчого передового педагогічного досвіду; вміння конструювати

навчальний матеріал; вміння виділяти ідею, тип, форму проведення уроку, виховного заходу, добирати їх на творчій основі тощо [52, с. 20].

У дослідженнях сучасного науковця С. Сисоевої акцентується особлива увага на важливій категорії «педагогічна творчість учителя» наступним чином: «Специфіка педагогічної творчості вчителя, її відмінність від інших видів творчої діяльності полягає в тому, що об'єктом педагогічної творчості є особистість дитини, а результатом – формування цієї особистості; на педагогічну творчість впливають фактори, які важко прогнозувати; вона потребує вміння керувати своїм творчим самопочуттям; творча діяльність педагога завжди обмежена часом і потребує від учителя вміння оперативно приймати рішення» [68, с. 344].

«Самодостатній учитель», у розумінні педагога В. Сухомлинського, який так називає учителя «творчого», наділяється певними позитивними рисами, а саме: освіченість, доброзичливість, педагогічний такт, відчуття прекрасного [82, с. 67]. Отож, творчого вчителя характеризують наступні риси: здатність бачити проблеми, постійний пошук педагогічних рішень, вміння виявляти суперечності, критичність мислення, творча фантазія і висока педагогічна культура. Так, О. Савченко, розглядаючи особистість учителя зазначає, що слово «учитель» включає поняття наставник, викладач, людина, яка має незаперечний авторитет у певному колі, вихователь тощо. Також учитель є ще і актором, і режисером, і постановником, і техніком свого спілкування з учнями. Тож йому повинні бути притаманні важливі організаційні та професійні якості, зокрема, сумлінність, організованість, виконавчість, творчість, прагнення створити із класу справжню «творчу майстерню».

Готовність педагога до творчості сучасні науковці називають «креативністю». Ця готовність є тим першим етапом педагогічної творчості, коли діяльність вчителя спрямована на пошук способів, методів, що забезпечують максимальну реалізацію пізнавального (освітнього), виховного і розвивального потенціалу уроку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що дослідженню проблеми готовності вчителя до творчої діяльності сьогодні приділяється належна увага, зокрема, змісту педагогічної освіти, орієнтації педагогічних працівників на творчість (І. Зязюн, І. Підласий, І. Гуткіна, С. Сисоєва тощо).

Виходячи з того, що творчість є продуктивною діяльністю людини, здатною породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільно значущого, на думку С. Сисоєвої, яка зазначає, що особистісні якості найяскравіше проявляються у творчості, яка забезпечує повну самореалізацію особистості. самореалізації, виділимо як «базові» творчі якості особистості:

«1. Позитивне уявлення про себе (адекватна оцінка), бажання пізнати себе; творчий інтерес, допитливість; тяга к поиску нового; мотивація досягнення

2. Сміливість, готовність до ризику, самовпевненість, ініціативність, впевненість у своїх силах і здібностях, завзяття, наполегливість, уміння доводити розпочату справу до кінця, працелюбність, емоційна активність.

3. Проблемне бачення, здатність до висування гіпотез, оригінальні ідеї, здатність до дослідження, розвинена уява, фантазія, здатність виявляти протиріччя, здатність аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію, здатність до міжособистісного спілкування.

4. Альтернативність мислення, дивергентність мислення, точність мислення, готовність пам'яті, асоціативність пам'яті, самостійність сприйняття, пошуково-перетворюючий стиль мислення» [69, С. 56].

Зауважимо, що педагогічні технології, зорієнтовані на творчий розвиток особистості, виступає тією складовою особистісноорієнтованої освіти не лише вузівської, а і навчання учителів-практиків. Тож рекомендуємо до використання педагогічні технології, зорієнтовані на творчий розвиток особистості учителя в умовах професійно-педагогічної діяльності. Зокрема, надважливими технологіями формування готовності учителів до самостійної діяльності творчої є такі: технології творчого

розвитку особистості; технологія проблемного навчання; технологія групової роботи; проектна технологія, техніки формування стимулів до педагогічної творчості та ін. [89, с. 2].

Тож на основі теоретичного аналізу положень педагогічної творчості нами вироблено висновки, що педагогічна творчість є «цілісним процесом професійної реалізації та самореалізації» [90, с. 37].

Провідною ланкою педагогічної творчості є «особистіснозорієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів освітнього процесу, зумовлена специфікою психолого-педагогічних відносин між ними й спрямована на взаємний розвиток їхнього творчого потенціалу» [90, с. 38].

Проте основою творчої діяльності педагога є спрямованість на творчий розвиток учня. Як саме розвивати творчо?

Важливою проблемою сьогодення у процесі розвитку творчих задатків учнів є використання педагогічних технологій, яка «очікує від науковців і практиків свого вирішення, є забезпечення цілісного педагогічного впливу, зорієнтованого не на окремі якості особистості, а на структуру особистості дитини в цілому, оскільки ефективність педагогічної технології значною мірою визначається інтеграцією психологічних і педагогічних факторів, які впливають на процес навчання, з внутрішньою структурою особистості учня, з його індивідуальними можливостями і загальною спрямованістю» [19].

Серед технологій організації навчального процесу, спрямованого на творчий розвиток учнів варто виділити 5 видів діяльності вчителя на уроці:

- «діяльність, що залучає учнів до процесу навчання та сприяє розумінню ними своєї важливості для розвитку особистості;
- діяльність, що спрямовує учнів на досягнення мети і результату, спрямовує їхню думку на зміст і сенс творчої діяльності, яку вони здійснюють;
- діяльність, яка вирізняє кожного учня, впливає на різні рівні здібностей учнів, не обмежує їх у часі, спонукає кожного до відповіді;

- діяльність, що встановлює колективну творчу організацію діяльності учнів як групу форм творчої навчальної діяльності;

- заходи, що організують контроль і оцінювання діяльності учнів» [23, С. 6].

Отже, спрямованість освітнього процесу на творчий розвиток особистості вчителя та учня передбачає мотивацію та активізацію у процесі навчання й виховання усіх видів мислення. Для організації освітнього процесу, що сприяє розвитку творчих потенцій учнів, слід активно використовувати творчі навчальні завдання. А «відмінність між навчальними і навчально-творчими задачами полягає у тому, що останні виступають як специфічна форма організації змісту навчального матеріалу, яка дозволяє, крім оволодіння певними знаннями, розвивати особистісні якості учнів, інтуїтивне мислення» [6, с. 149-157].

Спрямованість освітнього процесу на розвиток творчості школярів у великій мірі залежить від якісного використання змісту предметів для організації навчальної діяльності учнів на творчій основі. Орієнтацію навчального процесу на розвиток творчих здібностей учнів можна здійснювати даними шляхами: синтез, узагальнення, аналіз та виявлення можливостей змісту матеріалу кожного навчального предмета щодо розвитку творчих потенцій учнів; уведення у шкільний компонент навчальних планів вибіркової складової – додаткових курсів для розвитку специфічних якостей творчої особистості дитини [5, с. 67-74].

При чому творча активність школярів тут полягає в здатності замінювати навколишню дійсність відповідно до власних інтересів, потреб й мети педагогічного процесу. І вона виявляється в даній інтерпретації у інтенсивній діяльності, позитиві, енергійній, спрямованій на засвоєння і творче застосування ЗУН учнів.

До основних критеріїв вияву творчої активності учня на уроці відносять: завершеного вигляду; вміння сформулювати проблему або побачити суть поставленого перед ним творчого завдання; виділити в ньому

головне і найсуттєвіше, самостійно розв'язати і надати розв'язанню вийти за межі завдання, перетворити завдання на стимул.

В педагогічній науці існують різні погляди на стимулювання творчої активності учнів:

- звертати увагу на універсальність прийому, за допомогою якого отримано розв'язок;
- не обмежувати учнів оволодінням прийомами розв'язання, головне вміння знаходити проблему і формулювати задачу;
- основною «продукцією» уроків творчості вважати нові ідеї;
- вчити накопичувати й переробляти інформацію;
- виховувати творчі якості особистості, серед яких найважливіша – сміливість думок, тобто здатність протистояти інерції [4, с. 101-109].

Виділяють такі найважливіші методи і прийоми стимулювання творчої активності учнів: стимулювання зацікавленості, творчого інтересу; цікаві аналогії; створення ситуацій емоційного переживання; розвивальні ігри; метод відкриття; підвищення стимулюючого впливу змісту навчального матеріалу; створення ситуацій з можливістю вибору тощо.

Відомою є істина: «від творчого вчителя – до творчого учня!» Ще видатний педагог В.О. Сухомлинський наголошував, що «творча праця педагога», перш за усе, полягає у тому, щоби навчити дітей мислити, і що це є найважливішим аспектом педагогічного процесу.

У зв'язку з цим наші рекомендації щодо формування загальних основ педагогічної творчості у професійно-педагогічній діяльності сучасного вчителя початкової школи будуть такими:

- ✓ «Будьте компетентним, вимогливим, але справедливим учителем».
- ✓ «Доведіть свою компетентність і професіоналізм, логічно викладаючи матеріал».
- ✓ «Вмійте створити привітну атмосферу, яка б сприяла кращому сприйняттю навчального матеріалу учнями».
- ✓ «Не поспішайте давати найнижчу оцінку (зважте всі «за» і «проти»)».

✓ «Пам'ятайте: низька оцінка викликає не бажання вчитися, а байдужість до навчання та нехтування вчителем».

✓ «Постарайтеся побачити не весь клас, а кожного учня, зрозуміти його настрій, психологічний і фізичний стан».

✓ «Переступивши поріг школи, зосередьтесь на завданнях, які потрібно виконати першими».

✓ «Перед початком уроку подивіться учневі в очі. Дайте пораду тому, хто потребує допомоги».

✓ «Пам'ятайте, що повага і любов до учня – кредо вчителя».

✓ «Ніколи не нав'язуйте свою точку зору. Це може бути помилковим».

✓ «Поважайте думку учня. Постарайтеся спокійно вислухати його міркування».

✓ «Не принижуйте гідності учня».

✓ «Слідкуйте за своєю зовнішністю: викладач – артист, який постійно на сцені. Постарайтеся уявити себе на сцені без зачіски чи капелюха, невипрасуваного чи несвіжого одягу, брудного взуття або з поганим чи занадто яскравим макіяжем».

✓ «Пам'ятайте, учні уважно стежать за вашою зовнішністю».

✓ «Будьте добрими, бо доброта врятує світ!».

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи проаналізоване, вважаємо за необхідне висловити за результатами експерименту певні рекомендації щодо розвитку педагогічної творчості вчителя. Зауважимо, що без неї неможливе ні глибоке засвоєння наукових знань, ні виробіток умінь самостійно використовувати їх у практичній діяльності.

На етапі констатувального експерименту дібрано і проведено діагностичні методики з контрольною та експериментальною групами. З'ясовано, що рівень розвитку творчості у педагогів в більшості випадків – на середньому рівні. Формуючий експеримент, завданням якого було дібрати

корекційно-розвиваючі вправи для підвищення рівня творчості педагогів, було проведено в умовах, спеціально змодельованих уроків, а це також входило до завдань експериментальної роботи.

Слід зауважити, що під час формуючого експерименту стали помітні позитивні зміни показників творчості педагогів. Контрольний зріз дав можливість простежити динаміку підвищення рівня творчих здібностей та креативності у експериментальній групі. На даному етапі підтвердилася ефективність запропонованого психологом Е.І. Роговою корекційно-розвиваючого комплексу вправ, які спрямовані на розвиток творчого потенціалу, підвищення рівня готовності до творчого процесу.

Дослідження показали, що займатися творчістю здатен будь-хто з нормальним рівнем інтелекту. Та для підвищення рівня творчості педагогів необхідно діяти, зокрема, проводити психологічні тренінги, корекційно-розвиваючі методики, вебінари, семінари тощо.

Тож, підсумуємо: для розвитку творчості педагога потрібно: дотримуватися дисципліни, організованості і систематичності в роботі. Виконувати усе вчасно, брати завдання важче, ніж зазвичай; на кожну задачу знаходити якомога більше неординарних відповідей, а не зупинятися на одній; задовольняти свою пізнавальну цікавість, допитливість, дивитися науково-пізнавальні телепередачі, більше читати; творчість напряму залежить від інтелекту, тому необхідно покращувати свій рівень IQ; бути сміливими у будь-якій справі, не боятися проявити самостійність; більше спілкуватися, проявляти свою комунікабельність; якомога частіше використовувати у своїй діяльності засоби мистецтва» [7, с. 163], оскільки мистецтво «може відігравати вагомішу евристичну роль, аніж наука. Адже живопис, музика, театр створюють такий комплекс засобів виразності, який дає свободу фантазії, уявлення, ...активізує прояви інтуїції та пошукові ініціативи», - як стверджує сучасна науковиця, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, засновниця ресурсного центру громадської активності «Інклюзивний простір» в м. Чернівці О.Є. Гордійчук [17, с. 138].

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можемо зробити ряд висновків:

1. Зміст і значення професії учителя проявляється у діяльності, яку здійснюють її представники – під назвою педагогічна. І це той особливий вид діяльності, що спрямований на передачу культури та досвіду, накопиченого людством, від старших поколінь – молодшим, створення умов для особистісного розвитку й підготовки до виконання соціальних ролей у суспільстві. Тож педагогічна діяльність – це той вид професійної діяльності, змістом якої є виховання, навчання й розвиток учнів, який по-особливому допомагає розкрити важливі спеціальні здібності, без яких педагог не зможе стати справжнім професіоналом.

2. Вирішення проблем підготовки вчителя до виконання його професійних функцій на сучасному етапі неможливо відокремити від історії розвитку педагогічної думки, без використання теоретичної і практичної спадщини педагогів минулого. Однією з найактуальніших у педагогіці й філософії освіти є проблема професіоналізму, духовно-морального обличчя, творчості вчителя. Розв'язання завдань педагог, поставлених сучасним суспільством, неможливе без врахування досвіду попередніх поколінь.

3. Як результат дослідження вдалося репрезентувати актуальну проблему визначення рівня розвитку й реалізації творчості педагогів у професійній діяльності. Виокремлюючи особливості розвитку творчого потенціалу учителя, розкрито етапи, критерії, узагальнено й вивчено педагогічний досвід щодо проблеми творчості педагога у професійній діяльності.

4. У процесі написання наукової роботи нами виявлено, що забезпечення високого рівня творчості педагога пов'язане з упровадженням в освітній процес сучасної школи сукупності педагогічних умов формування й реалізації творчості в педагогічній діяльності, які забезпечують педагогічну взаємодію, її комунікативну складову; мотивацію у формуванні креативності та творчих проявів; урахування індивідуальних особливостей вчителів;

сформованість знань, умінь та навичок спілкування, здатність до рефлексії; контроль за станом формування готовності до творчості та його корекцію; створення позитивної атмосфери тощо.

5. Зауважимо, що загалом, поставлені задачі нами виконано. Під час констатуючого експерименту застосовано діагностичні методики з групами – контрольною й експериментальною. Окрім того, вибрані нами методики дослідження розвитку творчості зручні у використанні в умовах професійно-педагогічної діяльності. З'ясовано, що рівень розвитку творчого потенціалу та креативності в педагогів у більшості випадків – на середньому рівні.

Отже, розвиток педагогічної творчості у професійній діяльності вчителя й підвищення результативності навчально-виховного процесу знаходиться у прямій залежності від педагогічних умов, правильно обраних шляхів розвитку і реалізації творчої педагогічної діяльності, особистісних якостей учителя й бажання саморозвиватися. Саме тому щодо організації освітньо-виховної діяльності варто враховувати такі чинники для формування творчої особистості, бо тільки у позитивних педагогічних умовах при допомозі правильно обраних шляхів реалізації творчого потенціалу може вільно розвиватися творчий учитель.

Тому, переконані, що здійснене експериментальне дослідження є практично спрямованим, а розроблені у програмі принципи розвитку креативності й творчого потенціалу можна застосувати у практичній діяльності із майбутніми педагогами. Така програма не є закінченим варіантом її розширення можливе. Отже, здобуті дані стали базою для наступних досліджень цієї проблеми, а також свідчать, що втілення розвиваючих занять однозначно впливає на формування у студентів креативності. Нами доведено, що збільшення рівня творчого потенціалу майбутніх педагогів початкової школи має бути за характером не вузько функціональним, а загальним та індивідуально-орієнтованим.

6. За результатами дослідження можемо зробити висновки, що професійна самоосвіта й самовдосконалення, зокрема, в напрямку розвитку

творчості педагога, презентація індивідуального доробку сучасного вчителя початкової школи відбувається шляхом захисту педагогічних ідей, проведення методичних фестивалів, творчих звітів, виступів на семінарах, випусків методичних бюлетенів тощо.

7. У науково-методичній діяльності сучасних педагогічних колективів використовуються й нетрадиційні форми упровадження нових педагогічних ідей, таких, як «мозковий штурм», творчий звіт майстрів педагогічної праці, методичний ринг, методичний фестиваль, педагогічний КВК, творчі тренінги; вправи та ігри («Аукціон ідей», «Референдум» тощо).

8. Таким чином, результати дослідження дають підстави вважати, що вихідні цілі є правильними, визначені завдання реалізовані, мети досягнуто, що має важливе значення для підвищення рівня розвитку творчості педагогів початкових класів. Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів даної актуальної проблеми, що спричиняє необхідність наступної розробки, передусім, віднайдення нових педагогічних технологій повноцінного розвитку творчої активності особистості педагога. Але ми впевнені: таке дослідження вкрай необхідне задля збільшення ефективності освіти та розвитку творчого потенціалу підростаючих поколінь.

Відомий вислів, що «справжнім учителем потрібно народитися» – і це дійсно так, коли мова йде про яскравий талант педагога. Та ми віримо, що будь-який учитель, який «хоче працювати» з дітьми, передавати їм свої знання та досвід, може стати Учителем з великої літери, уроки якого будуть нагадувати гру актора в казковій виставі, «де все зрозуміло і цікаво». А задля цього потрібна праця над собою: духовно збагачуватися; розвивати й актуалізувати творчий потенціал, особистісні якості, сприяють позитивному впливу на інших; опановувати прогресивні ідеї і технології, освітні методики, вивчати досвід передових педагогів-новаторів та вірити у власний успіх.

Ще видатний письменник М. Венс зауважив, що «творчість - це рушійна сила, яка підтримує в нас життя», тож закликаємо «Творити – а значить: жити!..».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва І. Чи не заважають учні творчому вчителєві? Творча педагогічна діяльність як чинник психотравматизації вчителя. Гуманітарні науки. 2005. №2. С. 105-110.
2. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи. Київ : Кондор, 2008. 272 с.
3. Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти. Освіта і управління. 1997. №2. С. 21-35.
4. Бєх І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
5. Богданюк А. Креативність особистості, здатність до творчого нестандартного мислення – головна умова розвитку сучасного суспільства. Якість неперервної освіти в умовах євроінтеграційних процесів : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ-Чернівці, 2-4 листопада 2015 р.). С. 198-201.
6. Богданюк А., Ватаман В., Тудосє В. Розвиток педагогічної творчості вчителя – одне із важливих завдань педагогічної науки : Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (12-14 квітня 2022 року). Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 246 с. С. 27-28.
<http://translationdept.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-2022.pdf>
7. Боднар В.В. Особливості розвитку культури педагогічної праці студентів у процесі позааудиторної діяльності. Київ : Логос, 2001. С. 162-170.
8. Брушлинський А. В. Творчий процес як предмет дослідження. Питання філософії. 1995. №7. С. 65-71.

9. Бугрій О. Творчість у педагогічній діяльності. Вища школа. 2009. №4. С. 87-92.
10. Букатий В.М. Педагогічні таїнства дидактичних ігор: навчально-методичний посібник. Київ, 2003. С. 152.
11. Волобуєва Т.Б. Дослідне поле інноваційної майстерності. Донецьк : Каштан, 2013. 399 с.
12. Галузинський В.М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. Київ, 1995. 220 с.
13. Геращенко І.Г. Педагогічна творчість і формалізм. Школа. 2000. № 1. С. 2-5.
14. Гільманов С. Творча індивідуальність педагога. Шкільна практика. 2004. №1. С. 197-207.
15. Гончаренко Н.В. Геній в мистецтві і науці. Київ 1991. 432 с.
16. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Київ : Волинські обереги, 2011. 552 с.
17. Гордійчук О. Курс «Основи сценічного та екранного мистецтва» у змісті професійної підготовки вчителя початкових класів. Естетика і етика педагогічної дії. 2013. Вип. 5. С. 134-143.
18. Гордійчук О.Є. Основи сценічного та екранного мистецтва з методикою викладання: навч. посіб. Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2012. 208 с.
19. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя. Київ, 2001. 38 с.
20. Грицай Н.Б. Методична культура як важливий компонент системи методичної підготовки майбутнього вчителя. Суми : Сум. ДПУ імені А. С. Макаренка. 2012. № 7 (25). С. 3-9.
21. Грінченко Б. Народні вчителі і українська школа. Київ, 1906. 50 с.
22. Гузан І., Филик Н., Кухарчук Л. Вершини педагогічної творчості. Початкова школа. 2009. №11. С. 60.

23. Даниленко Л.І. Наукове та методичне забезпечення впровадження педагогічних інновацій. Київ – Херсон, 1999. С. 5-17.
24. Євтух М.Б. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя. Педагогічна газета. 2002. №8-9. С. 7.
25. Єршов П.М. Спілкування на уроці, або Режисура поведінки вчителя. Київ, 1998. 336 с.
26. Єршова А.П. Режисура уроку, спілкування і поведінки вчителя. Київ, 2010. 344 с.
27. Завальський Ю.І. Конкурентноспроможний вчитель: теорія і практика : навчальний посібник. Чернівці : Букрек, 2010. С. 102-103.
28. Зязюн І., Сагач Г. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навч. закладів. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
29. Зязюн І.А. Основи педагогічної майстерності. М., 1989.
30. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручник. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
31. Зязюн І.А. Педагогічна спрямованість – найголовніша характеристика майстерності А.С. Макаренка. Імідж сучасного педагога. № 1-2 (80-81). С. 5-7.
32. Іванчук М.Г. Нові підходи у підготовці сучасного вчителя початкової школи. Міжнародна науково-практична конференція. Формування особистості в багатоступеневій системі освіти: досвід, реалії, перспективи (27-28 вересня 2017 р.). Умань, 2017.
33. Ісаєв І.Ф. Творча самореалізація вчителя: Культурологічний підхід. Київ, 1999.
34. Карпенко О., Федорович А. Основи педагогічної майстерності. Дрогобич : РВВ Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка, 2013. С. 149-157.

35. Кичук Н. Формування творчої особистості вчителя. Київ : Либідь, 1991. 96 с.
36. Кобенко О.А. Самовиховання – шлях до педагогічної культури. Харків : Харківський державний університет. 2010. С. 133-144.
37. Коджаспирова Г.М. Історія освіти і педагогічної думки: таблиці, схеми, опорні конспекти. Київ, 2003. С. 16.
38. Коджаспирова Г.М. Педагогіка в схемах, таблицях і опорних конспектах. Київ, 2008. 165 с.
39. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Упор. В. Андрієвська, Г. Балл, О. Губко, О. Проскура; під ред. Л. Проколієнко. Київ, 1989. 608 с.
40. Кравчук Л. Розвиток емоційно-вольового компонента соціальної сфери особистості. Початкова школа. 2008. №7. С. 43-44.
41. Краснощок І. Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього вчителя як складова педагогічної освіти. Рід. шк. 2007. №4. С. 5-7.
42. Красовицький М.Ю. Виховна робота: досвід і проблеми. Київ : Освіта, 1992.
43. Кремень В.Г. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник. Київ – Тернопіль, 2004. 384 с.
44. Крижко В.В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою: підручник для пед. ун-тів. Київ : Освіта України, 2005. 440 с.
45. Левіна М.М. Технології професійної педагогічної освіти. Київ, 2001.
46. Лобода С.М. Педагогічна творчість учителя на шпальтах вітчизняної преси ХХ століття: протистояння ідей; ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2010. 503 с.
47. Мадзігон В., Нісімчук А. Технологія креативної педагогічної освіти: монографія. Ін-т пед. технологій. Луцьк : Твердиня, 2011. 509 с.
48. Мазур Н. Зміст професійної культури викладача вищої школи. Рідна школа. 2007. №4.

49. Моляко В. Психологічна готовність до творчої праці. Київ : Знання, 1989. 48 с.
50. Мороз О. Підготовка майбутнього викладача вищої школи: психолого-педагогічний ракурс. Київ, 2001.
51. Мороз О., Омельяненко В. Перші кроки до майстерності. Київ : Знання, 1992. 112 с.
52. Мороз О.Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація. Київ, 1997.
53. Мудрик А.В. Майстерність і натхнення. Київ, 1986.
54. Нікітін Б. П. Сходинки до творчості або розвиваючі ігри. Київ : Рад. школа, 1991. С. 5-12.
55. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології : Навчальний посібник. 2000. Київ : Просвіта.
56. Орлов В.Ф. Професійне становлення вчителя як предмет педагогічних досліджень. Педагогіка і психологія. 2005. №1(46). С. 42-51.
57. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчально-тематичний план і програма курсу для педагогічних спеціальностей вищ. навч. закладів / Укл. С.О.Сисоєва, В.І.Барко, І.В.Бушовський та ін. К., 1991. 32 с.
58. Пальшкова І.О. Методологічні засади формування професійно-педагогічної діяльності у майбутніх педагогів. Київ : КДПУ. 2003. С. 82-83.
59. Пальшкова І.О. Педагогіка : професійно-педагогічна культура вчителя : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 192 с.
60. Пальшкова І.О. Поняття та сутність професійно-педагогічної діяльності. Педагогіка. 2004. №9. С. 26-38.
61. Педагогічна творчість і майстерність : Хрестоматія / Укл. Н. Гузій. К. : Інститут змісту і методів навчання, 2000. С. 98-111.
62. Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології / В.П. Андрущенко [та ін.]. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. С. 165-174.

63. Пихтіна Н.П. Педагогічна творчість. Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 175 с.
64. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навчально-методичний посібник. Київ, 1996. 792 с.
65. Русова С. До сучасного становища народного вчителя. Київ : Світло, 1912. С. 36-43.
66. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя. Рідна школа. 2001. №5. С. 55-57.
67. Синельников В.М. Самовиховання як діяльність і його психологічні особливості. Педагогіка і психологія. 2005. № 3 (48). С. 34-41.
68. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості: підр. для студ. вищих пед.закладів. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
69. Сисоєва С. Педагогічна творчість: Монографія. Київ : Каравела, 1998. 150 с.
70. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : Монографія. Київ : Поліграфкнига, 1996. 406 с.
71. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість учителя: Визначення, теоретична модель, функції підготовки. Педагогіка і психологія. Київ : Педагогічна думка, 1998. 255 с.
72. Сластенина В.А. Формування професійної культури вчителя. Київ, 2000.
73. Соколов Л. Загальна дидактика. Київ, 1914. 160 с.
74. Соколовський В.В. Визначення суті поняття «емоційно-вольова культура» в сучасній психолого-педагогічній літературі http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2011_16/files/P1611_39.pdf
75. Сохань Л.В. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник. Київ : Богдана, 2003. 520 с.
76. Степаненко О. Особистісні та професійні якості творчого педагога. Нова педагогічна думка. 2007. N4. С. 82-90.

77. Сухомлинський В.О. (1976-1978) Вибр. твори: У 5 т. Київ, 1981. Т. 3. С. 56.
78. Сухомлинський В.О. Роль особи вчителя в духовному житті колективу та особистості. Київ, 1976. Т. 1.
79. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ : Акта, 2012. С. 415-416.
80. Терещук Г.В. Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір: матеріали регіонального науково-практичного семінару. Київ – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. 177 с.
81. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Київ, 1972. С. 192-471.
82. Федорова С.Н. Професійна культура педагога. Педагогіка. 2006. № 2. С. 65-70.
83. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. Київ : «Магістр – S», 1998. 200 с.
84. Цимбалюк І.М. Підвищення кваліфікації вчителя: розвиток творчих здібностей молодших школярів: Навч.-метод. посіб. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 222 с.
85. Ціннісні орієнтації (аналіз соціально-філософських концепцій заходу 80-90-х рр.). Київ : Наукова думка, 1995. 189 с.
86. Чепіга Я. Самовиховання вчителя. Київ : Світло. 1913. № 8. С. 9-18; № 9. С. 6-13.
87. Чернишов О. Творчий обдарований учитель – учитель майбутнього. Директор школи, ліцею, гімназії. 2009. № 6. С. 18-21.
88. Щербакова К.І. Вступ до спеціальності : навч. посібник. Київ, 1990. 166 с.
89. Щербань П. Сутність педагогічної культури. Вища освіта України. 2004. № 4. С. 2-3.
90. Яковишина Т. Педагогічна творчість: навч.-метод. посібн. Рівне, 2012.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиці, схеми для розкриття сутності досліджуваної проблеми

Додаток А 1

Складові елементи професійної діяльності та їх характеристика

* побудовано автором на основі [4;8;15]

**Характеристика ролей сучасного педагога
та необхідних вмінь для їх успішного виконання**

Ролі сучасного педагога	
Вчитель-фасилітатор	
вчитель, основне завдання якого полягає в стимулюванні самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів. Фасилітатор організовує роботу учнів, сприяє розвитку їх особистісних якостей, допомагає ідентифікувати проблеми та приймати рішення	Необхідні вміння: довіра та повага до учнів; толерантне ставлення; вміння налагоджувати ефективну комунікацію; знаходити та аналізувати конструктивні моделі поведінки; бути справедливим
Вчитель-тьютор	
спеціаліст із формування майбутнього, який має розгледіти потенціал і сприяти його реалізації. Вчитель, що володіє сучасними технологіями, є фахівцем у педагогічній сфері. Він проводить дитину до мети, ставить досяжні цілі та мотивує, заповнює прогалини у знання, захищає інтереси дитини	Необхідні вміння: адаптивність, гнучкість, готовність допомагати, приймати конструктивні рішення в складних професійних ситуаціях, відповідальність, цілеспрямованість, здатність до саморозвитку та вдосконалення
Вчитель-ментор (коуч)	
той, хто займається тренерством, допомагає учням досягти їх життєвих цілей, відпрацьовує до автоматизму різні життєві та професійні ситуації; сприяє самостійному досягненню учнями поставлених цілей, консулює	Необхідні вміння: здатність самонавчатись, творчо діяти у різних нестандартних ситуаціях; вміння мотивувати та організовувати процес самонавчання учнів
Вчитель-модератор	
організатор групової роботи, що активізує і регламентує процес взаємодії учасників на демократичних засадах	Необхідні вміння: лідерство, вміння мотивувати, ефективно комунікувати

*Рис. 1.2 – Характеристика ключових ролей сучасного педагога та необхідних вмінь для їх успішного виконання**

** побудовано автором на основі [8;12;24;37;68;69]*

Додаток Б
Методичний інструментарій для виявлення
рівня творчої потенціалу особистості майбутнього педагога

Додаток Б 1

Анкета-тест на визначення творчого потенціалу особистості педагога
(розроблена на основі методики «Самооцінка творчого потенціалу»
/автор Н. П. Фетіскін/)

Шановний респонденте!

З метою визначення рівня Вашого творчого потенціалу, виберіть один із варіантів можливих відповідей:

1. Чи вважаєте Ви, що певні Ваші дії значно поліпшать навчально-виховний процес?

а - так;

б - ні;

в - за сприятливих умов;

2. Чи вважаєте Ви, що оточуючий Вас світ може бути кращим?

а - так;

б - ні;

в - так, в деяких випадках.

3. Як Ви гадаєте, могли б Ви бути причасними до змін оточуючого світу?

а - так;

б - ні;

в - так, в деяких випадках.

4. Як Ви вважаєте, будете Ви в майбутньому настільки впливовими, що зможете щось принципово змінити?

а - так;

б - обов'язково;

в - можливо

5. Коли Ви вирішили почати якусь справу, впевнені, що доведете її до кінця?

а - так;

б - часто не впевнений;

6. Чи є у Вас бажання займатися справами, яких зовсім не знаєте?

а - так;

б - невідоме мені не цікавить;

в - все залежить від характеру справи.

7. Вам доводиться займатися незнайомим ділом? Чи прагнете Ви досягти в ньому досконалості?

а - так;

б - задовольняюсь тим, що зміг досягти;

в - так, але тільки якщо це мені подобається.

Продовження додатку Б1

8. *Якщо справа, яку Ви не знаєте, Вам подобається, чи хочете Ви знати про неї все?*

а - так;

б - ні, хочу навчитися тільки головному;

в - ні, хочу тільки задовольнити свою цікавість.

9. *Коли Ви терпите поразку, то:*

а - якийсь час впираєтесь;

б - махнете на все рукою;

в - продовжуєте робити своє діло.

10. *Відразу після бесіди чи зможете Ви пригадати все, про що йшла розмова:*

а - так;

б - всього пригадати не можете;

в - запам'ятали тільки те, що цікавило.

11. *Коли Ви чуєте слово іноземною мовою, зможете повторити його по складах, якщо навіть не знаєте його значення:*

а - так, без труднощів ;

б - так, якщо слово легко запам'ятати;

в - повторю не зовсім вірно.

12. *У вільний час Ви надаєте перевагу:*

а - залишатися на самоті, поміркувати;

б - знаходитись в компанії;

в - не має різниці знаходитесь ви на самоті чи в компанії.

13. *Ви займаєтесь якоюсь справою. Вирішуєте залишити це заняття тільки тоді, коли:*

а - справу закінчено і ви задоволені її результатами;

б - ви задоволені результатом в певній мірі;

в - ви ще не все зробили.

14. *Коли Ви залишилися на самоті :*

а - любите помріяти;

б - будь якою ціною прагнете знайти для себе заняття;

в - любите помріяти, але тільки про речі, пов'язані з вашою роботою.

15. *Коли якась ідея захоплює Вас, то Ви думаєте про неї:*

а - незалежно від того, де і з ким ви знаходитесь;

б - тільки на самоті;

в - тільки там, де не буде надто гамірно.

16. *Коли Ви відстоюєте яку-небудь ідею, то:*

а - можете відмовитись від неї, якщо аргументи опонента будуть переконливими;

б - залишитесь при своїй думці;

в - зміните свою думку, якщо опір буде надто сильним.

Продовження додатку Б 1

17. Якщо прогулюючись вихідного дня площею міста, Ви потрапили до проекту, де методом гри «Квест» необхідно розшукати скарби, Ви:

а – з легкістю погодитесь допомогти учасникам команди та зробити максимально можливе;

б – будете заперечувати та скаржитись на втому чи сором від перехожих;

в – погодитесь, але на своїх умовах, що не робитимете того, що не подобається.

18. Якщо Вам несподівано запропонували взяти участь в конкурсі та заспівати пісню, Ви:

а – з легкістю погодитесь;

б – будете заперечувати та скаржитись на відсутність голосу чи слуху;

в – можливо і погодитесь, але тільки при умові, що Ви самі обиратимете пісню.

19. Як по-Вашому, професію треба обирати, виходячи з:

а - своїх можливостей;

б - стабільності, значущості, потреби в ній;

в - переваг, якими вона забезпечить.

20. Подорожуючи, могли б Ви легко орієнтуватися на маршруті, який уже пройшли:

а - так;

б - ні, боїтесь збитися з дороги;

в - так, але тільки там, де місцевість сподобалася.

Методика діагностики креативності особистості

(автор – В. Н. Дружинін)

П.І.П. _____ Вік _____ Стать _____

Шановний респонденте!

З метою визначення рівня Вашого творчого потенціалу, виберіть один із варіантів можливих відповідей.

Інструкція:

У запропонованому нижче бланку Вам необхідно за 9-бальною шкалою провести самооцінку особистісних якостей або частоту їх прояву в заданих ситуаціях життєдіяльності.

Тестовий матеріал:

№ п\п	Ситуації життєдіяльності	Бали /max-9/
1.	Як часто розпочату справу Вам вдається довести до логічного кінця?	
2.	Якщо всіх людей подумки розділити на логіків та евристиків, тобто генераторів ідей, то якою мірою Ви є генератором ідей?	
3.	У якій мірі Ви відносите себе до людей рішучих?	
4.	В якій мірі Ваш кінцевий «продукт» творіння відрізняється від задуманого?	
5.	Наскільки Ви здатні проявити вимогливість і наполегливість, щоб люди, які обіцяли вам щось, виконали обіцяне?	
6.	Як часто Вам доводиться виступати з критичними судженнями на будь-чюю адресу?	
7.	Як часто рішення виникаючих у Вас проблем залежить від вашої енергії та наполегливості?	
8.	Який відсоток людей у Вашому колективі найчастіше підтримують Вас, ваші ініціативи та пропозиції? (Один бал - близько 10%)	
9.	Як часто у Вас буває оптимістичний і веселий настрій?	
10.	Якщо всі проблеми, які Вам доводилося вирішувати за останній рік, умовно розділити на теоретичні та практичні, то який серед них питома вага практичних?	
11.	Як часто Вам приходиться відстоювати свої принципи і погляди?	
12.	Як часто у Вас виникають ситуації, коли відповідальність за вирішення найбільш важких проблем і справ в колективі	

<p>13.</p> <p>14.</p> <p>15.</p> <p>16.</p> <p>17.</p>	<p>приходиться брати на себе?</p> <p>Як часто і в якій мірі Ваші ідеї, проекти приходилося втілювати в життя?</p> <p>Як часто Вам вдається, проявивши винахідливість, хоч в чомусь випередити суперника по роботі чи навчанню?</p> <p>Як багато серед Ваших друзів і близьких людей, які рахують Вас людиною інтелігентною та вихованою?</p> <p>Як часто у Вашому житті приходилося діяти так, щоб Ваші друзі були здивовані?</p> <p>Як часто Вам приходилось реформувати своє життя докорінно і знаходити принципово нові підходи в вирішенні старих проблем?</p>	
--	--	--

Результати проведення визначаються на основі сумарного числа набраних балів, за якими і можна виявити рівень творчого потенціалу особистості:

- 39 балів – дуже низький рівень
- 54 бали – низький рівень
- 69 балів – нижче середнього рівень
- 84 бали – трішки нижче середнього рівень
- 99 балів – середній рівень
- 114 балів – трішки вищий середнього рівень
- 129 балів – вище середнього рівень
- 142 бали – високий рівень
- 162 бали – дуже високий рівень

Додаток Б 3

**Формуючі методики для підвищення рівня розвитку
творчості педагога у професійній діяльності:**

«Не може бути» (Е. І. Рогов)

Мета: Дана діагностика призначена для розвитку вербальної креативності у студентів – майбутніх педагогів.

Завдання: Будь-хто зі студентів називає щось неймовірне: річ, явище природи, незвичайна тварина, розповідає випадок.

Умови: Виграє той, хто придумає 5 таких сюжетів підряд, і ніхто йому жодного разу не скаже «Буває!».

«Чарівний Ліс» (Е. І. Рогов)

Мета: Дана вправа зорієнтована на розвиток творчого мислення особистості.

Завдання: необхідно домалювати лінії та фігури, щоб вийшов чарівний ліс різноманітними його мешканцями.

Умови: Творчий рівень визнають високим, якщо окрім звичайних мешканців лісу на малюнку з'являться нові істоти і картина буде цілісною.

«Чарівний олівець» (Е. І. Рогов)

Мета: Вправа для розвитку художньої креативності. А для ознайомлення учасників з правилами цієї вправи-гри потрібні папір і олівець.

Завдання: Ведучий пояснює гравцям, що олівцем можна управляти на відстані, подаючи йому одну з 4 команд: «Угору», «Донизу», «Праворуч», «Ліворуч». По команді олівець переміщається, залишаючи на папері межу. Слідує інша команда, і олівець, не відриваючись від паперу, знову переміщається. Таким чином, на аркуші вимальовувалася ламана лінія. Всі «ходи» олівця мають бути рівні між собою.

На попередньому етапі гри учасники подають свої команди, а ведучий «допомагає» олівцю виконувати свої обов'язки. Потім, переконавшись, що всі учасники засвоїли правила гри, ведучий пропонує їм креслити уявні фігури на уявному аркуші, який кожен повинен представляти перед собою. Креслення починається з простої фігури, зразок якої демонструється гравцям.

Умови: Ведучий повинен пояснити гравцям, що вони не мають права заздалегідь домовлятися про те, в якій крапці або в якому напрямі вести ламану. Кожен повинен уважно стежити за командами і, коли до нього дійде черга, діяти згідно обставин. Якщо в ході малювання учасник не зміг устежити за лінією або йому здалося, що хтось із товаришів допустив помилку, він зупиняє гру командою «стоп». За цією командою все, що намальоване на уявних листах, автоматично стирається. Хто зупинив гру, починає її спочатку – робить перший хід. Після того як фігура намальована, ведучий пропонує складнішу.

Продовження додатку Б 3

«Що було б, якби» (Е. І. Рогов)

Мета: Вправа орієнтована на розвиток вербальної креативності.

Завдання: На обговореннях виносяться такі теми, що стимулюють роботу думки, наприклад: «Що, якби люди вели нічний спосіб життя?»

Умови: Ця вправа корисна тим, що дозволяє вийти за звичні рамки і не обмежуватися так званими правильними висловами.

«Античас» (Е. І. Рогов)

Мета: Розвиток вербальної креативності.

Завдання: Кожному з учасників пропонується тема для невеликої розповіді. Наприклад: «Театр», «Магазин», «Подорож за місто». Той, хто отримав тему, повинен розкрити її, описуючи події, що відносяться до неї «задом наперед» – неначебто у зворотний бік прокручувалася кінострічка.

Умови: Високого творчого рівня заслуговує зв'язна розповідь без вимушених зупинок та цікавим вимисленим сюжетом.

«Добери тлумачення» (Е. І. Рогов)

Мета: Розвиток невербальної креативності.

Завдання: Придумайте 3-5 різних варіантів опису зображеного.

Умови: Проявіть свої креативні здібності. Реально для кожного зображення можливо по 20-30 різних тлумачень.

«Перевтілення» (Е. І. Рогов)

Мета: Розвиток творчої уяви та фантазії.

Завдання: Учасники зручно розташовуються в кріслах. Один з них отримує від ведучого завдання перетворитися на певну річ. Він повинен уявити себе цією річчю, зануритися в її світ. Від імені цієї речі починає розповідь про те, що її оточує, як вона живе, інтереси, про її минуле і майбутнє. Закінчивши розповідь, учасник дає завдання наступному по колу.

Умови: Розповідь може доповнюватися рухами, театральною грою.

«Групова картина» (Е. І. Рогов)

Мета: Розвиток творчого мислення та уяви.

Умови: Усі учасники сідають в круг. Один з них тримає в руках чистий аркуш паперу і намагається уявити собі намальовану картину. Він починає детально її описувати, а всі інші мають побачити на аркуші те, про що він говорить. Аркуш передається наступному учасникові, і він продовжує створення уявної картини, доповнюючи «написане» новими деталями. Ведучий попереджає учасників, що це картина, а не сюжет, що розвивається.

Умови: Описи мають бути детальними, щоб можна було встановити просторове розташування деталей. Закінчення роботи оголошується учасником, який вважає, що картина вже надмірно переобтяжена деталями.

Додаток В

Приклади практичних завдань для розвитку творчого потенціалу вчителя

Додаток В 1

Творчі вправи з використанням педагогічних ситуацій

Вправа «Колективний етюд»

Учасники діляться на дві групи. Кожна група розробляє ситуацію (можна використовувати ситуацію з власного досвіду), визначають ролі та розподіляють їх між усіма учасниками вправи. На це відводиться 10 хвилин. Потім кожна група по черзі програє свою ситуацію до кульмінаційного моменту, тобто моменту реакції на вчинок або прийняття рішення.

Після цього групам пропонується продумати можливі варіанти (2-3 варіанти) реакції на вчинок (ситуацію), запропонований іншою групою, тобто розв'язати, завершити її. На це також відводиться 10 хвилин.

Коли всі готові, ці варіанти програються. На завершення проводиться обговорення кожної ситуації: виявляються всі методи та наслідки всіх продемонстрованих варіантів.

Вправа «Моделювання ситуації з неповними даними»

Кожен учасник отримує картку із завданням-схемою аналізу педагогічної ситуації, котра заповнена лише частково.

Приклади карток:

«Причина → ? → ? → наслідок»

«? → ситуація (вчинок) → ? → наслідок»

«? → ? → реакція → наслідок»

«Причина → ситуація (вчинок) → ? → ?»

«Причина → ? → реакція → ?»

Учасник повинен наповнити конкретним змістом визначені позиції у схемі, залишивши пропущені запитання.

Наприклад: «? → ? → учителька запропонувала дітям пограти у «швидку допомогу» → діти стали грати в машину і забули про конфлікт».

Для виконання даного етапу відводиться 10 хвилин. Коли всі уже готові група розбивається на пари. В парах учасники обмінюються ситуаціями. Протягом 10 хвилин партнери повинні дописати компоненти, яких не вистачає у схемі з урахуванням уже наявних. Далі учасники знову працюють у парах, демонструючи один одному завершені схеми-ситуації.

Вправа «Аналогія»

Кожен учасник отримує картку із текстом педагогічної задачі.

На основі особистих спостережень за залученням дітей до участі в заняттях, або в інших формах практичної діяльності. Їм пропонується скласти задачу за аналогією (використовуючи за зразок задачу, вказані у картці), в умові якої

повинні бути продемонстровані методи та прийоми індивідуального підходу до дітей з боку вчителя.

Для виконання даного етапу відводиться 10 хвилин. Після підготовки кожна задача зачитується і колектив пропонує варіанти розв'язання.

Вправа «Зобрази рішення»

Учасники розбиваються на групи по 3-4 особи. Кожна група отримує картку з умовою педагогічної задачі, листок ватману, кольорові олівці та фломастери, кольоровий папір, клей і т.п.

Протягом нетривалого терміну групам пропонується продумати варіанти розв'язання задачі та зобразити один з них (найоптимальніший на думку групи) на аркуші ватману. Малюнок необхідно зробити якомога більш деталізованим та зрозумілим. На виконання завдання - 15-20 хвилин.

Після цього група презентує педагогічну ситуацію та її вирішення.

Вправа «Що буде далі?»

Учасники розбиваються на групи по 3-4 особи. Кожна група отримує картку з умовою педагогічної задачі та картки (3-4 залежно від кількості учасників у групі) із варіантами розв'язання. Завдання кожного учасника групи спрогнозувати подальший розвиток подій у педагогічній ситуації, що склалась у разі прийняття вказаного рішення, для цього студентам необхідно проаналізувати прийняте рішення, його недоліки та позитивні моменти, вплив цього рішення на всіх персонажів педагогічної задачі і наслідки, до яких призвело розв'язання. Результати аналізу необхідно записати на зворотному боці картки з варіантом рішення. На виконання завдання відводиться 10 хвилин.

Вправа «Стенографія»

Кожному учаснику роздаються картки з текстом педагогічної задачі, який потрібно «законспектувати» на окремому листочку, використовуючи замість слів малюнки або значки. Час обмежений, придумувати позначки потрібно швидко, проте вони повинні бути зрозумілими. Коли конспект записано, учасники обмінюються листочками із записами і повинні прочитати записане та подумати над варіантами розв'язання задачі.

Вправа «Знайди пару»

Кожному учаснику роздаються картки з текстом умови педагогічної задачі. Друга частина карток із розв'язком вивішується на дошці. Завдання: знайти відповідну пару-розв'язок для своєї педагогічної задачі.

Тренінгові вправи для творчого розвитку творчості

Вправа «Оповідання із заголовків» (Автор Е. де Боно)

Мета: розвиток дивергентного мислення.

Інструкція: Візьміть газету або журнал. Продивіться заголовки. Це завдання треба виконати, використовуючи всього один випуск. Ваше завдання полягає в тому, щоб скласти разом якомога більше заголовків, щоб вийшло оповідання або стаття. Ця розповідь повинна мати смисл. Якщо вам доведеться доповнювати пропуски придуманими словами, то ваша розповідь не вдалася. Зверніть увагу на те, скільки таким чином заголовків ви можете скласти разом. Чим більше заголовків, тим довше оповідання, тим більшого успіху ви досягли. Вирізвавши заголовки, ви можете скласти з них різноманітні комбінації. У вас можуть вийти не схожі розповіді. Ви можете виконати варіанти, взявши картинку (фото) з газети й підібрати до неї заголовки. Це може бути будь-який заголовок, окрім «рідного» (того, що дійсно відповідає картинці).

Ваша комбінація може бути як серйозною, так і гумористичною.

Ви можете зібрати серію картинок і заголовків, а потім спробувати скласти з них різні комбінації. Під час цієї вправи тренуються сприйняття, уява та здатність знаходити альтернативу.

Вправа «Джерела та пішаки»

Річард де Чармс ввів поняття джерела й пішака. Джерело – людина, яка відчуває, що сама є причиною своєї власної активності. Пішак – людина, яка відчуває, що її діяльність зумовлена активністю когось стороннього. Кожна людина в різні моменти життя буває і джерелом, і пішаком.

Інструкція: пригадайте, чи були у вашому житті моменти, коли ви відчували себе ішаком? А джерелом? Як ми можемо посилити своє відчуття джерела?

Спробуйте розглянути різні сфери: у роботі, у спілкуванні, у ставленні до власного тіла та його потреб, у плануванні майбутнього. Візьміть відповідальність за те, що ви реально можете змінити і що повністю залежить від вас. Що це буде? Поділіться «секретом».

Вправа «Поговоримо малюнками»

Інструкція: Завдання кожного з вас - спробувати на папері щось на тему «Професія педагога – це...». Ви починаєте малюнок протягом 5 секунд і далі передаєте сусідові ліворуч, одержуєте інший аркуш і продовжуєте чужий малюнок тощо, доки ваша робота не повернеться до вас. Подумайте, яку ідею ви хочете донести, і щоб саме її продовжили ваші колеги. Бажано, щоб малюнки вийшли не лише яскравими, але й оригінальними, несхожими.

Обговорення: Чи задоволені ви результатом? Вас зрозуміли? Оцініть ваш внесок в інші малюнки (за бальною системою)

Мета: рефлексія власних помилок, опанування).

Вправа «Досвід моїх помилок»

навичок успішної поведінки та конструктивного подолання проблемних ситуацій у педагогічній діяльності.

Інструкція: «А зараз пригадайте, будь ласка, власні помилки, які ви коли-небудь робили у педагогічній діяльності, наприклад під час проходження педагогічної практики. Намагайтеся бути відвертими з самим собою.

Розділіть аркуш паперу на чотири вертикальні колонки та напишіть у першій з них «мої помилки». Запишіть там власні помилки, які вам зараз спадають на думку.

Напишіть у другій колонці «можливі виходи із ситуації» та запишіть, яким чином можна було подолати цю ситуацію інакше, тобто які варіанти її розв'язання є більш конструктивними.

А у третій колонці, яка буде називатись «чим корисно помиляти?» ви можете записати, який корисний досвід ви отримали з власних помилок, чому навчилися, які якості в собі розвинули і т.д.

І у четвертій колонці зробіть підзаголовок «на майбутнє» - та запишіть власні рекомендації собі - що слід робити, щоб не помиляти, яким чином приймати вірне рішення у подібних ситуаціях.

На виконання цього завдання вам надається 20 хвилин»

Очікуваний результат: відбувається виконання вправи, учасники пригадують власні помилки та аналізують їх.

Висновок: Отже зараз ви мали можливість проаналізувати власні помилки та зрозуміли, що кожна помилка дає для вас певну користь, а саме надзвичайно важливим є той досвід, який ви отримуєте в результаті аналізу власних помилок.

Час виконання - 60 хвилин.

Вправа «Бути педагогом»

Кожен учасник тренінгу (по колу) повинен висловитися спочатку: «Педагогом бути добре, тому що...». Наступний рух по колу: «Педагогом бути погано, тому що...».

Обмін враженнями учасників про свої очікування від професії, очікування від інших, шляхи подолання труднощів професії.

Вправа «Портрет»

Учасникам тренінгу пропонується скласти розповідь, казкову історію (притчу, зобразити метафору, намалювати малюнок тощо) про свій ріст у процесі професійної підготовки. На підготовку дається 10 хвилин, після чого кожен зачитує свою доповідь.

Обговорення: Які слабкі і сильні сторони виявлено? Які якості педагога є визначальними для його професії? Змодельуйте портрет ідеального педагога.

Вправа «Реалізація наших вмінь»

Хід виконання: Кожний з учасників згадує і називає якесь практичне вміння, яким він володіє, після цього решта учасників пропонують можливі варіанти застосування цих вмінь. Вправа виконується по колу.

Мета: навчити генерувати ідеї про можливі варіанти практичного застосування ресурсів, якими володіють студенти, сприяє підвищенню самооцінки, а також підвищує мотивацію до вироблення нових вмінь.

Обговорення: Учасники обмінюються своїми важеннями про роботу, а також про те, якими новими вміннями вони захтіли оволодіти під час виконання завдання.

Вправа «Листівки»

Хід виконання: Студентам, об'єднаним в команди по 4-5 чоловік, потрібно придумати і намалювати вітальні листівки до різних приємних подій у житті, наприклад, народження дитини, публікація книги чи статті, отримання диплому, перший робочий день в садочку, результати педагогічної практики. Кожна команда обирає собі три події або пропонує свої. Час виконання завдання – 12-15 хв. Потім проводиться виставка-презентація створених листівок, включаючи вербальний компонент.

Мета: тренування навичок командної творчої роботи, а також публічної презентації її результатів.

Обговорення: Які варіанти листівок є найбільш творчими, з чи це пов'язано? Які вміння розвиваються в цій вправі?

Вправа «Творче життя»

Хід виконання: учасники об'єднуються в підгрупи по 5-6 чоловік та отримують завдання: сформулювати перелік рекомендацій, які дадуть можливість удосконалити свій рівень педагогічної діяльності до творчого і записати їх на дошці (а потім кожен собі на аркушах паперу). Сформульовані рекомендації повинні бути такими, щоб їх можна було втілити в життя.

Мета: Перенесення вивчення проблем творчості у педагогіці з площини спеціально змодельованих ситуацій у сферу повсякденних життєвих реалій.

Обговорення: Навіщо розвивати творчий потенціал? Що він дає у реальному житті?

Вправа «Ім'я – професійні якості»

Кожний учасників на кожну з перших чотирьох букв імені повинен назвати професійну рису свого характеру.

Вправа «Малюнок власного професійного Я»

Використовуючи різноманітні засоби зображення, кожному з учасників необхідно намалювати власний професійний образ в алегоричній формі. Анонімні малюнки розкладаються у середині кола, кожен з них

обговорюються в групі: що за людина зображена, які особистісні та професійні риси вона має.

Виконання цієї вправи дозволяє розширити явлення кожного учасника групи щодо власного професійного Я, надає можливість подивитись на себе з іншого незвичайного боку, з боку оточуючих людей, почути їх оцінки та міркування.

Вправа «Комісійний магазин»

Учасники працюють в парах та мають можливість придбати ті чи інші професійні якості, яких, на їх думку, їм не вистачає. При цьому «нову» якість або властивість можна обміняти на власну непотрібну, якої хотілося б позбутися.

Вправа сприяє поглибленню процесів саморозкриття власного Я формуванню навичок самоаналізу, саморозуміння, самокритики.

Вправа «Творче життя»

Мета: узагальнити уявлення учасників про свої творчі здібності і знайти своє творче начало.

Час: 7-15 хвилин Матеріали: папір, ручки.

Процедура: Учасники об'єднуються в групи по 5-6 чоловік, отримують завдання: Сформувані перелік рекомендацій, які дозволять «зробити більш творчим власне життя», і записати їх. Сформовані рекомендації повинні бути реальними, такими, які легко можна втілити в життя всіма учасниками або хоча б більшістю з них (тобто не мати на увазі наявність яких-небудь особливих здібностей, занадто великих матеріальних витрат і т.п.).

Обговорення в групі: розібрати всі варіанти. Приклад:

1. Регулярно виконувати фізичні вправи.
2. Оволодіти технікою медитації та релаксації.
3. Ведіть щоденник, пишіть розповіді, вірші, записуйте думки.
4. Розширюйте кругозір своїх інтересів та ін.

Вправа «Візуалізація»

Інструкція: Повісьте у себе вдома або в кабінеті аркуш ватману (магнітну дошку), фіксуючи на них всі свої маленькі перемоги (у навчанні, у роботі, в особистому житті).

Кожне досягнення відзначайте намальованим сонечком, смайликом, квіточкою – будь-чим, лише б малюнок приносив вам радість. На магнітну дошку ліпите фішки. Щовечора відзначайте про себе, скільки маленьких, але корисних кроків для власного самовдосконалення ви сьогодні зробили.

Вправа «Реклама».

Інструкція: На підтвердження, що наша професія, одна з найважливіших, кращих, необхідних – кожній команді протягом хвилини потрібно придумати

слоган або девіз (буквально одну-дві фрази), щоб похвалити професію, себе, команду в якій ви берете участь, і всіх присутніх.

Вправа «Географічна карта»

Завдання: зобразити на папері об'єкти «Країни творчості» і скласти географічну карту: Храм Логіки; Ліс чомучок; Долина здібностей; Замок Фантазії; Гори Можливостей; Рівнина Спілкування.

Висновок: Всі об'єкти не даремно опинилися в «Країні творчості», оскільки найважливішими характеристиками творчої особистості вважають: розвиток логічного мислення, швидкість і точність виконання розумових операцій; прояв високої пізнавальної активності; творче виконання завдань; вміння придумувати оригінальні рішення у звичайних ситуаціях; багатство словникового запасу, швидкість і оригінальність вербальних асоціацій; ранній прояв здібностей: математичних, конструктивно-технічних, художніх, музичних, літературних та ін.

Вправа «Творча особистість педагога»

Інструкція: Я пропоную розділитися на три (4) групи (учасники діляться на три-чотири підгрупи). Підгрупам пропонується на пелюстках «ромашки» скласти портрет творчої особистості педагога. Результатом вашої роботи повинен стати список якостей, які є, на вашу думку, невід'ємною характеристикою педагога. Наступна підгрупа відповідає на питання:

- З чим у списку попередньої підгрупи ви згодні?
- Що ви додасте до цього списку?

Підсумком групової дискусії повинен стати список якостей творчої особистості, що задовольняє всіх учасників, та виділення 3 значущих якостей.

Вправа «Оголошення»

Інструкція: Протягом 5 хвилин кожна підгрупа повинна скласти оголошення про свої послуги, яке відображало б професійну унікальність і включало щось таке, чого не може запропонувати інший фахівець. Потім це оголошення зачитується перед усіма. Ми можемо ставити будь-які питання за змістом оголошення, щоб упевнитися, чи варто користатися даною послугою.

Вправа «Життєві ситуації»

Мета: можливість побачити життєві ситуації, проаналізувати їх і розглянути очима інших людей та виробити власний шлях виходу із запропонованих ситуацій.

Хід виконання: Учасники об'єднуються у 2 підгрупи. Тренер пропонує кожній підгрупі одну картку з проблемною ситуацією. На обговорення у групах відводиться 3 хвилини. Тоді відбувається колективне представлення рішення проблеми.

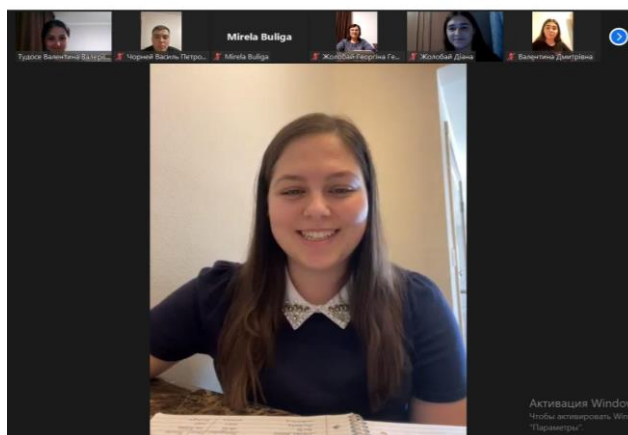
Додаток Д

Матеріали методичного семінару, проведеного на базі Станівецького НВК Чернівецького району Чернівецької області на тему: «Я творча особистість!...»

Додаток Д 1

План професійного самовдосконалення

1. Систематично займатися вивченням законодавчих актів держави про освіту, виховання та навчання, психолого-педагогічної літератури.
2. Приймати участь у зустрічах з педагогами-новаторами, у роботі методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань тощо.
3. Розвивати загальні та професійні компетентності вчителя.
4. Здійснювати моніторинг власного професійного зростання та рефлексію власної педагогічної діяльності.
5. Знайомитись з передовим педагогічним досвідом та впроваджувати раціональні елементи в практику.
6. Розвивати в собі педагогічну спостережливість, проявляти більший інтерес до особистості кожного з учнів.
7. Навчитися керувати своїми почуттями й емоціями.
8. Працювати над подоланням сором'язливості у спілкуванні, особливо з незнайомими людьми.
9. Тренуватися в голосному виразному читанні.
10. Навчитися коротко, але змістовно виступати на зборах, сміливо здійснювати публічні виступи.

Продовження додатку Д 1

Програма педагогічного самовдосконалення

Одним із засобів підвищення професійної компетентності вчителя може бути програма педагогічного самовдосконалення, головною метою якої є всебічний розвиток особистості педагога для подальшого забезпечення оптимальних умов для навчання та виховання учнів.

Основні завдання програми:

1. Виявлення особистісного рівня професійної компетентності на підставі самодіагностики.
2. Раціональне планування самоосвітньої діяльності з урахуванням основних напрямків розвитку освіти.
3. Досконала організація самоосвітньої діяльності та участь у різноманітних формах методичної роботи.
4. Проведення моніторингу професійного зростання.
5. Узагальнення досвіду роботи за результатами роботи над самоосвітньою темою.

Прогнозовані очікувані результати:

1. *Розвиток усіх типів рефлексії:*
 - інтелектуальної,
 - особистісної,
 - комунікативної,
 - праксеологічної.
2. *Підвищення загального рівня професійної майстерності вчителя.*
 - 2.1. Підвищення рівня професійної підготовки.
 - 2.2. Покращення усіх видів педагогічної компетентності:
 - інтелектуальної,
 - психологічної,
 - управлінської,
 - мотиваційної,
 - комунікативної,
 - проєктивної,
 - дидактичної,
 - методичної.
 - 2.3. Моделювання особистого перспективного досвіду роботи.
3. *Підвищення рівня організації навчально-виховного процесу*
 - 3.1. Створення соціально-психологічних умов для становлення особистості кожного учня.
 - 3.2. Підвищення якості знань, умінь та навичок учнів.
 - 3.3. Розвиток інтересу до предмета.
 - 3.4. Підвищення вихованості учнів.

*Додаток Д 2***Орієнтовний план засідань
науково-методичної ради школи****Вересень**

1. Аналіз стану методичної роботи за минулий навчальний рік. Завдання методичних служб школи (методичної ради, методичних об'єднань, творчих, проблемних груп і т. д.) на новий навчальний рік. Затвердження планів роботи.
2. Розподіл обов'язків між членами методичної ради.
3. Про організацію роботи над єдиною науково–методичною проблемою. Організація експериментальної роботи у школі.
4. Визначення змісту, форм і методів підвищення кваліфікації педагогів на поточний навчальний рік.
5. Огляд нормативних документів, новинок психолого-педагогічної літератури, методичних матеріалів.

Листопад

1. Удосконалення навчально-виховного процесу на основі сучасних технологій.
2. Про підготовку учнів до участі у шкільних, районних, предметних олімпіадах, змаганнях, оглядах–конкурсах учнівських творчих робіт.
3. Організація методичної роботи з учителями, які відчувають утруднення в організації навчально–виховного процесу.
4. Підсумки моніторингу навчальних досягнень учнів за вересень-жовтень.
5. Про підготовку до предметних тижнів та хід підготовки до атестації вчителів.
6. Огляд нормативних, директивних документів, новинок психолого–педагогічної літератури, методичних матеріалів.

Січень

1. Аналіз результативності методичної роботи за I семестр.
2. Проведення відкритих уроків, організація взаємовідвідування уроків. Аналіз особливостей сучасного уроку.
3. Поповнення банку даних про досягнення психолого-педагогічної науки та передового педагогічного досвіду.
4. Заходи з координації, управління самоосвітою педагогів.
5. Робота з учнями, які мають підвищену мотивацію до навчально–пізнавальної діяльності.
6. Моніторинг знань учнів з основ наук за I семестр.
7. Критерії оцінки творчої активності та професійної компетентності педагогів.

Березень

1. Підсумки участі учнів у шкільних, районних олімпіадах з основ наук, учнівських турнірах, оглядах–конкурсах учнівських творчих робіт.
2. Підсумки конкурсів «Учитель року», «Шкільний бібліотекар року», «Кращий навчальний кабінет року», «Кращий наставник року» тощо.
3. Творчий звіт методичного об'єднання вчителів природничо–математичного циклу.
4. Сучасні педагогічні технології у навчально–виховному процесі.
5. Огляд нормативних, директивних документів, новинок психолого–педагогічної, науково-методичної літератури.

Травень

1. Експертна оцінка стану методичної роботи школи за II семестр.
2. Підбиття підсумків курсової підготовки, підвищення кваліфікації педагогічних працівників за навчальний рік.
3. Підсумки моніторингу навчально–виховного процесу за навчальний рік.
4. Про підготовку до серпневих нарад учителів.
5. Про планування методичної роботи на наступний навчальний рік.

*Додаток Д 3***Напрямки реалізації самоосвітньої діяльності вчителів з метою розвитку педагогічної творчості**

*Додаток Д 4***Орієнтовний план творчого саморозвитку вчителів початкових класів**

№ з/п	Зміст заходів	Мета заходу	Результат
1.	Збір інформації щодо організації самоосвіти	Аналіз основних інформаційних джерел, методичної літератури, документів, перспективних ідей	Скласти перелік основних джерел для інформування педколективу
2.	Створення плану науково-методичної роботи школи	Діагностування індивідуальних можливостей учителів	Надання допомоги у складанні індивідуальних планів самоосвіти
3.	Створення системи семінарів-тренінгів	Підвищення професійної майстерності вчителів-предметників	Втілення перспективних педагогічних ідей у шкільну практику
4.	Організація обміну досвідом	Висвітлення надбань членів педагогічного колективу	Індивідуалізація роботи з учителями
5.	Проведення педагогічних рад	Узагальнення роботи вчителів школи, методичних об'єднань, творчих груп	Удосконалення і конкретизація роботи

Додаток Ж

Презентаційні матеріали педагогічної творчої діяльності видатних педагогів-новаторів та сучасних успішних педагогів-практиків з метою вивчення та обміну досвідом

/матеріали методичного семінару на тему «Я творча особистість!..»/

Додаток Ж 1

Презентація досвіду творчої діяльності вчителя-новатора початкових класів Чернівецького ліцею № 5

Педагогічні гостини до вчителя практики, доктора психологічних наук, професора, Заслуженого працівника освіти автора інновації з проблеми «Інтегроване навчання у початковій школі» **Марії Георгіївни Іванчук**

Марія Георгіївна Іванчук

Загальний стаж педагогічної роботи – 42 роки. Освіта - вища педагогічна.

Марія Георгіївна Іванчук

– учитель початкових класів, учитель методист школи-гімназії №5 (ЗЗСО - №23 ім. Дмитра Загула) 1977-1995р.

Фундатор факультету педагогіки, психології та соціальної роботи (1991р.), фундатор кафедри педагогіки та методики початкової освіти.

Марія Георгіївна Іванчук

- перший доктор психологічних наук у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича і на Буковині, перша жінка, яка стала доктором наук на факультеті педагогіки, психології та соціальної роботи (2005р.).

Продовження додатку Ж 1

Марія Георгіївна Іванчук

Організатор і керівник центру моніторингу та забезпечення якості підготовки фахівців у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича з 2005р. й по нині.

Завідувач кафедри педагогіки та методики початкової освіти(2011-2015рр.).

На кафедрі педагогіки та методики початкової освіти іде наукова школа під керівництвом доктора психологічних наук, професора Іванчук Марії Георгіївни, яка сприяє якісній підготовці фахівців, впровадженню новачій в освітній процес.

До кола наукових інтересів Марії Георгіївни належать такі проблеми як:

- ❑ психолого-педагогічні особливості навчання та виховання особистості молодшого школяра в умовах інноваційного освітнього простору;
- ❑ якісна підготовка майбутніх учителів до реалізації Державного стандарту початкової освіти;
- ❑ забезпечення якості вищої освіти в Україні та ін.

За результатами наукової роботи викладачів видана колективна монографія (за редакцією Іванчук М.Г.) «Розвиток системи неперервної освіти в контексті суспільних трансформацій ХХІ століття».

**Презентація досвіду творчої діяльності
вчителя початкових класів
Станівецького НВК Чернівецького району
Чернівецької області Жолобай Георгіни Гергіївни**

Георгіна Георгіївна Жолобай

- ✦ Освіта :вища
- ✦ Категорія: I
- ✦ Стаж роботи: 38 р.
- ✦ Посада: вчитель початкових класів Станівецького НВК Чернівецького району Чернівецької області.

Педагогічне кредо

*Під небом синім і високим,
Стежина в'ється чарівна,
Через простори, через роки
Веде до істини вона.
Туди, де сонце світить ясно,
До мрій, надій і сподівань.
Велика праця і прекрасна –
Вести дітей в **Країну знань**.*

Форми уроків

Принципи роботи

Продовження додатку Ж 2

Міні – проєкт

“Як готуються бджоли до зими?”

Виступи на засіданнях МК

«Розвиток творчих здібностей учнів шляхом упровадження інтерактивних Технологій навчання»

Відкриті уроки

- Відкритий інтегрований урок з математики і природознавства

« Ліс – природне угруповання. Письмове ділення трицифрових чисел на двоцифрові. Розв'язування задач. »

Плани на майбутнє

- Сприяти участі дітей у шкільних конкурсах, олімпіадах
- Надсилати методичні розробки, уроки, виховні заходи до періодичних видань
- З метою підвищення педагогічної майстерності займатися самоосвітою
- Поповнювати матеріали уроків, шкільних та позашкільних заходів
- Приймати участь в професійних конкурсах
- Підвищувати професійну категорію

Активация

*Дорогу я обрала у житті таку,
Яку сама обрать хотіла.
І скільки я по цій дорозі йду,
Ніколи про свій вибір не жаліла.
І завжди я гордись буду тим,
Що доля саме так у мене склалась.
Якби ще раз прийшлося обирати,
Я б ні хвилини не вагалась...*